

СМЕРТЬ ЛЕНІНА

УРІВОК З ПОЕМИ „ЛЕНІН“

Снігу білого
сувої
і крутих морозів
шерк...
Між снігами
під Москвою
Чоловік помер...

Мерехтять
холодні зорі
на крутий
розбіг доріг.
А з міжзоряних
просторів
світить
півмісяця ріг.

Промайнуло
повне бур,
в боротьбу
життя увите...
Москва..
Женева..
Петербург..
Нагло рве
холодний вітер...

Скута,
в каторзі Росія..
Ні!
Розкована тепер.
Скільки
ревного зусилля
Не один
за неї вмер.

Не вщував би
заколот
сил нестримних,
сил строкатих.
До нових
ясних висот
йти нам
йти —
й не спотикатись.

Не сягла б облуда
мислі,
на шляху
не дати б
збочень..
А на вікна
темінь звисла, —
очі ці
склепити хоче.
Не коритися
здолать, —
тиснуть
мислі невгомні.
Але вже
в кімнати гладь —
не звучать
вуста безмовні.

Біля нього
по кімнаті
шелестять
приглухлі звуки.
І руки вже
не впізнати,
що його
тримає руку.

Ніч взялася
білим шалом.
Білий вихор.
Білий сніг.
Голова вождя
упала
в безпробуджуванім
сні.
Роздаються
задубілі
стіни білі
і тісні
Подушки
сліпучо білі,
звідусюди
білий сніг.
У прозорім
небосхилі
мерзне
зоряний шолом.
І холоне
в білій хвилі
Леніна
ясне чоло.
Ніч
морозами не скнара,
світить
іскорки зелені.
І лежить
на смертних марах
Ленін.
Сиділи вони за столом
і біля стін
І голови тихо схиляли
у вечір зимовий.
Лиш дехто — сльозину змахне
але всі —
ніби позбулися
мови.
Гартовані міцно,
не знали плачу,
не знали, що в туги
такі незміренні безодні,
що сльози
отак нестерпно печуть,
не знали вони
до сьогодні.
На чолах між зморшками —

зморшка нова,
в буйне волосся
просіді вдерлась віхола,
смерті у вічі
дивились не раз
і не два
та серце ще так
не здригало ніколи.
По цілому світі
їх слава дзвенить
іменами їхніми
кличуть до бою за волю.
А зараз мовчать вони
й падає мить
сльозами
сердечного болю.
Здавна споріднені —
з ним тільки йти
до впертих запіль
і одвертого бою.
І коли в цьому
потреби мати —
не шкодувати собою.
А нині він мертвий.
В просторі пустім
вітер,
немов неприкаяний, бродить
В розчинених дверях
над тінню копичиться тінь
і ніч стає в узголів'я
вождя трудівничих народів.
Тоді підвівся один
шолома зодяг і шинелю
йому за плечима
тиша підбила
впевнені ритми ходи.
Він став на порозі
востаннє
кімнату обвівши очима.
Віхолила темінь
важка і густа
і сніг замітав
проморожені далі.
І твердо стояв
на варті великий
товариш Сталін!
Переклав з єврейської

М. Булатович

ПЕРЕВАГА

(УРИВОК ІЗ ПОВІСТІ)

І

Од села, що випало в долину, тягнеться понад рівчаком густий чагарник. Тягнеться чагарник до ставу, зарослого понад берегами очеретом. Від найменшого руху повітря, сухий очерет шелестить, ніби там хтось ворухиться й продирається до берега.

Став скований льодом і зверху припорошений снігом. У кінці ставу гребля й заставки. Біля заставок шумить під льодом вода по дерев'яній ринві й крутить велике млинове колесо.

Млин стоїть за греблею під насипом, глибоко вгруз у сніг товстими дубовими колодками, покритими зеленим мохом.

Над млином зчорнілим, похмурим, зверху припорошеним білою снігу, звисає гілля старих верб. Товсті корінясті дерева з репаною корою впираються стовбуром у стіни млина й прислужують йому підпорою.

Біля прочинених у млині дверей, стоїть запилений у борошно селянин і зав'язує лантухи з борошном. Він їх піднімає обіруч перед собою, підтрушує і, зав'язавши, помічає, що чверть лантуха не наповнена борошном.

— „І що за лиха година, — чухається він, — коли віз сюди, були повні лантухи, а тепер, бач, половина“.

З тим він піднімає лантуха, кладе на плече й виносить на воза, що тут же стоїть, запряжений одним конем.

— Бодай вас лиха година молола, — починає він лаятись.

Із чорної ями дверей виглянув хазяїн і, поворухнувшись губами, злісно подивився на селянина, що лаявся біля воза. Погляди обох зустрілися. Хазяїн промовив:

— Чого отам бубониш! Не вигідно — не їдь! Не мели в нашому млині.

Селянин біля воза замовк. Хазяїн одвернувся й подався у глибину, але швидко знову повернувся.

— Усяка тобі потань очі коле. Коли млин ваш громадський, то й забирайте його собі, подавіться вим. Кожна личина думає, що тут он які заробітки. Одво розореніє... Дер-

жава ж ваша хлібозаготівлю всю одбирає, ніяк не настанеш,— злісно бубонить хазяїн.

Тим часом селянин поскладав на воза лантухи, сам сів у передку і, взявши до рук віжки, кинув.

— Ньо... Коли не вигідно, то чого ж... Здайте громаді назад, годі вже з людей три шкури...

Останні слова покрило цокотіння коліс.

Над розчиненими дверима вгорі — фанерна дощечка, при-
трушена борошняним пилом. Ледве помітні виведені смолою слова „Трудова артіль бр. Чаплієнків“.

З цієї вивіски глузували селяни, що приїздили сюди мо-
лоти, але „бр. Чаплієнки“ були вперті люди й не скидали фа-
нерної дощечки, що давно висіла над дверима.

На дворі вечоріло. Стояла та зимова година, коли морози
бувають малими й вгорі нависли похмурі сірі хмари. Сніг
м'якшає, злягає на землю твердим шаром і зливається в льо-
довець.

Омелян Чаплій, вирядивши останнього селянина з борош-
ном вийшов на гору, де працював мірошник.

— Гальмуй! — крикнув він до мірошника. Треба ще камені
наковувати.

Камінні жорна швидко крутилися й від їх руху двигтіли
млинові стіни та дерев'яна підлога. Мірошник загальмував
рух. Жорна стали. На заставці зупинилося шумовиння води.

Кроків за п'ятдесят від млина, на горбку, між колючими
акаціями, стоїть невелика, вкрита очеретом, хатина. З кімні
курів дим і пасмами сотався між акаціями.

Біля хатини лежали купи побитої цегли й розвалені цегляні
стіни. Колись тут стояв великий цегляний будинок, що був
гордістю заможного селянина, власника хутора з млином,
Науменка. Після йому на зміну Чаплії збудували з дубових
колод теплу хату з піччю та лежанками. Після роботи тут
вони разом з наймитами одпочивали, або ж самі, без наймитів,
підраховували прибутки.

Молодший Нечипір Чаплієнко сидів за столом у хаті. Пе-
ред ним лежала розкрита книга з рахунками, рахівниця та ка-
ламар з пером і ручкою.

З вікна в хатину видко став, зарослий очеретом.

Ворушиться очерет, і молодому здається, що хтось вигляне
звідти. Улітку там він плавав на легкому човні, рибу ловив
і з дівчиною гуляв. Приємні спогади залоскотали в грудях
молодшого і він забув про недокінчену роботу та поринув
у спогади. Під вікном купа цегли. Теж спогади, але скре-
буть за серце й він відчуває навіть легенький біль. Невел-
ичким хлопчаком він тоді був. Жили на своєму хуторі, батько
старий і Омелян. Омелян тоді парубкував і ходив із свого
хутора сюди до млина. А тут багато хлопців озброєних гу-
ляло. Старий Науменко за ватажка. Вони мстилися за кривне

добро хазяйське, — що його одбирали в заможних обірвані червоні партизани. Потім пригадує, брат Омелян ховався в очереті, на горіщі і скрізь, де було темне від людських очей місце. Однієї ночі їхній хутір тремтів від жаху, передчуваючи загибель, бо Науменків хутір охопило полум'я та знімалися високо вгору іскрами вибухи бомб. Постріли з рушниць тріскотили густо. Між ними проривалися людські голоси, що закликали до бога, чи просили допомоги, коваючи серед поля. Від села тягнулися до хутора ще й ще озброєні партизани, а на ранок і самого Науменка, і хутора його з пишним будинком, довгими хлівами та повітками, — не стало. Над чорним вугіллям купою цегли курів дим і чорним привидом стояв під греблею незайманий млин. Старий батько тоді стогнав: „Пропала сила молода“ — й показував на Науменків хутір, — „все тепер пропало“...

— А тепер от, — міркував Нечипір Чаплієнко, кінчаючи свої рахунки, — буря пролетіла над головою й не зачепила їхнього хутора. Тепер вони на прохання громади з села Уласівки ось уже четвертий рік орендують їхнього млина.

— Хе-хе, то бач, скрізь хазяйського ока треба, а голота, на що вона здатна! Не загадуй йому, то він тобі вилежить цілісінький день.

Він закрив книгу і встав ізза столу.

На лежанці під грубою спав нічний сторож, прикритий кожушиною. Чаплієнко підійшов до лежанки й штовхнув ногою сторожа.

— Микито, вставай уже, бо ніч на дворі.

Сторож прокинувся й протирав заспані очі та позіхав.

— Сон кумедний приснився, — промовив він, одкидаючи на бік кожушину.

— Залиш із своїми снами! Розтоплюй піч та вечерю вари, а потім і на варту.

Вийшов з хатини Нечипір і подався до млина.

Дорогою од села попід чагарником, поспішаючи, наближався чоловік.

В млині на горіщі цюкала об камінь сталава кирка.

Омелян зустрів брата.

— Скільки ми маємо мірчука?

— Двісті пудів за ці дні, — відповів Нечипір, сідаючи до столу, й розкрив велику книгу, куди записували мірчук.

— Малувато. Хлібозаготівлі сто пудів, а решта... на продаж.

— Усе?

— А ти як гадаєш!

— По 98 копійок за пуд? — здивувався Нечипір.

— А дзуськи. Десять карбованців.

У цю ж хвилину на порозі стала худа, висмоктана злиднями чоловіча постать із рідким волоссям на обличчі. Це був

уласівський селянин Лукашук Хведь. Він тримав під пахвою складеного лантуха—за борошном прийшов.

— Здрастуйте, хазяїни, — кинув недбалим голосом до Чаплієнків. На привітання брати не відповіли. Омелян повернув товсту шию до Хведя. Нечипір, ніби заклопотаний хто-зна якими справами, не підводив голови од розкритої перед ним книги.

— Чого тобі? — суворо запитав у Хведя Омелян, киваючи головою на лантуха.

— Ну, звісно, — ступнув перед себе крок Лукашук, — щоб борошна трохи одпустили, бо вже тиждень хліба не бачимо.

— Ми борошна нікому не одпускаємо, — одрубав Омелян і одвернувся.

Лукашук швидко заморгав очима, смикнув пучками за ріденьку борідку і переступив з ноги на ногу.

— Що ви справді, Омеляне Трихвоновичу, жартуєте чи як?

— Зовсім і не думаю жартувати.

— А як умова? Там же комнезам постановив, коли складалася умова...

— Не важно, хто постановив, це мене не торкається.

— Ні, торкається. Ви, Омеляне Трихвоновичу, мусите одпустити борошно й квит. Можеш собі жартувати, а хліба таки дай.

Лукашукова настирлива вимога сердить Омеляна. Вуса в нього заворушилися, очі налилися кров'ю.

— Доки ви будете старцювати! Усе вам дай та дай. До яких пір ви будете радянську владу знищожувати своїми „дайками“? Пора вже й своє мати.

— Я не старцювати пр йшов до тебе, не даром, а хочу купити.

— По казьонній ціні купити — бач, мудрець знайшовся.

— А ти думав по базарній?

— Нічого я не думав. Коли мав би я щось продавати чи купувати по казьонній ціні, то вже краще попросити: дай, мовляв, у борг там, на одробіток чи що.

— На, ось. Ізжі! — згорнув кістлявою рукою дулю Лукашук і показав Омелянові.

Омелянові все село здаля ще при зустрічі скидало шапку, низько вклонялося, запобігало хоч крихту його ласки, навіть образу приймало з приємністю — тепер ось раптом, несподівано якийсь обшарпаний, жалюгідний Хведь тиче йому в обличчя дулю.

Затремтів Омелян усім тілом, усім нутром. Хотів щось крикнути громовим голосом, але це йому не вдалося; лише прохарчав і шарпнувся всією дужою постаттю на Хведя.

Він широко розмахнувся кулаком і вдарив у обличчя Лукашука. Той тільки ойкнув і впав навznak на лантух з борошном. Кров чорними цятками забруднила білий, у борошні лантух.

— Ну, ти, кинь, завівся ка-зна з ким! — встав із-за столу Нечипір. — Буває, хто побачить, то...

— Встань, не забруднюй лантух! — наказав суворо Омелян. Лукашук мовчки підвівся, підняв з підлоги свого лантуха й, не поспішаючи нікуди, мовчки дивився на обох спокійних братів.

— Вийди геть згідси!

— Борошна продай, бо діти голодні пищать, — процідив крізь затулені долонею зуби Лукашук.

— Ти таки свої починаєш, падлюко! — grimнув Омелян і знову підступив до Лукашука. Лукашук не поворухнувся з місця. Він гостро подивився Омелянові в обличчя.

Омелян ніби на щось наштрикнувся й тепер побачив, що кров краплинами повиступала крізь пальці руки, якою той затуляв розбите обличчя.

— Панько, йди скоренько сюди, — гукнув старший до мірошника, що спокійно наковував каменя.

Широка, дужа постать мірошника, запилена борошном, розіп'ялась на дверях.

— Що тут таке, хазяїне?

Омелян ткнув пальцем на Лукашука, а сам одвернувся вбік. Панько спокійно, ніби брався переносити важкого лантуха з місця на місце, підійшов до Лукашука, штовхнув злегенька його під бік однією рукою, а другою, взявши за комір, випхнув із млина.

Омелян стояв за братовою спиною, дивився на нього й на себе, всього запиленого мукою. Його роздратованість, злоба на того злидня тепер переходила на цього чистенького, що сидить перед ним за столом, на Нечипора.

„Ледащо, сидить тут і лише дерев'яними кульками на рахівниці бавиться, а прибутки діли з ним нарівню“ — думає він про себе.

Заходило сонце; передвечірні сутінки стушовували його червоні відблиски на сірих покрівлях будівель, на верхів'ях дерев. Блищав над широкою банею церкви хрест, маячила шпичаста дзвіниця. Тишу зворушив гугнявий дзвін, раз, вдруге, втретє...

Нечипір закрив книгу і вийшов з млина.

— Ти куди подався? — запитав Омелян.

— Піду в Уласівку на співанку.

— Може ще й рано. Доки вечірню одправлять...

— Я обіцяв дячкові допомогти на кліросі.

— Сам управиться. У нього ж голос: десяток цівів пере-
кричить.

— Але ж...

— Вечеряти що будеш?

— Там десь...

— Почекай, — зупинив його Омелян і підійшов ближче.

— Ти може там шмару собі знайшов? Гляди, бо щось останніми часами я за тобою помічаю... Після подасть до суду, то й платитимеш щомісяця ні за пухлого душу.

— Ну, ти кинь із своїми балачками. Хіба я дурний?

— Почекай. Дурний, чи не дурний, а природа свого тре-бує. Коли що, то одружися краще, бо до якого це часу ти робиш сам, а я з сім'єю, а прибутки ділимо нарівно. З мене дехто й сміється, розумієш?

— А коли я одружуся, то хіба не нарівно?

— Тоді зовсім інше. Хоч їсти коли зварить твоя дружина та обідати сюди вinese, все ж таки, хоч яка, а робота. Там, кажуть, у вдови Олексіихи дочка є, у місті вчилася на якихось курсах... не знаю, і шити добре вміє на машині—кажуть, хороша баришня. Ти може знаєш?

Якийсь час Нечипір замислено дивився собі під ноги. Оме-лян правду каже. Але чи буде по його? Він би й сам не від того, щоб знайти собі пару, як Олексішина Надія, але ж чи схоче? Знає він уже її, бачив на співанці в поповій хаті, дів-чина обрзована, в пальті по міському одягається — таку тільки й треба.

— Бурлакувати—то не наша справа, не хазяйська, — вів далі своєї старший, повчаючим батьківським голосом, — а зчепишся буває з якоюсь наймичкою, що вона тобі негідна і в слід вступити, а потім суд, щомісяця плати, або забирай її до себе. Та ти й сам добре тямий.

— Так я поспішаю на співанку — одірвався Нечипір очима від землі.

— Іди, іди, я сам тут якось справляюсь; та хоч би ти що-небудь чистіше одягнув, а то скажуть, хороший, видно, ску-пердяга, навіть на кращу одежину не спроможеться.

Нечипір пішов. Омелян дивився йому вслід.

II

Тихо. З поля шелестіла струмками снігова вода. Чорніли латки землі, що її приплескав колючками мороз. На заході ще пломенів обрій, відділяючись від глибокої темної блакиті неба. Вгорі мерехтіли іскрами зорі.

Омелян все ще стояв і оглядався навколо себе.

У чорній ямі прочинених до млина дверей спалахнув сірник.

При появі світла Омелян відчув на втомленому тілі холод. Хотілося теплоти, затишку. Хотілося їсти.

Він скоренько лещо загадує мірошникові й разом з ним, загасивши лампу, виходять з млина. Брязкає ключ. Од хати—сторожки наближається до них нічний сторож, одягнений у старого, з облізлим на комірі смушком, кожуха.

Із-за кущів від млина вирушає парокінна підвода, наван-тажена лантухами з борошном, прямуючи до хутора, що чорніє деревами і блищить ясними вогнями із вікон Чаплієнкової хати...

Пожила на бік стара хата голови Уласівського комнезаму Якова Супруна, здавалося, ось-ось має звалитись від першого-ліпшого пориву вітру, розсипати по ірілу із загвилої соломи покрівлю й пустити її за вітром у поле.

Подекуди крізь покрівлю вже висовуються темні трухляві крокви, кістяк цієї старої будівлі.

Сусіди вже не раз поглядали на це старе комнезамове кубло й сумно похитували головами:

— А тому й байдуже, — казали Якову, — що сім'я, діти малі. Хто пустить отаку малечу в сусіди?

Другі прихилилися до іншої думки.

— Яків людина з головою. Пошиє торбину, дітей з жінкою якось до сусід притулить, а сам помандрує на заробітки. Хіба йому первина? Старий шахт'юр Яків, Уласівський голова комнезаму.

Не являв собою Яків Супрун того сільського замкнутого в собі господаря, який поринав з головою в злиденний домашній затишок і ніби птах висиджувався в своєму кублі. Він щоденно зайнятий громадськими справами, за які одержує п'ятнадцять карбованців на місяць. Часто закутається в старий кушенький кожушок, натисне на голову шапчину, під руку облізлу палітурку од якоїсь канцелярської книжки — справи свої комнезамські там тримав — і гайда до району, аж у Васютинці за двадцять кілометрів од Уласівки.

Ніхто не знав, чого так часто одвідував Васютинці Яків Супрун. Це сталося якоюсь загадковою таємницею для сусідів.

Удома, коли не було в сільраді зібрання, або якоїсь наради Яків просиджував вечорами за столом над книжкою, що її десь дістав, видно у Васютинцях, уважно перечитував при тьмяному світлі невеличкої лампи.

— Чого ти внадився до тих Васютинців? — запитала одного разу дружина.

— Треба. На зібрання ком'ячейки ходжу.

— Хіба ж ти партійний?

— Авжеж! До кандидатів прийняли...

— А для чого воно тобі? Службу може якусь дадуть?

— Та одчепись ти з своїми розмовами! Не заважай, — і його замислене чоло опускається до розкритих сторінок книжки, або газети. Іноді він довго сидить замислений з недогризком олівця в руках та з клаптем чистого паперу. Потім рука його з олівцем опускається на папір і записує знайомі йому прізвища та імена односельців. Підбере так п'ять, шість, знову замислиться. Ще додасть з півдесятка, а потім це все старанно приховає в стару палітурку, що лежить на покуті.

У сільраді він допросив поземельний список і сам собі переглядав його та дещо випишував і ховав до своєї палітурки. Удома займався підрахуванням землі, розбивав це все на угіддя.

Кілька днів та вечорів все щось планував, сам із собою радився.

Великого плану склав Яків і сам собі радів. Тепер йому хотілося свого плану викласти перед усіма уласівцями.

Йому тепер хотілося поділитися своїми скупченими думками з найближчим своїм другом, з товаришем Лукашуком.

Лукашук, не в міру злий на все, прийшов до Супруна того ж дня, коли мав сутичку з Чаплієнками на млині за хліб.

Було вже надвечір, по хаті блукали присмерки й довгими похмурими тінями ставали по кутках.

За столом сидів Яків і вкладав до палітурки розкидані по столу клапті паперу, комнезамівські протоколи та записки.

— Добрий вечер, Якове, — непримушеним голосом привітався Лукашук.

— Здоров! Сідай, — попросив до себе Яків і сам трохи одсунався.

Із запічку витягнулись на довгих тонких шиях скудовчені дитячі голівки й зацікавлено оглянули дядька Лукашука.

— А ви, пролетарія, що там робите? — привітно промовив він до них.

— На печі сидимо — озвалися діти.

— Ну, той сидить, коли піч тепла.

— Де там вона тепла, — махнув недбало рукою Яків і, змірявши очима Лукашука, помітив, що він був чимсь стурбований. Спитав:

— Ти чого такий? Що з тобою?

— Ходив до Чаплієнків за хлібом — їсти вже не маю чого.

— Ну, що ж вони?

— Бодай не ходити. Не дав. Заберіть, каже назад свого папірця комнезамського та, хоч і подавіться, а хліба, каже, не видам, і все.

— Чому ж то так?

— А так. Бо їм же треба на базар возити хліб на продаж, щоб там з нашого брата три шкури здирати. — І Лукашук, голосно лаючись, почав розповідати про сутичку з Чапліями.

Як в приставив ослона до груби, розпалив її і теплінь розійшлася по хаті. Лукашук підсів до Якова.

Обидва сиділи перед грубою. У грубці жовтів жар. У хаті не було світла, хоч надворі вже темно. На печі тихо сиділи діти. Червона від жару пляма на стіні проти печі освітлювала хатні присмерки. Нахилені до долівки обличчя Якова та Лукашука, освітлені з грубки, здавалися червоними, ніби висічені з цегли.

Лукашук не всидів на ослоні. Він присів ближче до груби, припалив скручену з газетного паперу цигарку, затягнувся їдким, міцним димом махорки. Яків дивився прямо перед себе. Лукашук скаржився на злиденне життя, а Яків увесь час розглядав перед собою вузлуваті порепані руки.

Коли замовк Лукашук, Яків показав йому на свою долоню.
— На всяких уже заробітках побував, усього перепробував я — сам знаєш. Чи я не знаю їхньої вдачі? Оцих кровопивців, глитаїв.

Яків говорив самі прості, звичайні речі, про які Лукашук не раз уже чув на комнезамських зборах, вичитував із газети, але ось сьогодні ці слова ніби набирають незвичайного змісту, стають перед ним, як ніколи, і проймають наскрізь його худе, знесилене злиденним життям тіло.

Лукашук, понуривши голову, мружив перед блиском жару очі й докурював міцну цигарку.

Яков сидів, поклавши на коліна долоні, дивився перед себе і вголос думав, ніби сам про себе.

— Хліб, Хведоре, це не так просто... Державі хліба мусиш дати, для робочого. Бо коли не даси, — загинеш. Тоді нічим буде ні землі проорати, ні в що одягнутися, ні в що взутися, навіть світла не матимеш, коли робочому хліба не даси. А що ж тоді буде? Тобі й мені й таким, як оце ми — загибель разом із робочим... Або йди до нього, до цього глитаю, що видушуватиме з тебе останні соки, доки сухенького не викине на смітник.

— Ну? — промовив тихо Лукашук, коли Супрун замовк.

— Треба колективи будувати, щоб хліб мати й для себе й для робочих. Ти робочому хліба, він тобі машину, чоботи, одяг, от що! Одібрати громадського млина від глитаїні, от!

Обидва якийсь час мовчали.

— Партія наша за це, щоб у колективи йшли. Читав у газеті? Коли всі підемо, тоді Чаплієнкам край! Гуртом покладемо на лопатки. Скажемо: „досить уже нашої працею собі кешені туго набивати. Така політика...”

Жар починав попеліти і втухати. Ставало ще темніше в хаті. Яків заторохтів сірниками, встав і засвітив світло. Лукашук, докуривши цигарку, сплюнув перед собою і, не піднімаючи голови, промовив:

— Так по твоєму колектив, га?

— Тільки колектив, інакше діла не буде...

— А мо гірше буде там... у колективі, га? — Підвів голову й допитливо поглянув на Якова.

ІІ

Супрунів сусіда Петро Оліяничук був скупим і нелюдним чоловіком. Живе між людьми, але ні до кого не вдається по допомогу, навіть найдрібнішу. Хоч би граблі в кого позичив, коли своїх не достає, чи випадково зламаються під час жнив — ніколи! Завжди в нього є в запасі нові, необхідні в господарстві речі. Навмисне це, дехто каже, в Петра так, щоб ніхто й до нього ні за чим не вдавався й не просив. На слово скупий,

поради людської дуже тяжко в нього домогтися. Не скаже, що не знаю. Знає. Коли б так кому він відповів, йому сказали б: „Брешеш, Петре! Людина ти розумна, а нечесно робиш“.

Суворе обличчя з чорними очима й пронизливим поглядом. Подивиться, ніби в душу залізи хочє, розкрити чужі таємниці, глузливо стисне плечима й видушить з себе посмішку, що ящіркою шмигне на тонких губах і заховається.

— Народ ми некультурний, негодящий к житні, — одвернеться собі до своєї хати.

У Німеччині більше двох років у полоні пробув, у якогось фермера наймитував, а повернувся додому, став і в себе в невеликому господарстві новий лад заводити.

Село, що поблизу великого міста, дає можливості на невеликому клаті землі вирощувати такі городні культури й поцінно продавати їх на базарі, що матимеш гроші й достатки, а другий б'ється на кількох десятинах землі, сіє та вирощує теж саме, що навчився в батька та в діда, і ледве кінці з кінцями зводить.

Петрові помічники й порадики неживі, сірі речі з малюнками. Наче дитина бавиться тими малюнками Петро — спостерігали цікаві сусіди на перших порах, коли він розпочинав своє господарство, повернувшись із полону. Сміялися, а Петро те все брав до уваги, ненавидів тих, що сміялися, мстиво думав про себе: — „Прийдете, попросите ще, та дзуськи — на кутні засмієтеся, злидні“.

Влітку щоранку з Петрового двору викочувалася тьмяно-червона з жовтими пружками, обкована залізом бричка й попереду, піднявши вгору голову, сірий, у темних яблуках, ситий кінь. Петро возив на базар свіжу городину. Збував її в найбагатші ресторани та приватні ідальні. Ніхто не стояв за високою ціною перед першогатунковою рідкою городиною. Замість огірків, що їх часто дуже багато засаджують селяни, потім збувають за безцінь перекупкам і приватним покупцям на переробні заводи городньої сировини, у Петра солодкий перець, квіткова капуста, синій помідор, якого бачуть односельчани в перекупок і гадають, що ці дивні, дорогі городні рослини прибувають до базару з далекого краю.

Повертався з міста Петро, задоволений і гордий. Обгонив односельців бистрим сірим конем у темних яблуках. Виповзала в нього на вуста задоволена й сита посмішка, коли віч-на-віч зустрічався з тими, що попереду сміялися з нього. Цим він найжорстокіше мстився їм за попередню образу.

Працювали уласівці, торгували — продаючи за безцінь товстозадим перекупкам, поважним підрядчикам із переробного заводу городню сировину. Перероблена городина давала в десятки разів більше прибутків перекупцям та заводчикам, ніж її мали селяни за свою невсипущу тяжку працю на полях та городах.

Коли гроші в кишені муляють — є хліб і до хліба дещо. Зодяганка яканебудь, а прийде зима й замете хуртовиною солом'яні покрівлі невеличких, припалих до землі хат, і з темних закутків вогкої холодної хати виповзають злидні й починають скиглити вустами обірваної напівголодної дівчорі в запічку. Довго вони не вилазять із запічку, прикриваючи наготу брудними ганчірками, доки не ростане сніг. А пішов сніг із землі, виткнулась до сонця свіжа лопушкя й є свіжа копійка для зголоднілого селянина на шматок м'якого, свіжого хліба.

Коли золотоволоса осінь сотає в прозорому повітрі білі пасма бабиного літа, а на тополях тремтить дрібне сріблясте листя від легкого подиху вітру з пустих посірілих полів, — село урочисто справляє святковими днями радість урожаю. Сріп стріхи хат та клунь на штріпах красуються латками золотої сьогорічної соломи, щоб не протікали всередину настирливі холодні дощі похмурої пізньої осені.

Зранку на дзвіниці урочисто бевкає дзвін, а надвечір на вулиці тожко скиглить гармонія, покриваючи вигуки п'яних, охриплих голосів веселих гуляк.

У один із таких днів Петро Оліяничук з ранку напакуює бричку добірними зразками городини надписує на кожному назву гатунку й інші особливі прикмети — та й їде до району за п'ятнадцять кілометрів на сільсько-господарську виставку, куди його щороку запрошує виставком. І щороку він там отримує нагороду грішми та сільсько-господарським реманентом і не без гордоців вішає заклений в дубовій рямі на стіні в світлій хаті диплом за підписами та печаткою.

Од сусідів Петро одгородився високою із соснових розпиляних на двоє колод, стіною, щоб і шілінки не було, щоб ніхто не міг зупинитися й роздякувато оглядати, що в нього діється в дворі. Але од цікавих очей не сховаєшся. Вони часто злазять на стіну й заздрісно оглядають Петрове подвір'я. Од білої нової хати під череп'яним дахом іде в глибину двору загорода. Перед вікнами квітник, а в загороді біля ясел дві молочні корови та двоє одгодованих свиней, що здаються величиною безрогими коровами на низеньких ногах. Біля них порається худя, з скорботним обличчям і в брудній од роботи одежі, жінка Василина. Вона не зовсім стара, перші зморшки прорізали скорботне материне обличчя, хоробливий блиск трохи почервонілих очей каже за неї, що вона часто, щоденно плаче. Це Петрова дружина, одна постійна робітниця, яка так дешево, за харчі та стару одержу, виконувала в господарстві важку, непосильну для жінки роботу. Ще десь є син Євген, вчиться в агрошколі. Батько чекає листів і ніяк не дочекається жаданого слова: „Приїдьте зранку на станцію, я маю коротку відпустку“.

Молодий син Євген мав материні блакитні очі, але він, як

мати, не плакав. Молоде обличчя з світлорусявим волоссям, теж материне завжди намагалось копіювати мовчазного суворого батька. Він під час відпустки, весною чи восени, виходив у молодий овочевий сад з книжкою в руках, всідався на старому пеньку й не одривав уважного погляду од сірих сторінок книги, доки його не покличе мати до хати обідати, або якась інша причина не одірве його уваги од книжки.

Петрів сад межує з старим садом молодої вдови Олексіїхи. Це заможна розкішна сусідка Петрова, не в пору розлучена із чоловіком, коли мала розквіт сили й середньолітньої поважності.

Вона решту ласки віддавала на виховання дочки Надії і намагалась не відставати од свого сусіди Петра.

Петро одіслав Єггена вчитися й Олексі́ха одіслала Надію вчитися, кудись у місто, на модистку.

Нехай знають і їхніх, що вони не якінебудь Супруни, що за правою стіною Оліянчукового подвір'я.

Петрові таке змагання Олексіїхи не подобалося. Він морщив замислене чоло, насуплював густі чорні брови й зневажливо посміхався. Іноді крадькома спостерігав з саду за життям у Олексіїшиному подвір'ї. Повновида Олексі́ха з рожевими щоками, завжди чепурно одягнена в чисту спідницю, в білу, з вишиваними рукавами, дівоцьку сорочку, метко поралася по двору, годувала зерном курей та качок. Петрові заздрісно ставало, чим далі він заглиблював свою увагу на її повному стані, на засуканих по лікті рукавах, повних рожевих руках. Олексі́ха ніби ненароком побачить Петра й, привітно посміхнувшись, хитне головою й сховається. Петро зітхне сам собі й одійде. Очі самця наливаються пристрасним блиском і він, сердито насупившись, іде „до себе“.

IV

Олексі́шина Надія, скінчивши курси модисток у місті, приїхала в Уласі́ьку з новою швацькою машиною й одягнена поміській моді. Пишалася перед недавніми товаришками своєю досвідченістю й розчаровано скаржилась:

— Як ви тут живете, дівчатка, в селі? Дуже скучно! Я не можу жити. Там тобі (тобто в місті) вночі ліхтарі світяться, а по будинках музики грають на роялях і кіно та театри. Скрізь — хоч не хоч гуляй, аби були гроші в кешені.

— А чого ж ти сюди приїхала, коли тобі тут скучно?

— Мама збрала, — пишалася нашвидку спечена панянка.

— Хлопці там при дівчатах не говорять сороміцьких слів, як у нас. Там далеко краще, — замріяно думала вголос Надія.

Засідала панянка в хаті, дирчала швацькою машиною. А мати стежила за її роботою, сповнена щасливими надіями на

свою й доччину майбутність. До чорної роботи її не чіпала, а собі в допомогу найняла наймичку.

Піде Олексіха по селу одвідати куму чи сусідку й дочкою ніяк не нахвалиться. Така тямуща, така розумна та тендітна зробилася, що ніколи навіть цеберки з помиями не допоможе винести з хати. Потім із кумою, чи з сусідкою вишукують поблизу гідну для Надії пару. Здається й немає, крім хіба двох підходящих — Оліянчуків студент та хуторянин молодший Чаплієнко, що вдвох із братом орендують підприємство. Він і на вроду непоганий і взагалі людина заможна, куди там!

За селом між лапатим старим деревом та кущами молодой вільхи працює Чаплієнківське підприємство. До села чути, як паровик одбиває: чок-чок-чок-чок.. Біла пара та чорний дим кружляють у повітрі над великим дерев'яним будинком з бляшаним дахом. Гуркотять жорна, дирчить крупорушка, а навкруги метушливий лемент зайнятих роботою та чергою до роботи людей.

Стане Олексіха, постоїть трохи, послухає роботу підприємства, ніби з самим молодшим Чаплієнком зустрінеться. Заможні вони й горді люди — коли б... радсть надійно залоскоче Олексіху, заблищать жадібно очі, затремтить її огрядне тіло і наче за туманну пелену заховані обидва Оліянчуки. Перед її уявою повстане дебела постать молодшого нежонатого Чаплієнка, що потрусить повною кешенею грошей і злодійкувато, хитро посмихнеться. То дарма, що здається він злодійкуватим і хитрим чоловіком, зате в глибині його кишень у повних добірного зерна засіках, та в загородах з одгодованою скотиною — незміряні скарби багатства, ситого життя на широку руку та розкошів. Ніби аж прихворіє після цього Олексіха. Вона приходить додому, злегенька постогнує й залазить на піч.

Роботи Чаплієнківського підприємства, що недавно придбали паровика, не вперше починають з прихованою внутрішньою тривогою й заздрістю зацікавлювати Петра. Зневажливо він до них ставився, коли затівали ті біля підприємства роботи. Нечесні вони люди, Чаплієнки, злодійкуваті їх погляди й хитрі обличчя завжди прицілялися, як би когось обдурити, чи десь хапнути чужого в свою кишеню. Їхній ще батько колись у дрібній крамниці безчесно людей обдурював, доки не виселився із села на хутір. Сини були конокрадами та переводчиками краденого майна, доки не збудували в селі підприємство. Підприємство одійшло в громадську власність, але старі хазяїни залишалися на місці на умовах орендарів.

Млин обслуговував усі навколишні села, закуповувались лишки збіжжя й готове, перемолоте боршно продавалось по знайомству в бакалійних крамницях ситих крамарів, які міцно сиділи понад широкими шляхами великого міста.

До Чаплієнків із міста приїхав знайомий крамар Берко Хайкин, якому брати збували борошно. Його приїзд був несподіванкою для братів. Щось певне тривожне погнало його з затишних, добре умебльованих кімнат та багатой на різний крам крамниці сюди, до села під солом'яні стріхи.

Це був поважний єврей з одвислим круглим животом, губатим напіврозтуленим ротом, з якого блищав ряд золотих зубів. Одягнений у дорогу смушеву шубу, черевики й калоші, через які набрав весняної води і застудив ноги.

— Мені думалося, що дорога не пропала, а воно, весна випереджує навіть мої бистрі думки. Як же вас тут бог милує? Здрастуйте! Чому й досі ви не привозите борошна? Я хочу вас попередити, що моя крамниця вже не моя, нехай все лихо на голову фінагентові — я вам хочу дати нову адресу моєї крамниці й мого нового компаньйона. Ваше підприємство, працює, слава богу. Тепер, знаєте, багатий попит на всяку крупу, а ваша ж крупорушка, нівроку, так само працює, як і раніше.

— Воно то все нічого, — почухався Омелян, — але чим далі, туго жити стає. Податки й податки, немає їм кінця, а саме гірше, то оця хлібозаготівля...

— Ну, й кому ви кажете, хіба я не знаю? У вас ще людини з головою жити поки можна. Коли б хазяїни дали згоду, я навіть і до компанії б пристав. Хіба це погано! Одна голова добре, а дві, три то ще краще... Мені переказував мій близький знайомий, може тут є де закупляти коров'ячі шкіри, так він би не пожалів, не обідяться ті, що йому продадуть. Я його знаю, він чоловік чесний і не бідний, бо заробляє добре. Нівроку йому. Як у вас тут життя на селах? Кажуть, що кооперація скрізь, ох... як я свої ноги заморозив. Доведеться доктора кликати, нічого не вдієш, — обсипав рясною розмовою гість, роздягаючись, і сів на лаві відпочити.

„Хитрий анахтемський Берко“ — дивиться спід лоба на гостя Омелян. Омелянова жінка заходилася біля самовара для гостя.

„Так і нюхає своїм великим носом, де б краще поживитися, та... зась! Не на дурних напав. Самі знаємо, де тріска. а де золото“.

— А як компаньйон ваш? — запитав уголос Омелян, ділитися з ним нарівно прибутками, чи як?

Берко дістав квітчасту, з синіми пругами хустку із бокової кишені, здушив нею свого носа й відповів:

— Ну, з існо, як! Чий капітал дужчий, більший, тобто, тому й прибутку більше. Ділимось так, хто більше праці, тобто грошей, укладає в спільну справу.

— „По правилу робиться, — гадає собі Омелян, — не так, як у нас із братом. Він тільки кульками на рахівниці

покає, а ти й біля вагівниці, і біля людей, і наймитів підгонь, щоб не дрімали — а ділися нарівно, бо бач брати... А хоч брат, то хіба ти шишка така велика... Тоже порядки”.

— Він же — голосно запитує знову Омеляна, — ваш компаньйон, родич який, чи що?

— Які можуть тут бути родичі! — протирає тією ж хусткою очі Берко, — коли ти, скажімо, хороший компаньйон і в тебе капітал підходящий, то ти й родич і рідний брат і батько, можна сказати, — хе-хе-хе... Діло само себе показує.

— Да воно то верно! Раз ти у спільці й спільно працюєш, то воно то так... У мене там паси вже негодящі, так ви, будь ласка Борис Нухимович, порадьте, де б їх дістати за підходящу ціну і щоб шкіра була підходяща. Бо мене один оодурив — погані паси наділив, бодай з нього само о хто паси такі поробив...

Метка хазяйка вже встигла поставити на стіл блискучого самовара, порозливала в склянки чай і запросила гостя вгощатися.

Берко студив у склянку, зганяв гарячу пару і був задоволений.

— Це можна, — відповів він на Омелянове прохання. — Я вже вам як наділю паси, то обідні не будете.

„Достоту таке саме казав і той, що продав йому гнилі паси. Всі вони одним ликом шиті“ — думає Омелян, скося поглядаючи на Берка, що вже всю свою увагу скупчив на склянці гарячого чаю.

Після Омелян з Берком поїхали на підприємство, де жваво працював паровик і навколо повна, метушлива заклопотаність людей.

Нечипір зустрів Берка по приятельському.

— А, а, Борис Нухимович, яким це вас вітром сюди занесло? — простягнув він свою руку до гостя.

Берко привітно посміхнувся.

— Лицем до села. А як же? Хіба ми люди не советські? Ви може вже й у комсомол тут записалися?

— Немає в нас такого.

— Організуйте!

— А... ну його.

— На свою голову хіба, — іронічно вставив Омелян.

— Чому на свою? Треба, щоб не на свою. Он мого одного знайомого компаньйона син пройшов у комсомол, а тепер і член профсоюзу й на якомусь заводі влаштувався й живе собі, нівроку. Коли б побачили, яку вже він собі жінку дістав, прямо красуня, одно слово. Ви ще не одружилися, Нечипоре?

Пішли в сторожку. Там обмірковували свої справи, склали умови на постачання борошна та крупів, і після сам Омелян проводив Берка в дорогу через Уласівку. Їхали невеличкими

саночками міського візника. Берко озирався по боках і про все розпитував у Омеляна.

— Оце хтось видно тут живе нічого, — показував він на Оліянчукове подвір'я.

— Це тут один — Оліянчук, — відповів знехотя Омелян.

— Ага, знаю, Петро Оліянчук, городник, як же, знаю. Хазяйственный мужик, видно, акуратний. Ви буваєте в нього?

— Ні!

— Чому ні? Хіба посварились? Із такими людьми завжди корисно бувати, можуть у пригоді стати — хазяйство і грошки, мабуть, є.

Повертався назад Омелян пішки вздовж Уласівки. Його зустрічали люди й деякі з них ще здаля низенько вклонялися й бралися руками за шапку. Омелян думав про них:

— Неодмінно завтра чи позавтрьому вони прийдуть купувати борошно, або просити на одробіток. Даремно так кланятися не стали б.

Здаля помітив знайому постать у сірячині. Чогось тривожно заколотилося серце й спіткнувся. Все ж таки, подумав, тепер не ті часи...

— Здрастуй, Лукашук, — ніби з знайомим і близьким, — привітався Омелян. Лукашук зупинився й ніяково закліпав очима. Чи відповідати, чи що робити, розгубився він і стояв на місці.

— Може є в тебе час, то ходімо разом зо мною, борошна візьмеш. Лукашук якусь хвилину думав. Потім махнув рукою.

— Подавись ти своїм борошном. Прийде пора, то й сам знатиму, що робити. Ти мені ось де, — показав він за спину рукою, сплюнув, одвернувся й пішов.

Омелян стояв серед дороги приголомшений.

„Прийде пора“ — ось де с баку закопано. Навіть говорити не став. Ось де воно! А пора, мабуть, таки приходить уже, бо й Берко ж не з розкошів присурганився отакою розтвальною дорогою.

Під ногами хлюпотіла вода й подекуди чорніли латки землі. Сонце золотило калюжі води по долинах.

З полів збігала вода на яр і шуміла каламутною повіддю. „Брешеш! Прийдеш і поклонишся. Весна хоч і красна, та на хліб пісна. Прийдеш!..“

А всередині щось ніби дратувалося й намотувало новий болючий клубок, наче то жили хто змотував. „Ой, ні! Ой, ні!“

Прийде пора!

Прийде!

З яру вривався до ушей шум весняної каламутної поводи.

Засідання президії Уласівського комнезаму відбувалося в Супруновій хаті.

Супрун з Лукашуком — перші фундатори сільсько-господарської артілі — ознайомили з планом активістів, тут же прочитали статута шість уласівських незаможників, підписали його і доручили Супрунові затвердити цей статут у районі.

— Ти вже ніби партійний і знаєш права, так тобі й доручаємо, — сказали незаможники.

Супруниха з дітьми сиділи мовчки на печі й поглядали на перше врочисте засідання майбутніх уласівських колгоспників.

На столі лежали списані Супруновою рукою клаптики паперу — це був план організації артілі. Тут він намічав, кого в першу чергу прийняти в члени артілі й обраховував господарчу спроможність.

Біля нього, понуривши донизу голови, сиділи незаможники, замислені над розпочатою справою.

— А коли вже того, коні зводити будемо, реманент там усякий? — запитав Лукашук.

— Затвердимо статута й за роботу одразу ж, — відповів Супрун, — бо й весна вже ось-ось застигне нас. А треба ж ще й підготуватися до неї.

— Більше нікого хіба не прийматимемо?

— Чому ж нікого! Можна й ще декого прийняти, аби були охочі.

— Важенько знайти їх...

— Кого?

— Та цих же, охочих.

— Не журись, самі до нас проситимуться, — авторитетно запевнив Лукашук.

VI

Надходила гаряча пора весняних робіт. Земля ставала пружна, наче гумова — пора вирушати на поле з плугом. З самого ранку й до пізньої ночі сільські ковалі не мали відпочинку, одремонтуючи спізнаним господарям плуги та борони.

Село наче хто розворушував, витрушував із нього пиліюку, що густо засіла у прокопченій димом та смородом хагі за зиму. Увесь той бруд вивітрувався на сонці цілющим фіалковим промінням.

На тинах кукурікали півні, під тинами кубилися кури, свині вигрівали брудне, сите тіло та по дорозі бігала з галасом мала дівтора. Дорослі всі були заклопотані, усе їм здавалося ніколи, не так, як узимку, або ситої п'яної осені — тоді ніколи наче й дощ за комір не крапле, а тепер зайва, змарнована хвилина не повернеться назад — запізнишся з роботою, не впору зробиш — не матимеш за що прожити взимку. Хотілося б, щоб завжди і весною і влітку, однаково, як і зимою та восени, була така ж сама пора, що розворушує од

ледарства, сонливості та байдужості, кличе вперед і малює прозоро-рожевими фарбами перспективу на синіх обріях, примушує впізнати через працю радість життя і його багатющу безодню невичерпаних скарбів.

Молоді уласівські колективісти, на чолі з Яковом Супруном та Лукашук, починали своє спільне господарство.

Організувалося їх шіснадцять господарств з десятком коней та півдесятком плугів.

Супрунове подір'я одійшло у власність артїлі, сюди звезли реманент, плуги та борони.

Господарства всі, що з'єдналися до артїлі, — маломічні. У кожного дрібна, злиденна сім'я, для кожного дістань і хлба і картоплі та й виправдайся перед людьми. Всі, ніби між іншим, стежать за першими кроками артільців.

— Побачимо, — кажуть, — як буде добре, то й ми за вами. Лукашук сварився.

— Повилазило б їм. Ні, ти не дивись, а зроби, отоді й... а то „побачимо“.

— Не сварися, Хведоре, — заспокоював Яків. Так не можна. Всякому нова справа, життя нове — не знають іще ж, що воно й як і до чого. Коли покажемо гарний приклад — отоді факт, наша візьме.

На полях жайворонки дзвонили нескінченні пісні, переливалися в синій височині. На полях, ніби комашні — людей з кіньми та плугами. На кожному клаптику напружують сили коненята й за плугом спотикається по борозні втомлений спітнілий орач.

Гайворонь нишпорить по полю за поживою, шукає в свіжій борозні білого, м'якого борозеника, визбирує незаскороджене, шойно розсіяне сівачем зерно.

Врізались в землю п'ять артільних плугів, захрускотіло коріння торішнього бур'яну під гострими лемешами й з полеткістю зітхнув Яків, що краєв плугом першу борозну на артільному полі.

Понад чотири десятки літ прожив Петро Оліанчук на світі, скрізь побував, всього зустрічав на своєму віку, але нічого такого ще незустрічав, щоб могло здивувати його й обурияти, до чого може дійти людська думка, що заперечувала в ньому все, все, чого тримався, живучи на світі, од чого починав своє первісне життя.

Адже ще в пелюшках він вчився маленьким вимовляти: моя мама й нічия більше. Моя, чи мій, чи моє. Кінчаючи „моїм господарством“, од якого брав усе потрібне для життя, для радощів, а іноді й горя.

Почалося воно зовсім дрібним і непомітним, як і дрібний усякий зародок, що плекає в собі снагу майбутньої вивершеності та дозрілості, право на життя.

За правою стіною його огорожі, під сірою гнилою стріхою похилої на бік хатини, вперті люди мірували й починали втілювати ідеї своїм прикладом, віддавати самих себе, хоч би й на жертву, новому й невипробуваному засобові, як краще організувати життя. Інакшої назви не міг прибрати для вислову, як засіб. Засіб, це щось тимчасове, що іноді врятовує, а часто й губить людей од їхньої необережності, де проста цікавість панує над твердим розумом людини, хоч би ця гра варта була самого життя.

Яків Супрун з Лукашуком та своїми однодумцями, крім роботи, за яку взялися з ранньої весни, одверто й сміливо заявляли:

— Нас буде багато, всі будемо робити так, всі за нами підуть.

Дивувався Петро їхній сміливості, хоч не вбачав у них тієї сили, тієї переваги, що могли б потягнути за собою масу селянства.

Ніхто, на його думку, не погодиться заперечувати самого себе, щоб одверто перед останніми заявити:

— Я не я, а щось таке... Мене вже більше не існує, як тільки то... І не міг далі продовжувати, бо не знаходив у собі потрібного вислову. Петро тільки твердо, всім своїм єством, що здавалося найглибшим і найсправедливішим переконанням і висновком:

— Колектив то є згуба для людини, для селянина, що з предківку розорює розлогі лани, збирає врожаї і знаходить радість, мету життя в своїй праці, знаходить самого себе в тих вироблених, вирощених овочах, зерні, тварині й доходить до одного й того ж самого.

— Я це зробив і це моє! Я можу радіти й жити щасливо на землі.

Поза цим ідеалом для Петра нічого кращого, нічого привабливого не було. Він збагнув справедливую мету свого життя, він інакше мислити не міг. Хто порушує цей закон, що походить чи од самої природи, чи од бога, той порушує право на життя людини, той сам доходить і інших за собою тягне до прірви небуття...

Не хотілося йому надавати особливої ваги колгоспові. Він гадав: як і чимало колгоспів, так і цей, мусили розійтися, взятися кожен за свій розум, за своє, хоч і невелике, господарство, а такі, як Супрун Яків, чи Лукашук, покинути село та мандрувати на заробітки.

Хіба мало випадків, що колгоспи завмирили? Селянин, що міцно вріс у землю, не мирився з новим порядком. Його знову тягнуло до попереднього становища. Так гадав, що станеться й з уласівськими колективцями. Коли не ці причини, то злидні примусять їх розійтися. Самі злиднені господарства, що весною живуть заробітками, позичками, зійшлися до колгоспу. Злидні їм не дадуть спроможності протриматися

навіть цю весну. Не хотілося про них навіть думати, але не міг, як не може людина на старості літ, хоч того й не хоче, не думати про смерть. Ніби так собі, знечев'я питав у селян:

— Як ви гадаєте про них? — і показував на колективців.

Селянин вагався щось певне відповідати на Петрові запитання.

— Хто його знає! Може й житимуть. Їм же й допомога. Позавчора двісті пудів зерна на посів привезли з району, грошей щось чимало взяли, коней добрих пару купили. Яюсь виб'ються.

— Он як! Кажете, допомога — замислювався Петро над цим.

— А для таких злидарів, — продовжував селянин, — це рятунки, що поставити на ноги людину.

Петрове чоло проясніло й надійно заблищало в очах, з пронизливому погляді, що ним він глибоко колупнув свого співбесідника.

— А потім знову того... Підживуть та й роз'єднаються.

— Хто його знає. Може так, а може й ні.

— Так, так, Васильовичу, інакше не може бути.

— Може бути, а може й ні. Життя, чули, нове починається. Колективи не тільки в нас, скрізь. Потім трактором оруть. А на біса він здався мені в дрібному господарстві, хоч і штука гарна. Трактором у колективі, от, штука вигідна: оре, і молотить, і всякі віці роботи... Хто його знає.

Петро круто повертається й іде геть, неприємно вражений несподіваними доказами селянина.

Справді ж бо, про машину він так і забувся. Хоч правда, таку машину, як трактор, на своєму невеликому клапті землі, він ніяк не міг використати. Як йому тепер хотілося б землі більше, щоб широкі лани радували його власницьку душу, як би йому зараз хотілося переміняти радянські закони, щоб можна було вільно торгувати землею.

Коли б дозволено продавати землю та купувати, він би перший закупив Супрунову земельку, садибу та й ще в когось придбав би трактора.

А так от виходить, що закон, влада не допускають... Новий це закон, що забороняє землю розпродувати та скупувати.

І Петро ніяк не може збагнути, до чого це все ведеться. Довго міркував над цим, але перед ним твердим муром стояло це "новий закон" і як важко було йому самому голими руками розколупати в сірому ґрунті щілину, щоб поглянути всередину, вгадати справді досі незнане...

— Хіба ж тоді цей Супрун із Лукашком розглядали це? — дивується Петро. Дивується й мучиться нерозгаданим питанням, що запеклішим і впертим. Ніби гумовий він, що вдається об стіну й одскочить геть далеко назад. Одскочить і принишкне.

— Брешуть, не знають і не знатимуть вони, доки не зрозуміють... доки передові народи світу не придуть і не покажуть нам, малописьменним, некультурним, широкі шляхи...

Євген приїхав на літні вакації. Він кінчає школи весною. Трохи втомлений вчиттям, по білому обличчі видно, але не покидає його юнацька бадьорість, жваві рухи й дужий голос живої розмови.

Чистенький комірець, шовкова краватка, акуратно пов'язана, та сірий костюм надають йому поважності й дозрілості.

Петро не спускає з нього очей і навіть трохи соромиться. Неймовірно стає, що це його син — студент останнього курсу вищої агрономічної школи.

— У вас новина? — питає Євген, — колгосп організувався?

Петрові не сподобалося перше синове запитання. Він тепер цікавиться ним, одним Євгеном, що стоїть на межі своєї життєвої дороги.

— Куди ж ти після, на яку роботу?

— Хватить роботи! Або до радгоспу, чи скоріше, наш курс готують на колгоспну роботу.

Петро неприємно морщиться.

— Хіба по вищих школах готують фахівців для колгоспів?

— А ви думали як?

— На такі мізерні господарства, що мають не більше півста га землі кидати людину з вищою освітою!

— Починається з п'ятидесяти га, а потім буде й на п'ять тисяч га господарство, яке потребуватиме, крім агронома й інженера по механізації, електрифікації, і лікаря, і ветеринара, і зоотехніка.

— Облиш, сину, — недбало махнув рукою батько. — Це просто вигадки, мрії. Я не хочу цим тебе образити, що ти говориш дурниці, але краще буде, коли ми не розмовлятимемо про це з тобою.

Євген мовчки подивився на батька, скептично посміхнувся і похитав головою, потім поглянув на вибілені стіни в хаті.

— Чого ти смієшся, гадаєш, що я неправду кажу?

— Я цього не думав, — озвався Євген, — дивлюся на ваші стіни в хаті, що тут так тісно.

— Простору захотів! Так виходь із хати, бо душно. На дворі гарна година.

— Справді, гарно, сонце... І вийшов, злегка причинивши за собою двері.

Петро подивився синові вслід і важко зітхнув, ніби передчував щось лихе. Припав до вікна й поглядом стежив за сином.

По двору поралася жінка його, годуючи з корита свиней. До неї підійшов Євген і заговорив.

Посміхнулася мати, ніби на сіру похмуру стіну впав ранковий сонячний промінь.

Петро, це помітивши, відчув огиду до неї і лють.

— Яка вона, справді, огидна, худа, вчорніла жінка. Не перенесе ніяк її спокійно Петро. Хотілося б помститися, не знав за що. Просто помститись за те, що вона йому огидна.

Хатня задуха вигонить і Петра. За двором, на вигоні по святковому одягнена молодь співає пісень і грають на гармонії. До Олексіїхи в двір заторохтів віз. Вона приїхала з базару.

Петрові хочеться скоріш діждати вечора. Він з весни ночує на дворі в сіннику, звідки, серед нічної тиші, крадькома перелазить у Олексіїшин двір, тихо стукає у вікно, доки на порозі не появиться напівроздягнена жінка.

Вона, наче кішка, крадеться до нього й пальцем дає знак мовчати.

— „Тсс... Надія спить у сіннику. Ходім у хату“.

Тихий, пискливий скрип сінешних дверей, дві постаті ховаються за ними і приховують за тобою таємниці розпусного ситого життя.

Заклопотані дружньою працею, дні колективців біжать і біжать. Повні турбот, дрібних неполадок, через сім'ю, дітей та жінок. Особливу вагу мають останні, що часто через гострі язички сусідочок сваряться з чоловіками:

— Нехай тебе дядько сьогодні нагодує. Не понесу їсти тобі на поле й сама не буду працювати. Не боюся я тебе та й край.

— Ану, перестань, — утихомирює чоловік жінку. — Кажу тобі перестань, бо пужално по тобі походить.

— Зась! Не вдариш! Не маєш права. Ти ж сам казав, сякий-такий сину, що в колективі жінка з чоловіком рівноправна.

— Ану перестань, бо пужално я на тобі вирівняю!

Далі дрібні сльози змахуються з зморшкуватого обличчя.

— Хіба я собі ворог? Не хочу ж лиха й тобі й собі. Аби було добре.

— Отож не слухай дурниць од сусідочок та взавтра вранку йди городину шарувати. Слава богу, росте посіяне. А не вробимо, то дідька матимемо.

Ранкове сонце зустрічає жінок із сапами, що виходять із села на колективний лан.

Свіже зілля блищить россою і, здається, витягується вгору, що й для очей помітно. Прогавиш день, запізнишся — й пошкодить бур'ян городину, заглушить од сонця ніжні пелюстки, висмокче спід них соки, що ними годується корисна для людини рослина.

Постають жінки в ряд, займає кожна собі рівну постать. Поглянуть поперед себе — вбирає очі сірозелений килим

зарослого бур'яном лану. Важкою здається почата робота, коли то дійдуть кінця!

Гострі сани шарудять об сіру землю, підрубуючи погаве, непотрібне коріння. Зігнуті жіночі постаті, здається, застигли і ніколи не розігнуться, плазуючи по полю. Усі однаково захоплені одним чуттям, труднощами розпочатої роботи, у всіх єдина мета — кінчити роботу й піти на відпочинок.

Під обідню пору розігнеться одна з них, наймолодша, втре пітне чоло білим рукавом сорочки й почне чистим, повільним голосом пісню. Їй допоможуть товаришки.

Така пісня, повільна й жалібна, бренть на сонячних струнах понад зарослими бур'яном ланами.

Стара пісня тоскно скаржиться на важку працю та злиденне життя.

При такому настрою Яків хмуриться й заглиблюється роздумуванням над розпочатою справою.

Лукашук підвернеться — помітить замисленого Якова:

— Чого засумував?

— Я не засумував!

— А чого ж так, — покрутить він пальцем навколо свого обличчя. Потім переб'є.

— Бачив студента Оліянчукового? Приїхав.

— Ні, не бачив.

— А я бачив.

— Що ж він?

— Розпитував про нашу роботу.

— Тоді що?

— Я кажу, що нічого собі. Посіяли та посадили чимало, аби впоралися. Він казав, що дуже малий наш колгосп.

— Нічого. Виростемо — відповідає ніби комусь другому Яків, не дивлячись на Лукашука.

Брався до роботи вдосвіта, зустрів ранок з спітнілим чолом і вдень скидав сорочку.

Прикладом на чорній роботі був Яків і тягнув за собою решту. Дивлячись на нього, найледачішого брав сором і розворушував до завзятої роботи.

— Заробимо, товариші, їсти буде що взимку, відпочиватимемо; книги, газети читатимемо, хіба ж так! Покажемо куркулям, хто краще зуміє жити.

Говорив міцно, переконливо. Своїми простими словами та роботою привертав до себе товаришів, гуртував їх навколо господарства.

За Петровою стіною щодня гомін у Супруновому подвір'ї. Тут будували стайню для коней, встатковували верстати, січкарю.

Де довгий час розростався бур'ян, колюча та висока бучила, там тепер майстри обтесували дерево, викопували ями та ставляли обтесані стовпи.

— Тісно тут, — говорив Яків. — Треба простору.

Ізза стіни помічали іноді голову Петра, що спостерігав за життям у Супруновому подвір'ї.

— Заздрісно? — питав жартома Лукашук у Петра.

Але Петро нічого не відповів і сховається.

— Він би нас порозносив — у-у-у — злий який, — сміється тоді Лукашук, — та руки короткі. Почекай! Бач, наче знав, що такою високою стіною одгородився.

1919

РОМАН

КІНОХРОНІКА ХХ

*О, ніхто ніхто
У тебе поза вушами болото*

СУТИЧКА АРМІЙ ПІД ВЕРДЕНОМ У НАЙБІЛЬ-
ШОМУ НА ЗЕМНІЙ КУЛІ БОЮ

ПАРАД 150.000 ЧОЛОВІКІВ ТА ЖІНОК

але знято інше — ще й дуже важливе — питання. Сьогодні Нью-Йоркська біржа є єдиний у світі вільний ринок цінних паперів. Утримавшись в цьому стані, вона запевне стане чи не найбільшим у світі центром купівлі й продажу всяких

БРИТАНСЬКИЙ ФЛОТ ПОСЛАНО ЗАХОПИТИ
ЗОЛОТИЙ РІГ

*Кілотчики артилеристи
І дияволові машиністи
Хай десять тисяч років їздуть
Ніхто нашу не поб'ють*

ТУРКИ БІЖАТЬ ПЕРЕД АНГЛІЙСЬКИМИ СОЛДА-
ТАМИ ПІД ГАЛЛІПОЛІ

повернувшись додому, що подумують наші ветерани війни про того Американця, що базикає про якийсь новий лад, бабраючися у піску на міліні. Тим, хто пережив це видо-вище, його недужі витівки допоможуть викликати в уяві величезну нову Нічію Землю Європи, що димує вбивством та жадобою грабунку, що палає вогнями революції

КЕЛЬНЕРИ-СТРАЙКАРІ ПРОСЯТЬ ДОПОМОГИ
У ЖІНОК

*О, дуби і ясені і верба сумна гнучка
І зелено трави ростуть в Норд-Америка*

з таким становищем збігатиметься впровадження зза кордону грошей у великих кількостях для того, щоб звести баланс цієї країни

Коли я думаю про стяг, що його несуть наші кораблі, про цю єдину кольорову риску на них, єдину річ, що рухається на їх надійній будові, так ніби у ній живе якийсь сталий дух, мені здається, ніби я бачу упереміж то смуги пергаменту, на яких записані права свободи та справедливості, то смуги крові, пролиті за відновлення цих прав, а потім — у кутку — віщування блакитного спокою, куди може увійти кожна нація, яка обстоює ці речі.

*Гей ми наш Прапор приб'єм на високу ломаку
Й підем знову служити свині у с...*

ДЖО ВІЛЬЯМС

Джо Вільямс одяг притертий костюм і кинув свою уніформу з загорнутим у неї каменем з краю пристані у брудну воду бухти. Був полудень. Навколо не було нікого. Йому стало не по собі, коли виявилось, що з ним не було сигарної коробки. Він знайшов коробку, повернувшись до сараю, де він залишив її. Це була коробка спід сигар „Флор де Майо“, куплених ним під п'яну руч в Гвантанамо. В коробці під мереживом з золотого паперу була картка Джені, що знялася по закінченні середньої школи, моментальна фотографія Елека з його мотоциклом, картка з підписом інструктора і всіх членів молодшої команди в середній школі, де він був капітаном, в безбольних костюмах, стара, рожева, майже зовсім вилиняла фотографія батькового буксирного пароплава „Мері Б. Селліван“, знята десь коло Вірджинія Кейпс, з кораблем у повному опорядженні на буксирі, поштова картка роздягненої дівчини на ім'я Антуанетта, що з нею він гуляв у Вільфранші, кілька ножів для безпечної бритви, поштова картка з портретом його самого та двох інших хлопців — всі у білих костюмах — знята на тлі мавританської арки в Малазі, жмуток чужоземних марок, пакуночок „Веселих Удів“ та десяток рожевих і червоних черепашок, назбраних на узбережжі в Сент-Яго. Ткнувши коробку під пахву, почувачись незграбно в бахматому цивільному костюмі, він по волі вийшов до маяка й став дивитися на флот, що кильватерною колоною спускався по ріці Лаплаті.

День був хмарний; тонкі крейсери скоро розтуманилися в плямах диму, що тягся за ними.

Джо покинув дивитися на них і став стежити за іржавим вантажним пароплавом, що саме входив у бухту. У нього був крен на лівий бік і видко було короб нижче ватерлінії, зелений і слизький від водоростів. На кормі в нього був синій та білий грецький прапор і напівпіднятий брудно-жовтий карантинний прапор на носі.

Чоловік, що підійшов до нього ззаду, щось сказав до Джо по еспанськи. Це був сміливий і рум'яний чоловік у си-

ньому девімовому костюмі, він курив сигару і чомусь страшенно перелякав Джо. — „Не розумію“, сказав Джо і побрався геть, аж поки не вийшов споміж складів на вулицю за доками.

Він не скоро знайшов бар, де працювала Марія, всі будинки здавалися йому однаковими. Він пізнав його лише з механічної скрипки у вікні. Увійшовши в пропахле анісом душне приміщення, він довго стояв біля прилавка з липким кухлем у руці, дивлячись на вулицю крізь світлі просвіти у намістній запоні, що висіла на дверях. Він чекав, що от пройде біла уніформа й жовта кобура моряка.

За прилавком стояв, прихилившись до стіни, жовтий юнак з кривим носом і дивився кудись перед собою. Наважившись, Джо скинув підборіддя. Юнак підійшов і конфіденційно перехилився через прилавок, спершись на одну руку й витираючи церату ганчіркою, що була в другій руці. Мухи, що згуртувалися на колах від пивних кухлів, знялися вгору, щоб приєднатися до гудючої маси на столі.

— Слухай, хлопче, скажи Марії, що я хочу бачити її, — промовив Джо куточком вуст.

Юнак за прилавком підняв угору два пальці.

— Два пезе, — сказав він.

— Ні, сто чортів, я хочу тільки побалакати з нею.

Марія поманила його з дверей позаду. Це була жовтолиця жінка з великими, розсадженими далеко одне від одного очима в синявих міхурцях. Крізь зім'яту рожеву сукню, що туго облягала високий виступ її грудей, Джо міг розглядіти у неї кільця зморшклої шкіри круг пипок. Вони сіли до столу в задній кімнаті. — „Дай два пива,“ — крикнув Джо крізь двері.

— Чого ти хочеш, світло душі моєї? — запитала Марія.

— Ти знаєш Дока Сіднера?

— Звичайно, я ж знаю всіх янки. Що ж це ти не ідеш на великім кораблі?

— Не поїду на великім кораблі... Побився з одним здорovenним сучим сином. Розумієш?

— Оце так! — Груди у Марії трусилися, як желе, коли вона сміялася. Вона поклала йому на шию товсту долоню й притягла його обличчя до свого.

— Бідна дитина... підбите око.

— Ото ж він мені й підбив око.

Джо відхитнувся від неї.

— Молодший офіцер. Я добре тьопнув його... Флот не місце для мене після цього... Ця справа кінчена. Бачиш, Док сказав, що ти знаєш одного парнягу, що вміє підробляти матроські свідоцтва... на звання моряка, розумієш? Тепер я буду тільки в торговім флоті, Маріє.

Джо вихилив своє пиво.

Вона сиділа, хитаючи головою й кажучи: — „Оце так... бідолашний... оце так“... Потім вона запитала сльозливим голосом:

- Скільки в тебе доларів?
- Двадцять, — відповів Джо.
- Він бере п'ятдесят.
- Ну, тоді діло моє пропаще.

Марія зайшла за спинку його стільця, обняла його шию товстою рукою й нахилилася над ним, щось кажучи, ніби квочучи.

— Зачекай хвилинку, ми подумаємо... Розумієш?

Від того, що її великі груди тиснули на його шию та плече, все тіло йому мов би свербіло, він не любив її доторку вранці, коли бував тверезий. Але він сидів там, аж поки вона не верескнула, як папуга:

— Пакіто!.. А йди по сюди!

Брудний, схожий на грушу чоловік з червоним обличчям і шиєю увійшов з задньої кімнати. Вони забалакали по еспанськи над головою Джо. Зрештою вона поплескала його по щоці й сказала:

— Гаразд. Пакіто знає, де він живе... Може він візьме двадцять, розумієш?

Джо звівся на ноги. Пакіто зняв забруднений кухарський передник і запалив папіросу.

— Ти знаєш матроські папери? — сказав Джо, підходячи до нього й дивлячись йому в обличчя.

Той кивнув.

— Гаразд.

Джо обняв Марію й злегка ущипнув.

— Ти славна дівчина, Маріє.

Вона провела їх, усміхаючись, до дверей бару. Надворі Джо бистро оглянув вулицю. Жодної уніформи. В кінці вулиці кран чорно нахилився над бетонними будинками пакугаузів. Вони сіли в трамвай і довго їхали, не озиваючись один до одного. Джо сидів, дивлячись на підлогу й звисивши між колін руки, аж поки Пакіто штовхнув його. Вони вийшли в непоказному передмісті, де був квартал нових, але вже брудних, бетонних будинків. Пакіто подзвонив біля дверей схожих на всі інші двері, й трохи згодом чоловік з червоними повіками й великими, як у коня, зубами вийшов одчинити їм. Він і Пакіто довго розмовляли по еспанськи крізь відхилені двері. Джо стояв, переступаючи з ноги на ногу. З того, як вони скося позирали на нього під час розмови, він догадувався, що вони вираховували, скільки можна одержати від нього.

Він вже хотів був втрутитися, коли чоловік у дверях заговорив до нього каліченою лондонською говіркою. — „Дай, хлопче, цьому парнязі п'ять пезе за турботи й ми вивершимо справу, як годиться між чесними людьми“. Джо виклав усе срібло, яке мав у кишені, й Пакіто пішов.

Джо увійшов слідом за англійцем у передпокій, де пахло капустою, смаженим салом і пранням. Увійшовши, англієць пок-

лав руку на плече Джо й сказав, дихаючи на нього перегаром віскі:

— Ну, хлопче, скільки ж ти можеш дати?

Джо відсунувся.

— Двадцять американських доларів — усе, що я маю.

— Тільки чотири фунти... Гаразд, ми нічого не втратимо, коли подумаємо, що можна зробити, чи не так, хлопче? Давай, подумаємо.

Поки англієць стояв, дивлячись на нього, Джо зняв пояс, розпорів кілька стебків маленьким різакон свого складаного ножики й витягнув дві жовтогарячі зі споду американські кредитки, складені уздовж. Він обережно розгорнув їх і зібрався вже був віддати, але, розваживши краще, знов поклав їх у кишеню.

— А ну, гляньмо на папери, — сказав він, посміхаючись.

Червоні очі англієцеві ніби засльозилися. Він сказав, що ми повинні допомагати один одному й бути вдячними, коли людина ризикує попастися в фальшивницькій справі, аби тільки допомогти своєму ближньому. Потім він спитав Джо про його ім'я, вік та місце народження, та скільки часу він пробув на морі, та ще про всяку всячину й пішов до внутрішньої кімнати, старанно замкнувши за собою двері.

Джо стояв у передпокої. Десь стукав годинник. Стукання його все повільнішало й повільнішало. Нарешті, Джо почув, як ключ повернувся в замку, й англієць вийшов з двома папірцями в руці.

— Ти повинен зрозуміти, що я роблю для тебе, хлопче...

Джо взяв папірець. Він наморщив чоло й став читати, папірець здався йому добрим. Другий папірець був записка, що уповноважувала Тіттертонівське морське агенство вираховувати щомісяця з платні Джо, аж поки не буде зібрана сума в десять фунтів.

— Але слухай, ти, — сказав він, — це значить, що я тобі плачу сімдесят доларів.

Англієць сказав, щоб Джо подумав над ризиком, на який він іде, і які важкі часи тепер, і що зрештою він може погодитись або не погодитись. Джо пішов за ним до засміченої папірцями внутрішньої кімнати і, нахилившись до конторки, підписав своє прізвище вічним пером.

Вони трамваем поїхали в місто й зійшли на вулиці Ріва-давія. Джо увійшов слідом за англієм у тісну контору в задній частині пакгауза.

— Ось добрячий парняга для вас, містер Мак-Грегор, — звернувся англієць до жовчного на вигляд шотландця, що ходив туди й сюди, гризучи нігті.

Джо й містер Мак-Грегор подивились один на одного.

— Американець?

— Так.

— Гадаю, що ти не сподіваєшся американського окладу? Англієць наблизився до нього й щось прошепотів. Мак-Грегор поглянув на свідоцтво й ніби задовольнився.

— Гаразд, розпишись у книзі... Розпишись під останнім ім'ям.

Джо розписався й віддав англійцеві двадцять доларів, залишившись сам без копійки.

— Ну що ж, не журися, хлопче.

Джо з хвилину вагався, поки взяв руку англійця.

— Бувай, — сказав він.

— Іди, забери свої манатки й будь тут за годину, — сказав Мак-Грегор сипливим голосом.

— Немає в мене манатків, я був без роботи, — сказав Джо, підіймаючи в руці коробку від сигар.

— Тоді зачекай на дворі, а я тебе згодом візьму на борт „Аргайла“.

З хвилину Джо стояв у дверях пакгауза, дивлячись на вулицю. Сто чортів, досить вже з нього Буенос-Айреса! Він сів на ящик з написом — „Тіббет : Тіббет, емальовані вироби, Блекпул“ і став чекати Мак-Грегора, роздумуючи, хто він, чи шкіпер, чи помічник. Якнебудь він таки дочекається від'їзду з Буенос-Айреса.

ФОТО-ОКО (28)

коли прибула телеграма що вона вмирає (трамвайні колеса скреготіли навколо скляного дашка як усі грифлі на всіх дошках у всіх школах) ідучи навколо Свіжого Ставу пахощі води з калуж вербові б ростини в сирому вітрі гриміння розчовганих ваговозів через передмістя Бостона печаль це не уніформа і йди просто до Буча і пий вино вечеряючи у Ленокса перед посадкою у Вашингтонський

мене так стомили фіалки
зберіть їх від мене геть...

коли прибула телеграма, що вона вмирає скляний дашок тріснув у скреготінні грифлів (чи ви колинебудь не спали цілий тиждень у квітні?) і Він зустрів мене у сірій залізничній станції очі мені боліли від яскравочервоної бронзи й хромозеленого чорнила що точилося з кругобіжних квітневих горбків вуси його були білі стомлена стареча обвислість щік її не немає Джек печаль це не уніформа і в салоні восковий аромат лілій у салоні (Він і я ми мусимо поховати уніформу печалі)

потім пахощі ріки мерехтливі плеса Потомаку дрібні вибиті з срібла хвилі коло Індійського Мису на кладовищі були дрозди-пересмішники понад дорогами парувала весна Квітня досить щоб струснути світом

Коли прибула телеграма, що він мертвий я пішов у вулиці сповнені Мадридом о п'ятій що кипіли сутінком у розбитих кубах горілки червоного вина зелених газових ліхтарів рожевого заходу червінькової черепаці очі губи червоні щоки брунатний стовп шиї у нічний поїзд на Північному вокзалі Порт невідомо для чого

мене так стомили фіалки
заберіть їх від мене геть...

розбитий дашок з райдужного скла старанно скопійовані погруддя архітектурні деталі граматики стилів

то був кінець тієї книги і я залишив Оксфордських поетів в маленькій галасливій кімнаті це пахло запліснілою оливковою олією в пансіоні Бостон Ahora Тепер Maintenant Vita Nuova але ми хто чув

прегарне читання Копі і читав лепсько оправлені книги і глибоко вдихав (вдихай глибоко раз два три чотири) пахощі воскових лілій та штучних пармських фіалок під ефіром і сидів снідаючи в книгозбірні де було погруддя Октавія

був тепер мертвий у телеграфній конторі

на тряскогримучій дерев'яній лаві в поїзді що пихкає крізь глупу ніч вилазючи з нижчого класу щоб вдихнути Атлантийського Океану на хитливому пароплаві (кругловида швейцарська дівчина та її чоловік були моїми товаришами) у неї були крихкі маки й звичка вимовляти трохи грубо Zut alors і кидати нам маленьку усмішку рибку морському левові що ogrівала нашу теміль коли імміграційний урядовець прийшов по її паспорт він не міг послати її на Елліс Айленд la grippe espagnole вона була мертва.

Миючи оті вікна

К П

чистячи запальні свічі складаним ножом

Відсутній Без Дозволу

розтираючи на порошок троянди американської краси на ліжку повії (туманна ніч палала від прокламацій Ліги Прав Людини) мигдалеві пахощі високовибухових матеріалів що шлють палючі сполохи крізь солодкувату вадливу бундючність загнаних трупів

завтра гадав я має бути перший день першого місяця першого року.

ХЛОП'Я

Джек Рід

був син Маршала Сполучених Штатів, видатного громадянина Портленда в Орегоні.

Він був багатонадійний хлопець, і родичі послали його на схід у школу та до Гарварда.

Гарвард обстоював широке а й звязки, такі корисні в старшому віці, й добру англійську прозу... коли їжача не можна виховати в Гарварді то його не можна зовсім

і Лауелли розмовляють тільки з Каботами і Каботи...

Оксфордську Книгу Поезії.

Рід був багатонадійний молодець, він не був ні єврей, ні соціаліст, і він не прийшов з Роксбурі; він був цупкий і жадібний, у нього був апетит до всього: чоловікові треба вловити багато чого в своєму житті.

Рід був чоловік, йому подобались чоловіки, йому подобались жінки, йому подобалось їсти й писати, йому подобались туманні ночі й випивка, й туманні ночі, й плавба. й футбол, і римовані вірші, й бути привідцею в товаристві й утворювати клуби (не щонайкращі клуби, його кров була не досить рідка для щонайкращих клубів)

голос Копі, що читає Чоловік що хотів бути королем, умірущої осені Похорон урни, добра англійська проза, лампи, що проходять через Двір під берестками в сутінні, темні голоси в аудиторіях

уміруща осінь, берестки, Дискбол, цегла старих будівель і пам'ятні ворота й добродішні тітки, й декани, й інструктори всі приспівували тонкими голосами: стримуйся, стримуйся;

іржава машина скрипіла, декани тремтіли під чотирикутними шапочками, трибки повернулися до Дня іспитів і Рід вийшов у світ.

Вашінгтон Сквер!

„Традиційний“ обертається на лайку

Вільйон, що шукає притулку на ніч в італійських будинках на Селіван, Стріт, Блікер, Кармайн;

дослідні виявляють що Р. Л. Стівенсон дуже кохався у півнях;

а що до часів Єлизавети

до дідька з ними.

Попливи кораблем для скота й подивися на світ, зазнай пригод, ти зможеш розповідати чудні історії кожного вечора; чоловікові треба любити... прискорений пульс почуття, що сьогодні, туманними вечорами таксі, очі жінок, багато чого в своїм житті.

Європу з пучкою хрону, проковтні Париж як устрицю...

Але там не тільки Оксфордська книга англійської поезії.

Лінк Стеффенс говорив про кооперативне суспільство.

Революція голосом солодким, як голос Копі, Діоген Стеффенс з Марксом замість ліхтаря іде на захід, вишукуючи справжню людину, Сократ Стеффенс все запитував, чому не революція?

Джоо Рід хотів жити у бочці й писати вірші, але він все зустрічався з волоцюгами, робітниками, шорсткими хлопцями до смаку йому, без щастя й без роботи, чому не революція?

Він не міг зосередитися на своїй праці, поки стільки людей без щастя.

Хіба в школі він не вивчав на пам'ять Декларацію Незалежності? Рід був із заходу й розумів слова так, як вони вимовлялися; коли він казав щонебудь, стоячи з класним товаришем біля буфета Гарвардського клубу, він розумів саме те, що казав, від підшов своїх ніг аж до хвиль розпатланого волосся (його кров була не досить рідка для Гарвардського клубу та Голландського ділового клубу, та респектабельної ділетантської нью-йоркської богеми).

Життя, свобода та гонитва за щастям, не дуже то багато цього було навколо шовкових фабрик, коли

у 1913 році

він поїхав у Петерсон, щоб описати страйк текстильних робітників, що дефілювали, побиті фараонами, і страйкарів, і в'язниці; ледве дізнавшись про це, він сам став страйкарем і дефілював, побитий фараонами у в'язниці;

він не хотів, щоб видавець узяв його на поруки, він хотів ще повчитися з страйкарями у в'язниці.

Він досить навчився, щоб продовжити процесію патерсонського страйку у саду на Медісон-Сквері.

Він навчився надіятися на нове суспільство, де ніхто не буде без щастя,

чому не революція?

„Метрополітан Мегезін“ послав його у Мексіку описати Панчо Віллу.

Панчо Вілла навчив його писати і кістякуваті гори, і високий, схожий на орган, кактус, і павцерні поїзди, і оркестри, що грали на маленьких плацах, повних чорнявих дівчат у синіх шарфах,

і скривавлений пил, і свист винтовочних пострілів,

і величезна ніч пустелі й брунатні, тихоголосі пеони, що вмирають, голодують, вбивають, за свободу, за землю, за воду, за школи.

Мексіка навчила його писати.

Рід був із заходу й розумів слова так, як вони вимовлялися.

Війна була подумом, що згасив ліхтарі усіх Діогенів; добрі люди почали збиратися у ватаги й вимагати кулеметів. Джек Рід був останній з великого племені воєнних кореспондентів, що виринали спід цензури й ризикували своєю шкурою для кореспонденції.

Джек Рід був найкращий американський письменник свого часу, коли хтось хотів дізнатися про війну, той міг прочитати про неї в статтях, що їх він писав

про германський фронт
про сербський відступ,
Салоніки;

за лівіями фронтів у імперії Царя, що падала викручуючись від таємної поліції,
в'язниця у Холмі.

Штабні щурі не хотіли пустити його до Франції, бо вони казали, що однієї ночі в Германських траншеях, жартуючи з артилерійською командою бошів, він сіпнув за шнур тевтонської гармати, націленої у серце Франції... хлоп'яча іграшка, але зрештою чи не однаково, хто стріляв із гармат і куди вони були націлені? Рід був з хлопцями, яких висаджували до всіх чортів,

з німцями, французами, росіянами, болгарами, сьома кравчиками в гетто у Салоніках,
і в 1917-му

він був з солдатами та селянами в Петрограді у Жовтні.
Смольний,

Десять днів, що струснули світом.

Тепер йому не до мальовничої Мексики Вілли, не до хлоп'ячих витівок у Гарвардському Клубі, не до планів для грецьких театрів, не до римованих віршів та добрих оповідань старосвітського воєнного кореспондента.

Це вже була не іграшка.

Це було страшно.

Делегат,

у Штатах—засудження, процес „Мас“, процес „Індустріальних Робітників Світу“, Вільсон набиває в'язниці, фальшовані паспорти, промови, секретні документи,

поїздки в собачих ящиках через санітарні кордони, схованки в трюмах пароплавів,

в'язниця у Фінляндії, коли всі документи вкрадено,

тепер уже ніколи писати вірші, ані тепло розбалакатися з першим зустрічним товаришем, тепер він уже не хлоп'я з колледжу, що з милою усмішкою забалакує суддю, щоб виплутати іся з неприємностей.

В Гарвардському клубі всі тепер в Інтеллідженс Сервіс, роблять світ безпечним для банківського комбінату Моргана-Бекера-Стілмана;

отой старий бродяга, що п'є каву з бляшанки спід томату—шпигун Генерального Штабу.

Світ тепер не іграшка,

лише вогонь кулеметів та підпали,
голод, воші, блощиці, холера, тиф,

немає корпії на бінти, немає хлороформу, ані ефіру, тисячі померлих від гангренозних ран, санітарні кордони й усюди шпигуни.

Вікна Смольного палають білим жаром, як бессемер.

Немає сну у Смольнім.

Смольний—велетенська вальцівниця, що працює двадцять чотири години на добу, вальцюючи людей, народи, тисячоліття, пориви, страхи,

сировину

для підвалин

нового суспільства.

Чоловікові треба багато дечого зробити в своєму житті.

Рід був із Заходу і розумів слова так, як вони вимовлялися.

Він вкинув усе, що мав, і себе у Смольний,—

диктатура пролетаріату,

СРСР.

Перша робітнича республіка

була заснована й стоїть.

Рід писав, брався до місії (всюди були шпигуни), працював поки не впав,

заразився тифом і вмер у Москві.

ДЖО ВІЛЬЯМС

Двадцять п'ять днів у морі на пароплаві „Аргайл“ з Глазго, капітан Томпсон, з вантажем шкур, обскрібання іржі, обмазування суриком стальної обшивки, що шкварчала на сонці, як гаряча сковорода, фарбування труби з ранку до вечора, перевалювання й гойдання на важких, брудних хвилях; блощиці в койках у смердючому кубрику, на їжу гідка печеня з пророслою картоплею та пліснявими бобами, розчавлені на обідньому столі таргани, але й потроху лімонію соку щодня, згідно з розпорядком, потім вадка дощова спека й Трінідад, що синів у тумані над червонястою водою.

На дорозі через Боку почався дощ, і острови, вкриті буйним ясно-зеленим листям, стали сірими під зливою. Поки вони увійшли на буксирі у гавань Еспанського Порту, всі змокли до нитки від дощу та поту. Містер Мак-Грегор, ходячи з багровим обличчям сюди та туди у своїй зюдвестці, втратив від спеки голос і сичав свої розпорядження неприємним шепотом. Потім завіса дощу піднялася, вийшло сонце й усе запарувало. Крім спеки всіх дратувала ще чутка про те, ніби вони направляються до Смоляного озера за вантажем асфальту.

Другого дня нічого цікавого не сталося. Шкури в передньому трюмі смерділи, коли відкривали люки. Одяг та постелі, вивішені сушитися під пекучим промінням сонця, завжди знову намокали раніше, ніж їх встигали зняти. Коли йшов

дощ, ніде було сховатися від нього; тент над палубою весь час протікав.

Опівдні вахта Джо зійшла на берег, хоч в тім і не було для них ніякого толку, бо ніхто не одержав платні. Джо опинився на лаві під пальмою в якомусь ніби парку біля берега, і сидів там, дивлячись собі на ноги. Почався дощ, і він пірнув під тент біля найближчого бару. У барі були електричні вентилятори; прохолодні пахощі лімонів, рому, віскі з кригою повівали з відчинених дверей. Джо дуже хотілося пива, але в нього не було ні шеляга за душею. Дощ висів, як намістяна завіса край тенту.

Коло нього стів молоджавий чоловік у білих костюмі та панамі, дуже схожий на американця. Він поглянув на Джо кілька разів, потім зустрівся з ним поглядом і посміхнувся „Ви ам-м-мериканець?“ — запитав він. Він трохи заїкався, говорячи. — „Я американець“, — відповів Джо.

Настала мовчанка. Потім чоловік простяг руку. — „Просимо до нашого міста“, — сказав він. Джо помітив, що він був трохи під чаркою. Долоня чоловіка була м'яка, коли він потис її. Джо не сподобалось його ручкання. — „Ви тут живете?“ — запитав він. Чоловік засміявся. У нього були блакитні очі й кругле, з випнутими губами, добродушне обличчя.

— „Кий чорт... я тут всього кілька днів, проїздом до Вест-Індії. Краще було б, якби я заощадив гроші й лишився дома. Я хотів поїхати у Європу, але це неможливо через війну.

— Еге, тільки про це й говорять тепер на проклятому кориті, де я зараз перебуваю, — про війну.

— Нащо вони запроторили нас у цю діру — я не можу добрати, а тепер ще щось трапилось з судом, і ми не зможемо виїхати звідси раніше, як за два дні.

— Це мабуть „Монтерей“.

— Так. Це — жахливе судно, на нім, крім жінок, нікого немає. Я радий, що напав на хлопця, з яким можна хоч побалакати. Здається, тут нікого немає, крім негрів.

— Здається, на Трінідаді є люди всіх кольорів.

— А цьому клятові дощеві кінця не видно. Зайдімо, вип'ємо. Джо поглянув на нього підозріло.

— Гаразд, — сказав він, — але мушу признатися, що я не зможу потрактувати вас у свою чергу. Я без шеляга за душею, а ті кляті шотландці не дають нам ні копійки вперед.

— Ви моряк, правда? — запитав чоловік, коли вони підійшли до прилавка.

— Я працюю на судні, як що ви це маєте на увазі.

— Що ви вип'єте?.. Вони роблять тут чудовий плантаторський пунш. Куштували колинебудь?

— Я питиму пиво... Я звичайно п'ю пиво.

Хазяїн бару був широковидий китаєць з печальною мавп'ячою усмішкою. Він поставив кухлі перед ними дуже

обережно, так ніби боявся розбити їх. Пиво було дуже холодне й смачне й переливалося через вінця. Джо випив свій кухоль. — Ви, часом, не знаєте результатів змагань з бейзболу? Недавно я вчитав у газеті, ніби сенаторська команда мала шанси на перемогу.

Чоловік зняв свою панаму й витер хусткою лице. Волосся в нього було чорне й кучеряве. Він весь час дивився на Джо, ніби вирішуючи щось. Нарешті він сказав — „Слухайте, моє ім'я... — У-у-у-уорнер Джонс. — Мене називають на „Аргайлі“ Янком. У флоті мене звали Слімом.“

— То ви були у флоті? Мені здається, що ви більше схожі на військового моряка, ніж на моряка комерційного флоту.

— Он як?

Чоловік, що назвався Джонсом, замовив ще два кухлі пива. Джо почував себе кепсько. — Але, якого чорта, адже вони не можуть заарештувати його за дезертирство на Британській території.

— Ви ніби казали, що знаєте щось про результати бейзбольних змагань. Союзна команда зараз мабуть дуже поспулулася наперед.

— У мене є газети в готелі... Хочете поглянути?

— Дуже хотів би.

Дош перестав. Брук був уже майже сухий, коли вони вийшли з бару.

— Слухайте, я хочу покататися по острову. Кажуть, що тут можна побачити диких малп і ще багато дечого. Чому б не поїхати й вам зо мною? Мені до смерті надокучило розглядати краєвиди самому.

Джо подумав з хвилину. — Костюм мій не підходить...

— Що за дурниці, це ж не П'яте Авеню. Ходім!

Чоловік, що назвався Джонсом, подав знак гарно полакованому „фордові“, яким керував молодий китаець. Китаець був у окулярах і темносиньому костюмі й скидався на студента. Говорив він з англійським акцентом. Він сказав, що може повезти їх по місту та за місто, до Голубого Ставу. Вони вже рушили, коли чоловік, що назвався Джонсом, сказав: — Зачекайте хвилину — і, збігавши до бару, приніс пляшку плантаторського пуншу.

Він весь час плів теревені, поки вони їхали за місто повз англійські дачі та цегляні будинки всяких установ, а потім дорогою, що пролягала крізь сині каучукові гаї, такі густі й душні, що Джо здавалося, ніби над ними десь був скляний дах. Він говорив про те, як подобаються йому пригоди та мандри і як би він хотів бути вільним, щоб плавати на кораблях і волочитися по світу, і що це мабуть чудово — покладатися тільки на свою працю та м'язи, так, як Джо. Джо сказав: — „Еге“. Але чоловік, що назвався Джонсом, не звернув

на це уваги й говорив собі далі про те, як йому доводиться турбуватися за свою матір, і що це—велика відповідальність, і часом йому здається, що він збожеволіє, і що він був у лікаря, і лікар нарадив його виїхати в подорож, але харчування на пароплаві погане й зіпсувало йому шлунок, і що пароплав весь набитий бабусями з дочками, яких вони хочуть якомога швидше збути заміж, і що він дуже нервувався, бачачи, як жінки вганяють за ним. Найгірше ж те, що в нього немає друга, з яким би він міг розмовляти про все, що є в нього на душі, коли він буває самотній. Він хотів би мати собі за товариша гоного хлопця, що бував у бувальцях, не мазуна, а такого, що добре знає життя і може цінити красу в дружбі, отже якраз такого, як Джо. Його мати страшенно ревнива, і їй не подобається, що в нього є близькі друзі, і вона завжди хворіє, або намагається зменшити його утримання, коли дізнається, що в нього є друзі, бо вона хоче, щоб він завжди тримався за її спідницю, але він захворів і втомився від цього, і тепер він робитиме все, щоб у лісного дідька йому не забажалося, і що їй, у всякому разі, нічого й знати про те, що він робить.

Він весь час давав Джо папіроси й пропонував їх китайцеві, який кожного разу відказував:—„Дуже вдячний, сер, я покинув курити“. Вони покінчили з пляшкою пуншу й чоловік, що назвався Джонсом, став присуватися ближче до Джо, коли китаець спинив машину в кінці маленької стежки й сказав:

— Коли ви хочете оглянути Голубий Став, ідіть отак угору хвилин із сім, сер. Це найславетніший краєвид острова Трівідада.

Джо вистрибнув з автомобіля й пішов помочитися до великого дерева з кострубатою червоною корою. Чоловік, що назвався Джонсом, наблизився до нього.— „Дві душі, але одна думка“,— сказав він. Джо сказав— „Егеж“,— і пішов запитати китайця, де можна побачити малп.

— Голубий став,— відповів китаець,— одне з їхніх улюблених місць. Він вийшов з автомобіля й став ходити навколо, тількино вглядаючись чорними намістниками очей в листя над головою. Раптом він простяг руку. Щось чорне було за гронам зелені, що гойдалося. Верескливе хихотіння почулося зза зеленого грона, й три малпи вискочили звідти й помчали, перелітаючи з гілляки на гілляку довгими, замашними стрибками. Вони вмить зeszли, лишивши по собі гілляки, що ворухилися одна по одній там, де вони стрибали. У одній з них висіло попереду рожеве малпеня. Все це дуже розважило Джо. Він ніколи не бачив справжніх диких малп, як ці. Він побрався стежкою вгору, йдучи швидко, так, аж чоловік, що назвався Джонсом, ледве встигав за ним. Джо хотілося ще подивитися на малп.

Пройшовши кілька хвилин стежкою, що провадила вгору, він почув шум водоспаду. Чомусь йому пригадалися Великі Водоспади та Рок Крік, і йому стало дуже гарно на душі. Під водоспадом, затиснутим між великими деревами, був став.

— Чорт побери, я хочу викупатися, — сказав він.

— А тут є гадюки, Сліме?

— Гадюка не займе вас, якщо ви не займете її.

Але наблизившись до ставу, вони побачили там пікнік: дівчата в ясно рожевих та блакитних вбраннях і двоє-троє чоловіків у парусових костюмах, всі згуртовані під смуг-настими парасолями. Два індуси usługували їм, приносячи страви з кошеля. Через став чулося щебетання випещених англійських голосів.

— Трясця його матері, тут не поплаваєш, та й малп тут немає.

— А що, коли ми приєднаємося до них? Я б представився їм, а ви були б мій менший брат. У мене є лист до якогось полковника, але я надто нудгував, щоб вдатися з ним до нього.

— Якого біса їм треба, що вони розгулюють тут, — сказав Джо і пішов стежкою назад. Він не бачив більше малп, коли він добувся до автомобіля, почали падати великі краплі.

— Це зіпсує їм їхній проклятий пікнік, — сказав він, посмі-хаючись до чоловіка, що назвався Джонсом, коли той при-шов слідом. Піт стікав йому з лица.

— Ви дуже добрий хodeць, Сліме.

Віддихуючись, він поляскав Джо по спині. Джо сів у авто-мобіль. — „Мабуть захопить нас дощ“.

— Панове, — сказав китаець, — я поїду до міста, бо мені здається, що злива неминуча.

Коли вони проїхали з півмилі, дощ уже лив так сильно, що китаець не бачив дороги. Він заїхав автомобілем до не-величкого накриття при дорозі. Дощ, б'ючись угорі об бля-шану покрівлю, стугонів голосно, як пароплав, що випускає пару. Чоловік, що назвався Джонсом, почав говорити; він мусів кричати, щоб подужати шум дощу: — „Мабуть, вам доводиться бачити багато цікавого, Сліме, провадячи таке життя“.

Джо вийшов з автомобіля й став, дивлячись на несподи-вану завісу дощу; бризки на лиці здавалися йому майже хо-лодними. Чоловік, що назвався Джонсом, боком підібрався до нього, простягаючи йому папіросу.

— Як вам сподобалося у флоті?

Джо взяв папіросу, запалив її й сказав:

— Не так, щоб добре.

— Я товаришував з багатьма флотськими хлопцями. Я думав, що ви були не від того, щоб гульнути як слід, коли вас пускали на берег, га?

Джо сказав, що в нього не завжди було досить грошей, щоб гульнути як слід, що він часом грав у футбол, це теж не погано.

— Але, Сліме, я гадав, що морякам на березі плювати на все.

— Я думаю, дехто з хлопців не від того, щоб погуляти в місті, але звичайно справа далеко не заходить, грошей не вистачає.

— Може б ми погуляли, Сліме, в Еспанському Порті?

Джо похитав головою. — Ні, мені треба повертатись на пароплав.

Дош* посилювався й так гримів об бляшаний дах, що Джо не міг розібрати слів чоловіка, що назвався Джонсом; потім дош затих і перестав зовсім. — Гаразд, тоді ходім до моєї кімнати в готелі, Сліме, та чоґонебудь вип'ємо. Ніхто тут мене не знає. Я можу робити все, що хочу. — Я хотів би проглянути спортивну сторінку тієї газети з дому, коли ви нічого не маєте проти.

Вони сіли в автомобіль і поїхали до міста налитими до країв водою дорогами, схожими на канали. Сонце пригріло і все оповилося синьою парою. Було вже надвечір. На міських вулицях товпився народ; індуси в тюрбанах, китайці в чепурних костюмах фірми „Гарт, Шаффєер і Маркс“ червонолиці білі люди в білому, обідрані негри всіх відтінків.

Джо почував себе ніяково, коли йшов через вестибюль готелю в своїй бавовняній матросці, мокрий та ще й неголений. Підіймаючись по сходах, чоловік, що назвався Джонсом, обняв його за плечі. Кімната у нього була велика, високі вузькі вікна її були закриті віконницями, і пахло в ній хінною водою. „Йй же богу, я зовсім запарився й промок!“ — сказав він. — „Я хочу прийняти душ... Але треба подзвонити, щоб принесли соди з коньяком.. Може б ви роздяглися й розгашувалися догідніше? Сама шкіра в таку погоду — достатній одяг для хлопця“. Джо похитав головою — „Одяг мій надто смердить, — сказав він. — Скажіть, де ж ваші газети?“.

Слуга-індус приніс напій, поки чоловік, що назвався Джонсом, був у ванній. Щось було у виразі тонких вуст і чорних очей індуса, що дивилися кудись понад вас, що неприємно вразило Джо. Йому хотілося вдарити цього поганця з тютюновою шкірою. Чоловік, що назвався Джонсом, вийшов з ванної посвіжлий, у шовковому купальному халаті.

— Сядьте, Сліме, випиймо та побалакаймо. — Чоловік злегка провів пальцями по лобі, ніби в нього боліла голова, пригладив кучеряве, чорне волосся й уместився в кріслі. Джо сів проти нього на стілець з прямою спинкою.

— Йй же богу, мені здається, що я пропаду від цієї спеки, коли пробуду тут ще з тиждень. Я не розумію, як ви витримуєте її, працюючи фізично і всяке таке інше. Ви, мабуть, добре загартувалися?

Джо хотів спитати про газети, але чоловік, що назвався Джонсом, забалакав знову про те, як йому хочеться стати загартованим, побачити більше світу, зустрічатися з усяким народом, заходити у всякі пристановища, адже можна побачити багато всяких див, мабуть, дуже чудно, що стільки хлопців живуть разом цілими днями в морі, безладне життя, га? А потім ночі на березі, deboші, гульня, кілька хлопців з однією дівчиною: — „Якби я жив так, я робив би, що хотів, і мені не треба б було берегти репутацію, боятися шантажу, тільки хіба остерігатися, щоб не потрапити у в'язницю, правда? Що ж, Сліме, я хотів би поїхати з вами й пожити отаким життям“. — „Еге ж“, — сказав Джо.

Чоловік, що назвався Джонсом, подзвонив ще раз, щоб принесли чогонебудь випити. Коли індус вийшов, Джо знову запитав про газети: — Слово честі, Сліме, я всюди шукав їх. Їх мабуть викинули“. — „Ну, мабуть мені вже час повертатися на своє прокляте корито“.

Джо взявся за двері. Чоловік, що назвався Джонсом, підбіг до нього, схопив його за руки й сказав: — „Ні, ви не підете. Ви казали, що погостюєте в мене. Ви дуже милий хлопець. Ви не пошкодуєте. Ви ж не можете тепер піти від мене, змусивши мене отак по товариському зійтися з вами і знате, покохати вас. Невже ви ніколи цього не почували, Сліме? Я зроблю одне дуже добре діло. Я дам вам п'ятдесят долларів“. Джо похитав головою й відштовхнув його руку.

Йому довелося штовхнути його, щоб відчинити двері; він збіг мармуровими сходами вниз і вискочив на вулицю.

Смеркало. Джо йшов швидко. Піт лив з нього. Він пошепки лаявся, йдучи. Він відчував себе гидко й ніяково й справді дуже хотів побачити хоч одну газету з дому.

Він поблукав трохи по парку, де сидів сьогодні опівдні, а потім пішов до пристані. Можна б уже й на пароплав. Запах смажених з харчевень нагадав йому, що він голодний. Він зайшов до харчевні, забувши, що в нього немає в кишені жодного цента. Він пішов на звуки механічного піаніна й опинився в кварталі з червоними вогниками над дверима будинків. Там стояли на дверях хижок негритянки всіх відтінків і статур, нечистокровні китайки та індуски, кілька зів'ялих гладких німкенів та француженок; одна дівчина — мулатка, що простягла руку й торкнула його за плече, коли він проходив, була дуже гарна. Він спинився поговорити з нею, але, коли він сказав, що він без грошей, дівчина засміялася й сказала: — „Гуляй звідси, містере безкопійочник... Тут не місце для безкопійочників“.

Повернувшись на пароплав, він не міг знайти кока, щоб спробувати випрохати в нього чогось на вечерю, отже він поклав собі в рот пучку тютюну та й обмежився на тім. У кубрику було як у печі. Він вийшов на палубу в самій близькі

й став прогулюватись по ній з вахтовим, рожеволицим юнаком з Дувра, що його всі звали Тайні. Тайні сказав, що він чув, як капітан та містер Мак-Грегор говорили в каюті про відплиття завтра вранці у Сент-Люс по лімони, а потім додому в Англію, і що він буде дуже радий побачити знову свій добрий, милий острівець і зійти з цього чортового судна. Джо сказав, що це його зовсім не веселить, його домівка у Вашингтоні, Колумбійського округу. „Я хочу покінчити з цим собачим життям і влаштуватись на роботу, де б можна було заробити. А так кожна наволоч, турист з грошенятами, думає, що може найняти тебе для своєї розваги“. Джо розповів Тайні про чоловіка, що назвався Джонсом, і той реготався, ледве не лопнув.—„П'ятдесят доларів, та це ж десять фунтів, мені здається, що я підпустив би того ферта до себе за десять фунтів“.

Ніч була задушлива. Москіти вже почали обпадати голу потилицю та руки Джо. Пахучий, гарячий туман здіймався з тихої води коло пристані й крізь нього плямами текли берегові вогні. Вони зо два рази пройшлися по палубі, не мовлячи й слова.

— Слухай, Янк, а на що це він тебе підбивав?—спитав Тайні, хіхікаючи.

— А ну його к дідьку,—сказав Джо.—Я хочу покінчити з цим життям. У всякій пригоді, у всякому місці морякові дістається той кінець палки, що в г-і. Хіба не правда, Тайні?

— Авжеж... десять фунтів! Та цьому чортовому фертові треба б соромитися самого себе. Він зводить людей, ось що він робить. Треба було бігти до нього в готель з парою хлопців та змусити його заплатити за шантаж. В Дуврі багато старих розпусників, що платять і не за таке... Вони приїздить у відпустку й чіпляються до хлоп'ят у лазнях... Шантажував би його, от що я зробив би, Янк!

Джо замовк. Через хвилину він сказав:—Боже мій, а коли я був малий, мені так хотілося побувати під тропіками!

— Це не тропіки, це проклята пекельна діра, ось що це.

Вони пройшлися ще разів зо два. Джо підійшов до борту й перехилився через поруччя, дивлячись униз, у масну чорноту. Чортові москити! Коли він виплюнув тютюн, на воді почувся легкий сплеск. Він знову пішов на бак, заліз на свою койку, натяг на голову ковдру й лежав під нею весь у поту.

— Прокляття, а я так хотів прочитати про наслідки бейзбойльних змагань.

Другого дня навантажили вугілля, а ще через день Джо фарбував уже офіцерські каюти, тим часом як „Аргайл“ знову пробирався через Боку серед брудно-зелених папоротяних островів; він почував себе погано, бо в нього були добрі матроські документи, а з ним досі поводитися, як із звичайним моряком, і крім того він плив до Англії й не знав, що робити йому

там, і його товариші казали, що його можуть забрати до концентраційного табору; адже він чужоземець і висяде в Англії без паспорта, а зараз війна ж і скрізь німецькі шпигуни, і таке всяке інше; але в брїзі вже почувалася сіль, і коли він дивився в лок, він бачив синій океан, замість болотяної води коло Трїнідаду, й сотні летючих риб, що розліталися від бортів корабля.

Гавань у Сент-Люсі була чиста й закрита від моря, під кокосовими пальмами біліли будиночки з червоними дахами. Виявилося, що вони мали вантажити банани. Їм довелося півтора дні лаштувати перегородки в задньому трюмі та жердки для підвішування бананів. Було вже темно, коли вони підійшли до бананової пристані й спустили два помости та пригодували невеличкий кран для спускання бананових в'язок у трюм. На пристані товпилися кольорові жінки, що сміялися, верещали й викрикували всякі речі на адресу екіпажу, здоровезні негри стояли навколо без роботи. Навантажували жінки. Трохи згодом вони почали сходити помостом на пароплав, кожна з великою зеленою в'язкою бананів, перекинутою через голову та плечі; серед них були й старі негритянки й гарвенкі молоді мулатки: обличчя їм блищали від поту під гронами ліхтарів, можна було бачити, як моталися їхні груди під драним одягом, брунатне тіло виднілося крізь розпороті рукава. Коли жінка сходила на верх помосту, два здоровезних негри обережно знімали в'язку й з пліч, десятник давав їй папірець і вона збігала на пристань другим помостом. Палубній команді нічого було робити, лише кілька чоловік поралося коло допоміжної парової машини. Збуджені матроси стояли навколо, спостерігаючи жінок, блиск їхніх білих зубів та білків, важкі груди, мірне хитання їхніх стегон. Вони стояли навколо, дивлячись на жінок, чухмарячись, переступаючи з ноги на ногу; навіть сороміцького небагато було сказано. Ніч була чорна й тиха, гарячі пахощі бананів та поту від негритянок оповивали їх, іноді долітав свіжий повів від ящиків з лімонами, складених на пристані.

Джо помітив, що Тайні мавить його кудись. Він пішов за ним у тьму. Тайні приклав вуста до його вуха: — „Тут є чудові дівчатка, Янк, ходім“. Вони пішли на ніс і слизнули по канату на пристань. Канат опік їм долоні. Тайні поплював собі на долоні й потер їх одна об одну. Джо зробив те саме. Потім вони пірнули в пакгауз. Щур прошмигнув їм біля ніг. Це був пакгауз для гуана й у нім смерділо угноєнням. За маленькими дверима в глибині було темно, хоч в око стрель, під ногами був пісок. Слабе світло вуличних ліхтарів проходило у верхню частину пакгауза. Чулися жіночі голоси, подекуди сміх. Тайні зник. Руки Джо лягли на голі жіночі плечі. — „Спершу дай мені шіллінг“, — сказав лондонською вест-індською говіркою ніжний голос.

Джо раптом охрип: — „Звичайно, любесенька, звичайно, я дам“.

Коли очі його призвичаїлись до темноти, він побачив, що вони не самі. Скрізь навколо них чулося хіхикання і хрипле дихання. З пароплава доносився перепадістий скрегіт кабестанів та змішані голоси жінок, що вантажили банани.

Жінка вимагала грошей: — „Ну, білий, зроби так, як казав“. Тайні стояв біля нього, застібаючи штани. — „Миттю повернемось, дівчатка“! Далєбі, ми залишили гроші на пароплаві“.

Вони побігли назад через пакгауз з дівчатами, що не відставали від них, полізли вгору по верев'яній драбинці, спущеній кимсь через борт пароплава, й стали на палубу, хекаючи й корчачись від сміху. Коли вони поглянули через борт, жінки бігали по пристані туди й сюди, кланючи їх і плюючи в їхній бік, як дикі кішки. — „Атов, леді“! — гукнув до них Тайні, знявши картуз. Він схопив Джо за руку і поволік його по палубі. З хвилину вони стояли там, де кінчалися помости. — „Слухай, Тайні, в тебе була така стара, що могла б бути тобі бабусею, будь я проклятий, коли це не так“, — прошепотів Джо. — „Що ти, в мене була гарненька“. — „Дідька лисого... та йі років із шістдесят“. — „Чортів брехун... в мене була гарненька“, — сказав Тайні й відійшов, роздратований.

Червоний місяць вийшов споза бахромчастих гір. В'язки бананів, що їх жінки носили по помостах, лягали зеленою виткою гадюкою в саяві робочих ліхтарів. Джо раптом усе набридло й схотілося спати. Він зійшов униз і добре вимився з милом, перше ніж залізти на свою койку. Він заснув, прислухаючись до шотландської та британської розмови своїх товаришів про дівчаток за пристанню, та скільки вони мали їх, та по скільки разів, та як це нагадало їм Аргентину, або Дурбан, або Сінгапур. Навантажування тривало цілу ніч.

Опівдні вони вирушили на Ліверпуль, і головний весь час нагнітав пару, щоб швидше доїхати, а всі матроси говорили про Англію. В цей переїзд вони могли їсти бананів до схочу; щодня доглядач виносив наверх перестиглі в'язки й розвішував їх у кухні. Всі бурчали, що судно не озброєне, але капітан та містер Мак-Грегор, здавалося, більше клопоталися бананами, ніж німцями. Вони все заглядали вниз під брезентову покривку на люках, що мала наверху вентилятор, щоб побачити, чи не надто швидко стигнуть банани. У кубрику весь час знущалися з тих чортових бананів.

Перетявши тропіки, вони потрапили під вогкий північний вітер, що не стихав чотири дні, але й потім погода весь час була паскудна. Джо майже не мав роботи, відбувши свої чотири години біля колеса; у кубрику матроси весь час бурчали, чому пароплав не обкурили, щоб знищити блощиць та тарганів, чому він не озброєний, і чому не має охорони. По-

тим поширилися чутки про германські підводні човни, які крейсували десь коло Лізарда, і всі, від капітана до останнього матроса, стали злі, як чорти. Вони всі попіракали Джо тим, що Америка не вступає у війну, і йому доводилося подовгу сперечатися з Тайні та з одним старим матросом з Глазго на ім'я Хайг. Джо сказав, що не знає, якого біса мішатися Штатам у війну, і це трохи не призвело до бійки.

Коли з'явилися огні острова Сілі, радіст сказав, що тепер вони вже зв'язалися з охороною і що в їхньому розпорядженні буде винищувач всю дорогу через Ірландське море й не покине їх, аж поки вони не матимуться безпечно в Мерсі. Англійці виграли великий бій під Монсом. Капітан роздав усім по чарці рому, і всі були в доброму настрої, крім Джо, якого дуже турбувала думка про те, що станеться з ним, коли він висадиться в Англії без паспорта. Він весь час мерз, бо в нього не було теплого одягу.

Того вечора винищувач несподівано забовванів перед ними в туманному присмерку і здався високим, як церква над хвилею шумовиння, що кучерявилася під його носом. Спершу це викликало великий переполох на капітанському мості, бо всі думали, що судно германське. Винищувач викинув британський прапор і притишив хід до швидкості „Аргайла“, тримаючись поблизу й намагаючись не випереджати його. Команда зібралася на палубі й тричі прокричала ура на честь винищувача. Дехто з них хотів був заспівати „Боже храни короля“, але офіцер на капітанському мості винищувача закріпив у мегафон на капітана „Аргайла“, якого лисого дідька він не пливе зигзагом, і хіба він не знає, що всякий шум на комерційних суднах під час війни заборонений.

Пробило вісім склянок, вахти змінювалися і Джо та Тайні саме йшли по палубі, сміючись, коли раптом зустріли містера Мак-Грегора, що проходив повз них з червоним обличчям. Він спинився просто перед Джо й запитав, чому це йому так весело. Джо нічого не відповів. Містер Мак-Грегор суворо подивився на нього й почав цідити своїм неприємним голосом, що може він і не американець зовсім, а паршивий німецький шпигун, і наказав йому з'явитися на наступну зміну в кочегарку, Джо сказав, що він підписав контракт як матрос, і що вони не мають ні якого права примушувати його працювати кочегаром. Містер Мак-Грегор сказав, що за тридцять років на морі він ні разу нікого не вдарив, але тепер, коли Джо промовить ще хоч слово, він зіб'є його к бісовому батькові з ніг. Джо пекло ніби вогнем, але він стояв нерухомо, стиснувши кулаки—й не промовив ні слова. Містер Мак-Грегор тільки дивився на нього, червоний, немов індик. По палубі пройшло двоє вахтових. — Відведіть цього чоловіка до боцмана та закуйте його в кайдани... Можливо, що він шпигун... Поводься тепер спокійно, а то гірше буде“.

Джо перебув цю ніч з закутими ногами, скорчившись в маленькому закамарку, де смерділо застоюною водою. Другого ранку боцман випустив його й сказав йому, досить ласкаво, піти до кухаря, щоб той дав йому каші, але триматися далі від палуби. Він сказав, що його хочуть віддати контролеві над чужоземцями, коли вони прибудуть у Ліверпуль.

Коли Джо переходив через палубу, щоб потрапити у камбуз, ледве тягнувши задубілі від кайданів ноги, він помітив, що вони вже в Мерсі. Був рум'яний, сонячний ранок. Куди не глянь, скрізь стояли об'якорені пароплави, а обрубкуваті чорні парусники та дозорні судна різали блідно-зелену, збобтану воду. Над головою подекуди слалися великі запинала рудого диму, перемішаного з кучерявою білою парою, що сяяла на сонці.

Кок дав йому каші та кухню гіркою, ледве теплого чаю. Коли він вийшов з камбуза, пароплав уже просунувся вгору по річці, на обох берегах виднілися міста, небо було все вкрите рудим димом та туманом. „Аргайл“ ішов найтихшим ходом.

Джо спустився в кубрик і заліз на койку. Його товариші мовчки дивилися на нього, а коли він забалакав да Тайні, який лежав на койці під ним, той не відповів йому. Це найбільше вразило Джо. Він повернувся обличчям до стіни, натяг ковдру на голову й заснув.

Хтось потряс його й збудив. — „Ходім, молодче,“ — сказав, тримаючи його за плече, високий англійський боббі в синьому шоломі з лакованим ремінцем під підборіддям.

— Добре, одну секунду, — сказав Джо, — я хотів би вмитися. Боббі потряс головою. — „Що спокійніше поводитимешся та швидше підеш, то краще буде для тебе“.

Джо насунув картуз на очі, витяг свою сигарну коробку спід матраца й пішов за боббі на палубу. „Аргайл“ вже був пришвартований до пристані. Отак, не попрощавшись ні з ким і не одержавши платні, він зійшов помостом на пристань в супроводі боббі, що тримався на пів кроку позаду. Боббі міцно стискав йому руку. Вони пройшли через замошений плитняком двір пристані й крізь великі залізні ворота вийшли на вулицю, де чекав уже Чорний Ворон. Купка зівак, червоні обличчя в тумані, чорний, брудний одяг. — „Дивіться на цього паскудного гунна“ — сказав один чоловік. Якась жінка зашикала, хтось двічі тюкнув, хтось свиснув, і чорні, блискучі дверцята зачинилися за ним; автомобіль помалу рушив, і він відчув, як, прискорюючи хід, автомобіль помчав крізь бруковані вулиці.

Джо сидів у темі, згорбившись. Він був задоволений, що з ним не було нікого. Це допомогло йому опанувати себе. Руки й ноги йому померзли. Йому трудно було стримати дрож. Йому хотілося мати пристойніший одяг. Він мав на

собі тільки сорочку та штани, заляпані фарбою, та пару брудних поветяників. Раптом автомобіль спинився, два боббі наказали йому вийти, і його погнали крізь добре вибілений коридор у маленьку кімнату, де поліційний інспектор, високий, довгобразий англієць, сидів за жовтим лакованим столом. Інспектор скочив на ноги, підійшов до Джо зі стиснутими кулаками, ніби збираючись вдарити його, і раптом сказав щось на мові, яка здалася Джо німецькою. Джо замогав головою, це здалося йому кумедним, і він оскалився.

— Не розумію, — сказав він.

— Що в цій коробці? — раптом ревнув інспектор на боббі, знову сідаючи до столу. — Ви повинні спершу трусити цих мерзотників, а потім приводити їх сюди.

Один з боббі вихопив спід пахви у Джо сигарну коробку і відкрив її; з полекшенням переконавшись, що в ній немає бомби, він вигорнув усі речі з неї на стіл.

— Отже, ти стверджуєш, що ти — американець? — гукнув інспектор до Джо.

— Авжеж американець, — відповів Джо.

— Якого ж чорта ти прибув до Англії під час війни?

— Я зовсім не хотів їхати до...

— Заткнися! — гукнув інспектор.

Потім він подав знак боббі вийти й сказав:

— Пошліть сюди капрала Ікінса — „Слухаю, сер“, — шанобливо проказали в унісон два боббі. Коли вони вийшли, він знову підійшов до Джо зі стиснутими кулаками. — „Ти краще відразу признайся, хлопче... Ми маємо всі потрібні відомості“.

Джо мусів зіпнити зуби, щоб вони не цокотіли. Він злякався.

— Бачите, я був без роботи в Буенос-Айресі... мусів узяти першу роботу, яка трапилась мені. Невже ви гадаєте, що можна добровільно піти на корито для лімонів, га? — Джо розхвилювався; йому знову стало тепло.

Сищик узяв олівець і загрозово постукав ним об стіл.

— Нахабність не допоможе тобі, хлопче... Знай, що ти відповідатимеш за кожне слово.

Потім він почав переглядати фотографії, марки та газетні вирізки, що випали з сигарної коробки Джо. Увійшли два чоловіки в хакі.

— Роздягніть та потрусіть його, — сказав, не зводячи очей, чоловік за столом.

Джо недомисленно подивився на людей; вони трохи скидалися на госпітальних санітарів. — „А ну, швидше, — сказав один з них. — Ми не хочемо вдаватись до сили“. Джо зняв сорочку. Йому стало досадно, що він червоніє; він соромився, що на ньому немає білизни. „Гаразд, а тепер штани“. Джо стояв голий у своїх постолах, поки люди в хакі розглядали

його сорочку та штани. Вони знайшли в одній кишені жмут чистої паклі, роздавлену бляшанку Принца Альберта з шматочком жувального тютюну в ній і невеликий складаний ніжик зі зламаним різакон. Один з них оглянув пояс і вказав другому на місце, де шов був колись споротий. Він розрізав його ножем, і вони обидва жадібно зазирали в нього. Джо посміхнувся. „Я тут ховав гроші“, — сказав він. Обличчя їхні були нерухомі.

— Роззяв рот!

Один з них поклав важку руку на челюсть Джо.

— Сержант, а чи не вийняти нам пломб? У нього дві чи три пломби на кутніх зубах. — Чоловік за столом похитав головою. Один з них вийшов за двері й повернувся з промашеною гумовою рукавичкою на руці. — „Нагнися“ — сказав другий чоловік, кладучи руку на шию Джо й нахилиючи йому голову, тим часом як чоловік з гумовою рукавичкою шарив у нього в задньому проході. — „Ради христа“, — просичав Джо крізь зуби.

— Добре, хлопче, це покищо все, — сказав чоловік, що тримав йому голову, відпускаючи його. — Пробач, але ми мусіли зробити це... такі правила.

Капрал підійшов до столу й став струнко.

— Все гаразд, сер. Нічого цікавого на особі арештованого.

Джо страшенно змерз. Він вже не міг стриматися, щоб не цокотіти зубами.

— Огляньте його черевики, не знаєте, чи що? — проревів інспектор. Джо не хотів давати черевиків, бо ноги в нього були брудні, але йому нічого не лишалося робити. Капрал порізав їх на шматки своїм складаним ножем. Потім обидва стали струнко, чекаючи, поки інспектор підведе очі. — „Все гаразд, сер... доповідати немає про що. Чи дістати ковдру для заарештованого, сер? Йому, здається, холодно“.

Чоловік за столом похитав головою й поманив до себе Джо.

— Підійди сюди. Коли ти тепер скажеш правду й більше не морочитимеш нас, нічого гіршого за концентраційний табір на весь час війни тобі не буде... А коли ти завдаси нам клопоту, важко сказати, які серйозні наслідки можуть бути. У нас діє акт про Оборону Королівства, не забувай про це... Як твоє прізвище?

Після того, як Джо назвав своє ім'я, місце народження, імена батька та матері, назви кораблів, де він служив, інспектор раптом кинув йому запитання німецькою мовою. Джо замотав головою. — „Чому ви гадаєте, що я знаю по німецьки?“

— Замкніть цього негідника... Так чи сяк, а ми все про нього узнаємо.

— Віддати йому його речі, сер? — несміливо запитав один з людей.

— Йому вони не будуть потрібні, раз він зовсім не дбає про себе.

Капрал видобув в'язку ключів і відчинив важкі дерев'яні двері в стіні кімнати. Вони увіпхнули Джо в невеличку камеру з ослоном, але без вікна. Двері хрюснули за ним, і Джо залишився у темі, трусячись від холоду.

— Ловко ти потрапив тепер свині під хвіст, Джо Вільямс! — промовив він у голос. Йому пощастило зігрітися, роблячи фізичні вправи та розтираючи руки й ноги, але ступні йому все ще були задубілі.

Трохи згодом він почув, як ключ обернувся в замку; чоловік у хакі вкинув до камери ковдру й причинив двері, не давши Джо промовити й слова.

Джо зігбався під ковдрою на ослоні й спробував заснути.

Він прокинувся від раптового нічного страху. Було холодно. Сторожі перекликулися. Він скочив з ослону. З сикунду йому здавалося, що він осліпне від темряви. Він пригадав, де він, і все, що пережив відтоді, як вони побачили вогні острова Сілі. Ніби крижина була у нього в животі. Деякий час він ходив по камері від стіни до стіни й потім знову загорнувся в ковдру. Ковдра була хороша й чиста й пахла лізолем, чи чимсь подібним. Він заснув.

Він прокинувся знову, голодний, як чорт, і з потребою помочитись. Він довго шарив по чотирикутній камері, поки знайшов емальоване відро під ослоном. Він використав його й почув себе краще. Він був радий, що на нім була покришка. Він почав роздумувати, як провести йому час. Він став згадувати про Вашингтон, веселі дні в товаристві Елека та Джені, про ватагу, що товклася у більярдній Малвені, про ігри в місячні ночі під час прогулянок на „Чарльз Макелістері“—почав перебирати в пам'яті всіх віртуозів, що їх бачив, або читав про них у газетах, і спробував пригадати рекордні показники всіх членів вашінгтонських футбольних команд.

Він почав був уже пригадувати матчі в середній школі, партію по партії, коли ключ знову обернувся в замку. Капрал, що обшукував його, відчинив двері й віддав йому його сорочку та штани.— „Можете помитись, коли хочете, — сказав він.— Тільки швидше. Наказано приставити вас до капітана Купер-Траски“.— „Слухайте, чи не дасте ви мені чогонебудь поїсти або води? Я вмираю з голоду... Скажіть, скільки я тут пробув?“ Джо кліпав очима від яскравого білого світла, що проходило з другої кімнати. Він натяг на себе сорочку та штани.

— Ходім,—сказав капрал.—Я не можу відповісти на жодне запитання, поки ви не побуваєте у капітана Купер-Траски.— „А де мої черевики?“— „Не говоріть зайвого, відповідайте на всі запитання, які вам дають, і вам буде краще... Ходім“.

Коли він ішов за капралом тим самим коридором, яким

увійшов сюди, всі англійські томмі дивилися на його босі ноги. В убиральні був блискучий мідяний кран з холодною водою та шматок мила. Спершу Джо напився як слід. У нього закрутилась голова й затремтіли коліна. Напившись холодної води й помивши руки, лице та ноги, він став почувати себе краще. Єдине, чим він міг витертися, був забруднений рушник на роліку. — „Слухайте, мені треба поголитися“, — сказав він. — „Тепер ви підете“, — строго сказав капрал. — „Але в мене десь була безпечна бритва“...

Капрал сердито подивився на нього. Вони саме входили в двері гарно обставленого кабінета з тозстим червоно-рудим килимом на підлозі.

За столом червоного дерева сидів літній чоловік з білим волоссям та круглим червоним обличчям, з силою значків на мундирі. — „Хіба це...“ — почав був Джо, але побачив, що капрал, цокнувши каблуками й відсалютувавши, витягся струнко й застиг.

Літній чоловік підвів голову й по батьківськи глянув на них блакитними очима.

— Ага... цілком правильно, — сказав він. — Підведіть його ближче, капрале, хай я гляну на нього... Чому він в такому поганому стані, капрале? Краще б ви дали цьому бідолашному жебракові якісь черевики та панчохи.

— Слухаю, сер, — сказав капрал злостивим тоном, знову витягаючись струнко й завмираючи.

— Вільно, капрале, вільно, — сказав літній чоловік, надіваючи окуляри й заглядаючи в якісь папери на своїм столі. — Цей... як його... Центнер... каже, що він американський підданець, га?

— На прізвиське Вільямс, сер.

— Ага, цілком правильно... Джо Вільямс, моряк. Він довірливо уп'яв у Джо свої блакитні очі. — Це твоє ім'я, хлопче?

— Так, сер.

— Ну, як же це тобі спало на думку пробратися до Англії під час війни без паспорта або якихнебудь інших особистих документів?

Джо розповів, що в нього були документи американського моряка і що він опинився без роботи в Буенос-Айресі... — „Чому ж це ти... еє... е... опинився в такому становищі в Аргентині? — „Я, сер, плавав на лівії Меллорі, і мого судно вийшло без мене, бо я трохи загулявся в місті, сер, а шкінер відплив раніше, ніж слід було за розписом, і залишив мене на березі.“

— Ага... Мабуть небові жарко було в старому місті тієї ночі, га? — Літній чоловік засміявся, потім відразу ж наморщив лоба. — „Подивимось...е... яким же пароплавом ти їздив на лівії Меллорі?“ — „Патагонією“ сер, і я не їздив, а був на ній матросом“.

Літній чоловік довгенько писав щось на аркуші паперу, потім вийняв з шухляди сигарну коробку Джо й почав проглядати вирізки та фотографії. Він видобув одну фотографію й повернув так, що Джо міг бачити її. — „Гарненька дівчина... це твоя любка, Вільямс?“ — Джо густо почервонів. — „Це моя сестра“. „Я кажу, що вона дівчина хоч куди, а як на вашу думку, капрале?“..

— Точно так, сер, — відповів віддалено капрал.

— Ну, хлопче, коли ти знаєш щонебудь про діяльність німецьких шпигунів у Південній Америці... серед них є багато американців або шахраїв, що маскуються під американців... для тебе було б краще чистосердно признатися у всьому.

— Далєбі, сер, — сказав Джо, — я нічого не знаю про це. Я пробув у Буенос-Айресі лише кілька днів.

— Батько та мати твої живі?*

— Батько мій зовсім хворий... Але моя мати та сестри живуть у Джорджтауні.

— Джорджтаун... Джорджтаун... зачекай... чи це не в Британській Гвінеї?

— Це частина Вашингтон. Колумбійського округу.

— Розуміється... ага, я бачу, що ти був у військовому флоті... Літній чоловік показав фотографію, де був знятий Джо та ще двоє моряків. Коліна Джо так ослабіли, що йому здавалося, ніби він от-от упаде. — „Ні сер, це я знявся ще будши у флотському резерві“.

Літній чоловік знову склав усе в сигарну коробку. — „Тепер ти можеш забрати все це, хлопче. Ви б дали йому чого небудь поснідати та вивели б прогулятися. Він щось погано тримається на своїх підставках, капрале.“

— Слухаю, сер.

Капрал віддав честь, і вони вийшли з кімнати.

На сніданок йому дали водявої вівсянки, перестояного чаю та дві скибки хліба з маргарином. Після такого сніданку Джо став ще голодніший. Проте, приємно було вийти на повітря, хоч саме мрячило і вкриті тонким шаром чорного бруду плити двору, куди його вивели, були як крига під його босими ногами.

На подвір'ї був ще один в'язень, повновидий чоловічок у котюлку та коричневому пальті. Він відразу підійшов до Джо. —

— Скажіть, ви американець!*

— Егеж, — відказав Джо.

— Моє ім'я Центнер... закупник обставин для ресторанів... з Чикаго... це ж знущання! Я прибув то цієї проклятої країни, щоб притпати тещо з їхніх проклятих товарів за топрі американські доллари... Три дні тому я помістив замовлення на десять тисяч доларів у Шеффільді. І вони заарештували мене як шпигуна, і я перебув тут цілу ніч, і тільки сьогодні вранці

вони дозволяють мені протелефонувати до консульства. Це ж знущання, у мене ж є й паспорт, і віза, і все, що їм потрібно. Я можу переслідувати їх судом за це знущання. Я перенесу цю справу у Вашингтон. Я подам позов на британський уряд на сто тисяч доларів за підлив репутації. Я вже сорок років американський громадянин, та й батько мій прибув не з Германії, а з Польщі... А ви, бідолашний, я бачу, навіть без черевиків. І вони балакають про німецькі звірства, так ніби це не звірство, га?

Джо весь трусився й підтюпцем бігав круг двору, щоб зігрітися. Містер Центнер скинув своє коричневе пальто й дав його Джо.

— От що, синку, надіньте це пальто. — „Але, їй же богу, ви надто добрі; це чорт зна як люб'язно з вашого боку“.

— В біді ми повинні допомагати один одному.

— Хай йому чорт, коли це в них така весна, мені страшно й подумати, яка ж у них зима... Я поверну вам пальто, коли увійду в приміщення. Господи, як померзли в мене ноги... Слухайте, а вони трусили вас?

Містер Центнер завів очі — „Обурливо, — сказав він, бризкаючи слиною. — Яка образа покупцеві з нейтральної й дружньої країни! Пождіть, поки я скажу послу. Я переслідуватиму їх. Я вимагатиму відшкодування“. — „І я теж“, — сміючись сказав Джо.

На дверях з'явився капрал і гукнув: — „Вільямс!“.

Джо віддав пальто й потис пухку руку містера Центнера.

— Слухайте, ради бога, не забудьте сказати консулові, що тут є ще один американець. Вони кажуть, що пошлють мене до концентраційного табору на весь час війни. — Неодмінно, не турбуйтеся, любий. Я визволю вас, — сказав містер Центнер, вилинаючи груди.

Цього разу Джо відвели до крашої камери, де було трохи світла й простору ходити. Капрал дав йому пару черевиків та діряві вовняні носки. Черевики були малі на нього, але носки трохи зігріли йому ноги. Опівдні йому дали якоїсь юшки, майже з самої картоплі, до того ж іще й пророслої, та трохи хліба з маргарином.

На третій день в'язничий приніс печені на сніданок і розпечатаний пакет з обгортного паперу. В пакеті був костюм, сорочка, фланелева білизна, носки й навіть галстук.

— Тут була й записка, але це — проти правил, — сказав в'язничий. — В цьому вбранні з вас вийде фронт хоч куди!

Надвечір в'язничий сказав Джо йти за ним, він одяг чистий комірць, надто тісний для його шиї, галстук, натяг штани, надто просторі для нього в поясі, й пройшов слідом за в'язничим через коридор та двір, повний томмі, до невеличкої кімнати з вартовим біля дверей та сержантом за столиком. На стільці з заклопотаним виглядом сидів юнак, три-

маючи на крілинах бриль. — „Ось ваш в'язаль, — сказав сержант, не дивлячись на Джо. — Я дозволяю вам запитувати його“.

Заклопотаний юнак звівся на ноги й підійшов до Джо.

— Ну, ви мені наробили клопоту, але я зібрав відомості у вашій справі й гадаю, що ви є той, ким себе називаєте... Як звуть вашого батька?

— Так само, як мене, Джозеф П. Вільямс. А ви часом не американський консул?

— Я з консульства... Скажіть, якого чорта ви висіли тут на берег без паспорта? Чи не гадаєте ви, що нам тільки й діла, що клопотатися про всяких дурнів, у яких не вистачає глузду ховатися в хату, коли йде дощ? Чорт візьми, я сьогодні по обіді збирався грати в гольф, а мені довелося висидіти тут три години, щоб визволити вас з буцегарні.

— Господи, та я ж не сходив на берег. Вони сами прийшли й забрали мене.

— Сподіваюсь, що це вам буде наука... Іншим разом у вас будуть документи в порядку.

— Так, сер... обов'язково.

За півгодини Джо був уже на вулиці, несучи під пахвою клунок з сигарною коробкою та старою одежою. Було надвечір, сонце світило; червоновиді чоловіки в темних костюмах, довгобразі жінки в м'яких шляпках, вулиці, повні великих автобусів та високих трамвайних вагонів, все здавалося йому страшенно чудним, поки він раптом не згадав, що це ж Англія і що він тут ніколи не був.

Йому довелося довго чекати в порожній конторі консульства, поки заклопотаний юнак приводив до ладу купу паперів. Він був голодний і думав весь час про біфштекс та печеню. Нарешті його викликали до столу, дали документ і сказали, що для нього є місце на американському пароплаві „Тампа“ з Пенсаколи, і що нехай він відразу ж йде до агентів, як слід умовиться з ними й сідає на пароплав, і що коли його знову спіймають у Ліверпулі — йому ж буде гірше.

— Скажіть, — чи можна тут якнебудь під'їсти, містере консул?

— Що це ви, чи гадаєте, що тут ресторан?.. Ні, у нас немає коштів на датки. Ви мусите дякувати й за те, що ми вже зробили для вас.

— Вони не розплатилися зо мною на „Аргайлі“, і я трохи не пропав з голоду у в'язниці, оце й усе.

— Гаразд, ось вам шілінг, але це все, що я можу зробити для вас.

Джо поглянув на монету. — „Це хто — король Джордж? Що ж, дякую вам, містере консул“.

Він ішов вулицею з адресою агента в одній руці та шілінгом у другій. Він був незадоволений, йому було млясо й нудно. Він побачив містера Центнера на другому боці вулиці.

Пробігши крізь вуличний тиск, він підійшов до нього з протягнутою рукою.

— Я одержав костюм, містере Центнер, це було з біса люб'язно з вашого боку.

Містер Центнер ішов з низеньким чоловіком в офіцерській формі. Він помахав пухкою рукою й сказав: — Радий прислухатися своєму співгромадянину, — й пішов далі.

Джо зайшов до харчевні з смаженою рибою й витратив шість пенсів на рибу, а на інші шість пенсів випив великий кухоль пива в салуні, де сподівався знайти дармову закуску, щоб під'їсти трохи, але там не було дармової закуски. Коли він добувся до контори агента, вона вже була закрита і йому довелося тинятися по вулицях білим туманним вечером, не знаючи, куди подітися. Він запитав кількох хлопців біля пристані, чи не знають вони, де стоїть „Тампа“, але цього ніхто не знав, і вони говорили так чудно, що він ледве зрозумів їхні слова.

І от, коли вже засвічувалися вуличні ліхтарі й Джо зовсім підупав духом, він побачив перед собою в заулку трьох американців. Він догнав їх і запитав, чи не знають вони, де стоїть „Тампа“. Чому б їм у лисого дідька не знати цього, хіба не з неї зійшли вони, щоб подивитись на це паршиве місто, і йому краще приєднатися до них. А хіба ж йому самому не було приємно зустріти хлопців з батьківщини після двох місяців служби на лимонному кориті та сидіння у в'язниці і всякого такого. Вони зайшли до бару й випили віскі й він розповів їм про в'язницю і як чортові боббі забрали його з „Аржайла“ й він не одержав ні копійки, і вони почали пити до нього, а один з них, родом з Норфольку, Віргінія, на ім'я Вілл Стерп видобув п'ятидоларівку й запропонував йому взяти її, й повернути тоді, коли він зможе.

Зустріч з цими хлопцями була як поворот до божої, землі, і вони всі випили по чарці; їх було четверо американців у цьому проклятому лимонному містечку і кожний з них почастував усіх, бо хіба ж вони не були четверо американців, готових воювати цілий світ? Олаф був швед, але він щойно натуралізувався, отже й він входив до рахунку, а третього хлопця звали Мелові. Довгобрана служниця затримала здачу, але вони стягли з неї гроші; вона дала їм за фунт тільки п'ятнадцять шілінгів замість двадцяти, але вони змусили її повернути п'ять шілінгів. Вони зайшли ще до однієї харчевні з смаженою рибою; здавалося, що в цій проклятій країні нічого не можна знайти з їжі, крім смаженої риби й тому вони знову випили, адже вони — четверо американців і почувують себе зовсім добре в цьому паршивому лимонному містечку. Якийсь кликун заволодів ними, бо на час війни бари закривалися рано й не лишались жодного відкритого кутка, а на вулицях було дуже мало ліхтарів, і всі вони були накриті

чудними шапочками від цеппелінів. Кличун був блідий суб'єкт з мишачим обличчям; він сказав, що знає місце, де можна добути пива та гарних дівчаток і спокійно собі погуляти. Велика лампа, розмальована червоними трояндами, горіла у вітальні, дівчата були худі, з конячими зубами; там було кілька проклятих лімонників, зовсім підпилих, а вони четверо були американці. Англійці почали дразнити Олафа проклятим гунном. Олаф сказав, що він швед, але волів би краще бути проклятим гунном, аніж якимсь лімонником. Хгось стусонув когось, хтось дав здачі, й Джо не спам'ятався, як уже бився з чоловіком більшим ніж сам, як засвістіли поліційні свистки й усіх їх забрали в Чорного Ворона.

Вілл Стерп-весь час казав, що вони — четверо американців, і що вони саме гуляли собі по хорошому, і що ніхто не просив боббі втручатися. Але їх приволокли до столу й пришили їм діло, і всіх чотирьох американців замкнули до однієї камери, а англійців до іншої. В поліційному участку було повно п'яних; вони галасували й співали. У Мелоні з носу йшла кров. Олаф заснув. Джо не міг спати; він все казав Віллу Стерпові, що він боїться, щоб цього разу його не посадили до ко-центраційного табору на весь час війни, але Вілл Стерп кожного разу відповідав, що вони — четверо американців, і хіба ж він не вільнонароджений американський громадянин, і вони нічого не можуть зробити їм. Свобода морів, чорт побери!

Другого ранку вони опинилися в суді; все це було б дуже смішно, якби тільки Джо не боявся; там панувала така врочистість, як на зборах квакерів. На судді була невеличка перука, і кожного з них оштрафували на три шіллінги п'ять пенсів плюс судові витрати. Вийшло приблизно по долару з носа. Щастя, що при них було ще трохи грошенят.

Суддя в невеличкій перуці почав безкінчено розводитися про те, що зараз воєнний час, і вони не мають права пиячити та бешкетувати на британській території, а повинні б битися погліч з своїми братами, єдинокровними з ними англійцями, яким вони зобов'язані всім, навіть своєю історією великого народу, щоб оборонити цивілізацію та вільні інституції та одважну маленьку Бельгію від навали гуннів, що гвалтують жінок і пускають на дно мирні торгові кораблі.

Коли суддя скінчив, судові пристави сказали впівголос: — „Слухайте, слухайте“; — вигляд у всіх був лютий і врочистий — і вони звільнили американських хлопців після того, як ті сплатили штраф і поліційний сержант проглянув їхні документи. Вони затримали Джо з огляду на те, що його документи були в консульстві і на них не було штампу відповідного поліційного участку, але трохи згодом вони випустили його з засторогою не сходити більше на берег, бо, коли він це зробить, нехай сам себе винуватить.

Джо віддхнув вільніше, коли побачився з капітаном і його прийняли на судно; він налагодив собі койку, зійшов на берег і приніс свій клунок, покинутий ним у гарненької служниці з лляним волоссям у першому барі, куди він зайшов учора ввечері. Нарешті він опинився на американському судні. На обох бортах судна був намальований американський прапор і білими літерами була написана його назва „Тампа“, Пенсаккола, Флоріда. Кухарем на „Тампі“ був молодий негр, і першим ділом вони одержали кукурудзяну кашу, сироп-кейго та каву замість паршивого чаю, і всі страви були надзвичайно смачні. Джо почував себе краще, ніж будьколи з того часу, як покинув домівку. Койки були чисті, й страшенно приємно було, коли „Тампа“, засвистівши, відпливла від пристані й плавко пішла по грифельно-сірій течії Мерсі до моря.

З англійської переклав В. Мусик

Далі буде

І. К У Л И К

ПРО СЕБЕ

МОНТАЖ

ОСОБИСТЕ

Однаковісінько мені...

Т. Шевченко

Товариство, яке мені діло...

П. Тучина

Ще раз полізуть в історію...

М. Иогансен

Мене не згадають. Я не для віків.
Мною не захоплюються надто і сучасники:
Не так уже гучно кресав я співи
Й не так уже рясно.

Бо я не майстер — так собі, грущик;
Не те, щоб електрон, — ну, атом революції.
А скільки ж, скільки нас таких, середущих,
І в Харкові й у Вера-Круці.

Раменом-поемою здвигнеш тягар,
Ще там десяток-другий підхопить,
Потім дивуються: зсунулося гарно;
Хтось там вхопився перший; а хто б то?

А хіба не однаково — іскра чи креміль?
Аби горіло. Доки горітиме.
А бува й таке, що похвалять з чемності;
Є ще в нас чемна критика.

Тут, бува, чужак який розсантименталиться:
— Ви поет? І звідти? О, значить, добрий:
Там у вас повітря навіть геніальне,
Там у вас свідомі навіть мікроби!

Дяка за порівняння. В творчому
повітрі
З нас, мікробів, зріс СРСР, у скарб;
Всіх поем найкраща — ця, в чотири
літери:
Є в ній, є в ній крихітка і моєї фарби.

Монреаль, Канада
1925

ПРОЛОГ ДО ВІРШОВАНОГО РОМАНУ

Звичайно так: по мові передмова:
Приповідка не дуже то й нова,
Як і всього роману побудова:
Проте, старі вживаючи слова,
Вся злива ця, римована й ритмова —
Через старе — з минулим порива.

У кожному бо з нас живе старе,
Традиції липким облипли лепом;
І молот, що залізо вільно клепле —
З напругою в'язучий леп бере:
Цей філігранить для салонних „суаре“,
А той до тупоти незграбний, мов халепа.
Цей мертвий, мов годинник „Поль Буре“,
А той блазнює, ніби в кабаре.
Усі шукають — скільки ж в половині,
Та борсаються, мов теля на кризі! —
Хіба шукати десь на стороні?..
От нещодавно довелось мені
Таку присвяту написати на книзі:
„Шукаючи незбагнених екзотик.
Гасаючи на Волл-Стріт і на Перу,
Обидва ми відчули чулий дотик —
Один Босфору, другий — Делаверу.
Та не злякались ми нудних істерик
Гугняво-мудрих рецензо-комах,
І ще гостріше любим дужий пах
Радянських, недовершених америк“..
Тож не в екзотиці, звичайно, справа тут:
Чи ж гербувати мені матеріалом?
Я не заплутаюсь між „рідних“ м'ят і рут

І не ловитиму японських лілій тралом.
Коли ж скажу, що „символічних“ Крут
Мені миліший в Індії Мірут —
Хай критик не загримає капра/ом:
Мірут мені миліший лиш тому,
Що комуністи запальні в ньому.
(Хоч паралелі, може, й недоцільні,
Бо вже тих Крут символіка — не та:
Не у минулім їхнім гострота,
А в тому, що тепер вони — суцільні).

Тож справа не в екзотиці отій, —
Не про чуже ж писав я в інших творах,
І не такий вже з мене нехотій;
Та і з „свого“ струснути треба порох
І романтичний леп нашарувать:
Чи Харків буде то, чи Ерівань —
Не ритимусь по історичних торах.
В курганах не шукатиму розрад,
Не потягну Грушевського з поліції.
Дубових не виводитиму гряд:
Я знаю, що вперед, а не назад:
Ведуть шляхи республіки й столиці.

Тепер нема підстав до нарікань,
Бо хто ж не знає, де твоє обличчя?
Забулась половецька Нарукань.
І віх її струхлявлене паліччя,
Харкові хутори, де смрадний вичад
Із Лопані нам сіяв малярію:
Знад Лопані, як і знад Чорторії,
Сталевих гряд — новітніх міст — фасад,
Де кожна вулиця і фабрика є сад,
Зоріє нам; і я у них зорію;
Бо й крапля відсвіт сонця колиса.
Харків, 1929

ЛИСТ П'ЯТИЙ

До люстра глянувши, скажи своїй подобі..

Коли вже сорок зим твоє обложать чоло..

В. Шекспір, — Сонети II і III.

Учора син сказав: — Ти вже старенький, тато:
У люстрі видко — ти ж постарів — постарів!
...А тільки ж тридцять шість разів ротатор
Циліндром обернув за знаком костурів...

Ще тільки тридцять шість — а незабаром сорок,
І сам розв'яжеться сивин і зморшок спір.
І нагусатиме все непрозоріш морок
„В запалих вже очах“ — мовляв Шекспір:

„Коли вже сорок зим твое обложать чоло“...
Ні, я таки іще готовий до облог,
Хоч роз'іда мені обличчя їддю шолок
І сиве в бороді вигониться стебло.

Ні, я ще молодий, хоч і літами літній,
Хоча неспокоєм стучиться думка в скронець, —
Чи ті слова пливуть з моєї словолітні,
Чи той ще плавить і карбує їх вогонь?..

Хоча все глибше я занурююсь у ніші
Прогнозних спогадів і перетворних строф:
Але хіба Москва не стала ще юніша,
Коли заглибилась надхненно у Метро?

Але хіба Москва на мить єдину летом
Загаялась у вись, коли пірнула вглиб?
Ні, я не перестав цвісти її проетом
І не заплутався між календарних глиб.

Ні, я ще молодий — і далі молодію,
Як молодіє все в Країні молодій,
Що нас перемогла, помноживши на дію,
Бо молодість віків для неї є водій;

Що молодість віків і молодість ідеї
Для неї є водій в суспільство молоде;
Що літнім досвідом поглиблена ідеї
В боях оновлених і сцілених веде.

І я змужнілий між пасатів і норд-остів,
В приливі юні, що за всі моря вдаря,
Омолодивши свій, в боях набутий, досвід,
Спокійно відірву листок календаря.

Москва-Харків,
Січень - Березень
1933

П. БАЙДЕБУРА

Я БУДУ ТАК ПИСАТИ
АВТОБІОГРАФІЧНА НОВЕЛА

Ми завантажуюмо останній вагон. Завжди, коли під кінець поспішаєш, найбільше надсадних зусиль у вантажній роботі.

— Вугол ліва! Ліва, Павлуша! — раз-по-раз кричить мій напарник Іван Сахронович. Ми спішимо. Якнайшвидше треба завантажити останній вагон, щоб не затримувати черговий ешелон з вугіллям.

Ноші за ношами рвучко здіймаються вгору і з розгону з шеркотом падають глухо, довершуючи недовантажений вагон.

— Гех, гех!

— Ще раз, раз, раз!

— Доволі.

Ми стомлено відкидаємо ноші, сідаємо відпочити. Закурюємо й стежимо, як поволі, грузько відповзає вантаж. Ось ще заворот від шахти за квартали виселку, і валка зникла, потонувши за обрієм у степу.

Ми ждемо на порожняк від станції. Відпочиваємо. Іван Сахронович курить цигарку за цигаркою і розповідає про колишніх своїх друзів — напарників, з якими він працював дванадцять років свого вантажництва. Розповідає, хто з них був якої вдачі і вправності в роботі.

— Ось ти, Павлуша, — каже Сахронович, — ти здоровий і вправний. Тільки от закидка зліва у тебе чомусь не вихо-

дить. Да, з закидкою плохо. Відкидай навідрі і натискай зразу. Носі пуская з розгону, тоді буде діло.—Довго повчає мене Сахронович теорії вантажної справи.

Я лежу горілиць на розсуненій купі вугілля, вдивляюся в глибочинь небес і прислухаюся, як б'ють вантажні сигнали на шахті, як гримлять вагонети у плаз естокад. Я стежу за льотом пінявих хмарин, мені не до лекцій Сахроновича, і я певен, що ліва у мене ніколи не вийде.

Іван Сахронович, виклавши свої поради, змовкає. Тоді я починаю декламувати вірші, уривки з поем, що їх я завчив з хрестоматій. (В ті роки я над усе любив вірші). Іван Сахронович слухає мовчки. Він байдужний до прекрасних образів, до вдалих рим і гучних асонансів. Мені здається, що він ніяк не реагує, ніяк не зацікавлюється надхненною лірикою. Бож тоді, коли я, читаючи, захоплююся, Іван Сахронович курить цигарку і спокійнісінько лагодить свої розтоптані, викривлені чуні. Я, ображений з неваги, — змовкаю.

Одного разу, в час відпочинку, я прочитав Іванові Сахроновичу свого вірша. Там були і шахта, і поле, що половіє житами, і заклики вперед. Там було сказано про все. Вірш був довгий і, напевно, нудний. Бо мій напарник ніяк на нього не реагував.

— Ну, як? — запитав я, не дізнавшись, що скаже Сахронович. Він підвів голову і цильно, як здавалось, із зневагою глянув на мене.

— Перечитай ще раз.

Я перечитав. Але від Сахроновича жадного слова. Лише коли ми лагодилися вантажити нову партію вагонів, Іван Сахронович, вже натягаючи вантажні рукавиці, зауважив:

— Понапрасну балуєш ти, Павлуша. В писанні ні ліва, ні права у тебе не виходить. Неясно воно якось. Ти не обижайся, але вроді бузи.

Я не ображався. Дійсно ні ліва, ні права...

За кілька днів я прочитав Сахроновичу свого нового вірша про естокади. Але похвали не діждався. Сахронович знову вимагав ясності.

— Тут у тебе все — говорив він — але вперемішку. Як вагон з породою. Хоч і є там трохи вугілля, але порода породою й залишиться. Хібащо на загату. Та цей раз написано краще. І особливо те місце, де ото: „женемо у плаз естокадів вугілля із надрів-печер“. Ти пиши, щоб було так, як воно є справді. І щоб писання було наше пролетарське, робоче, донбаське:

Того дня Іван Сахронович викладав мені знову теорію, але на цей раз не вантажної справи. На цей раз він учив мене писати. Я слухав уважно. Я з ним погоджувався. І особливо мені було приємне те, що мій напарник Сахронович теж любить літературу. Правда, з тою відміною, що він не захоплюється поезією і не читає підряд, що попало.

Майже щодня, особливо тоді, коли треба було прискіпити з вантаженням ешелону, Іван Сахронівч, як і завжди, кричав своє — Ліва, Павлуша! Ліва! Ще раз. Раз! — Бо я при спішній роботі ніяк не міг кидати ноші з лівої руки. А мое місце, як напарника, було з лівого боку. Цього вимагав мій, проти Сахронівча, високий зріст. І часто при слові „ліва“ я згадував, як оцінив мої вірші Іван Сахронівч. І я всіх сил докладав, щоб бути вправнішим у роботі.

Від щирого серця я вдячний моему першому вчителю — критикові, шахтареві-вантажникові шахти № 2 „Краснодон“ — Івану Сахронівчу. Він учив мене майстерності у вантаженні вугілля і вправності, чіткості й ясності на першій порі моїх літературних спроб.

Я давно кинув писати вірші, перейшовши до новел; але я ніколи не забуду порад мого колишнього напарника у вантаженні вугілля: — „Писання повинне бути ясне, про що воно і для кого воно. І щоб було наше пролетарське, робоче“. — Так говорив Іван Сахронівч. Він, безперечно, мав рацію. І я хочу і буду писати так.

Липень — 1933

УПЕРШЕ ПРО СЕБЕ

...Я зустрів табір земляків. І тоді — будували будинок „Держпрому“.

У кінці Клочківської, на майдані, що, як шари вугілля, на метр узявся вгору і рівний, широкий розгорнувся ген до лісу, — вибухнув навіжений галас.

Він прикував мою увагу. А ще — я почув давно забуту рідну говірку.

Ніхто не звертав на мене уваги: цигани обговорювали бригадирову пропозицію — возити глину. Потім... ми зустрічалися що вихідного дня Серед земляків були й ті, що 18-го року, за часів Радвлади, — осіли в Басарабії на землю і брали участь у роботі Ізмаїлівського циганського раддепу. Але боярська Румунія поневолила, загарбала край за Дністром.

І знову мандри.

І знову шлях злиднів, мук, поневірян. Табір рушив... туди, „де немає цигана волоцюги, а є люди чесні, трудящі, усіма шановані. До батьківщини гноблених“.

Що вихідного дня я ходив до земляків... і любив її. „Верженіка“ — таке я їй прибрав ім'я в своєму творі (див. II та III ч. ч. „Ром“).

Згадували жахливе минуле, коли „Щоб жити, чимало циганів змушені були красти й шахраювати, дискутували про предковиччину циганську, про дітей, затурканих, худих, що замість учитися красти й шахраювати, ходитимуть з книжками до школи, — і не тільки в таборі була розмова: всі праг-

нули... „утворити якийнебудь фонд землі, хоча б державний коловізаційний, згуртувати циганів в одній місцевості, створити пільги переїзду. А періодові підготовчих робіт „Держпрому“ вже й кінець надходив.

...так з'явився мій перший художній нарис „Цигани на Україні“ („Комуніст“ 1929 р.).

... Роки не знають вороття. І чи не тому так приємно пірнути думкою в минуле.

Я працював у газеті „Вісті“. Іван Кириленко за відповідального секретаря там був. Писав я... „Відповідному редактору т. Косяненко. Довожу до відому, що сьогодні вибиваю до Б. Колодязя у відрядження“.

Повернувся з відрядження. Дав чотири підвали — „У пазурах графських прихвоснів“. Кириленко правив „мовочку“ і „стиль“... і геть усе. Правив і М. Новицький (зам. редактора). А я стояв у кабінеті, цупко тримався руками за одвірок і піт... Але коротше.

„Володько, не вішай носа ти ж партизані!“ — Кириленко казав.

Така була моя друга, несмілива спроба „На парнасі“. І знову Кириленко:

— Ти ось слухай, чого тобі бракує, над чим треба працювати. І я слухав, і бракувало мені... Власно знався я на військовій справі, знався я... — йду на одверту, — а мови не знав, а літератури не знав, а...

Перше оповідання „Крива дорога“ читав І. Кулик. Він теж „гарненько“ взяв мене за чуба... Але пропустив (Гарт, 1929.) (редакція, не показуй цього місця т. Куликові!), і значно, значно пізніше зрозумів я, чому оповідання, що в ньому стояло „Дуже непогано“ лише на одній сторінці, а не на всіх... т. Кулик усе таки пропустив.

Далі перша збірка військових оповідань „На Дністрі“.

1933 р. „На Дністрі“, „Героїка партизанська“ — „Генеральний день“, „Ром“ (що дістав на закритому літературному конкурсі НКО УСРР 1932 першу премію), „Дністер оповідає“ і вчора закінчив II та III ч. ч. „Ром“ (самі себе цигани звуть Ром, себто — людина) — ось із чим я зустріваю з'їзди партії.

Визнаю, досягнення невеликі, але я мусів більше читати, аніж писати, більше над собою працювати, аніж інших учити... таке має й „сьогодні“. І так напевне триватиме ще довго.

А земляки мої... Ось незабаром вийдуть у „Молодому більшовикові“ всі три частини „Ром“. Там докладно про них. Скажу тільки, що Верженіка вже комсомолка. І друге. Коли Ілій Минзу (голова циганської комуни) ще на провесні зустрів невеликий табір і писав записку, щоб напрямити циганів до ком сії „нацменів“ ... „Табір затаїв дихання. Ніхто, ніде й ніколи, ніколи не бачили вони, щоб циган... — Циган, щоб писав. Та він же циган. — Але Ілій.

Минзу, коваль Минзу"... (і далі в книжці).

Завтра знову їду туди, де земляки вже „боряться за розвиток і піднесення своєї колективної трудової могутності“, в комуни. Я прочитаю їм свою нову повість про „вільну людину, що гордо простує в колективі величної і, мов Жовтень, переможної — Армії Труда“.

3-VII-33.

Р. S. Ще згадав. — Ми зустрічалися на Майдані (обіч „Держпрому“), і Верженіка грайливо метляла чорними кучерками спід червоної хустинки і вихвалялася, жартуючи:

— ...і знаєш, я буду найкращою ворожкою в таборі!

А тепер вона пише: „До речі, — ти мабуть не знаєш, — мене одноголосно обрано на члена бюро Ком-осередку. Ну та ти швидше приїжджай, бо ми вже живимо. Побачиш мої перевесла...“

І я люблю її.

А до 1919 року було таке: народився в Басарабії. Батько (забитий в імперіалістичну війну) вів осіле життя й чабанував.

...Загуляв боярський батіг. Стогін пішов по Басарабії. Разом з братами (Прокіп, Петро) та матір'ю (Марія) п'ятнадцятирічним юнаком їду до червоних партизанів (загін І. Н. Колеснікова, згодом 400-й стр. полк бригади Котовського) Т. т. Колеснікова та Котовського вважаю за своїх перших революційних і військових учителів.

Не з одним ворогом, і з Козубським, і з Петлюрою, і з Польщею, і з румунами, і з Денікіним, і з Врангелем бився; не раз падав, звалений їх кулями — і підводився, щоб знов до бою стати (тоді й до партії вступив).

Вчиття у військових школах. Закінчено. Іспит на червоного командира. Ще кілька років — і демобілізація. Потім — література (моя давня мрія).

Тепер б'юся, щоб наздогнати: І. Кириленка, І. Кулика та інших своїх колишніх учителів.

Вірю, — наздожену.

ПОЕЗІЯ „ВИШУКАНИХ КАТАСТРОФ“ ІДЕАЛІСТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Окремі спроби критики дати аналіз творчого доробку М. Бажана є спроби і вчасні і конче необхідні. Бажан — поет із солідним літературним стажем і певним літературним доробком. Без перебільшень буде сказано, що дехто із літературного молодняка підпадав під вплив Бажанової поезії, а дехто зовсім недеозначно підкреслював „культуру“ його, даючи настановлення зрозуміти її, як той рівень, що до нього треба прагнути радянській літературі.

„Бажан —.. сильно і певно стверджує себе як поет визначної поетичної культури“ — пише Я. Савченко і, цілком погоджуючись з ним, О. Левада, в 7 числі журналу „Радянська література“ на 1933 р. стверджує:

„Бажанова поетична культура аргументує за себе надто поважно.

Тим гостріше повстає це завдання, коли взяти на увагу не лише згадувану „культуру“, але й те, що Бажанова творчість піднесена згаданими критиками до розряду філософської поезії.

Відмінності не абиякі, щоб їх обминути без уваги.

В світлі величезного розвитку радянської літератури, в світлі серйозних показників ідейно політичного і художнього зросту її, в світлі тих завдань, які стоять перед радянською літературою, поезії Бажана вимагають серйозної переоцінки.

Говорячи про культуру, ми особливо підкреслюємо, що це категорія класова, і процес творення культури — класовий процес.

До пролетарської революції культура була на послугах експлуататорських класів. Користалися нею поміщики, капіталісти, куркульня. Культурні процеси були підпорядковані інтересам меншості і керовані були до мети — пригнічення широких трудящих мас.

Культурними здобутками експлуататорські класи користувалися, як знаряддям затуманення, обману, ошукавства мас.

Пролетарська революція поставила культуру на службу працюючих мас. До творення соціалістичної культури втягнуто мільйони робітників і колгоспників. Радянська культура і література є могутнє знаряддя, могутня зброя в боротьбі за побудову соціалістичного суспільства, в боротьбі за ліквідацію капіталістичних елементів. Вона має величезне значення як засіб соціалістичного виховання.

Тому кожен вклад культурних цінностей в скарбницю соціалістичної культури є справа відповідального значення.

Адже перед кожним робітником соціалістичного культурного фронту цілком ясно стоїть завдання, щоб його вклад став здобутком мільйонів, а значить — він повинен відповідати інтересам мільйонів.

На всю величину перед радянським письменником стоїть завдання в першу чергу ідейно-політичної цілеспрямованості його творчості. Ця творчість має бути перейнята партійною бойовістю і стояти на високому художньому рівні. В органічній одиності всі ці елементи становлять соціалістичну якість радянської літератури. Лише така література може підвестись до рівня тих завдань, які ставить перед нею доба будованого соціалізму. Отже, беручи конкретні зразки і конкретні умови — нашу дійсність, ми не повинні забувати цих основних вимог, які ставляться перед нашою літературою.

Така постава питання виникає головне тому, що особливо на даному етапі, в умовах розгортаного наступу соціалізму на капіталістичні рештки, в умовах завдань другої п'ятирічки — побудови безкласового соціалістичного суспільства, перетворення всіх працюючих на активних і свідомих будівників соціалізму, стоїть питання про те, як література в цілому і кожен поет чи письменник зокрема відповідає на це завдання своєю творчістю.

Менше всього цікаве питання, від кого М. Бажан веде свій літературний рід. Аналогія тут з Верхарном дещо пояснює. Але Бажанову поезію треба брати конкретно: так як вона є і в даних, сучасних умовах. Безперечно, мають рацію критики, які шукають в „Числі“ аналогії і до дивного подібні місця в Верхарновім „Банкирі“. Великим аргументом для таких аналогій варто б було їм узяти і поему „Числа“ Верхарна, що вже своєю одною назвою промовляє досить ясно про первокоріння цього Бажанового твору.

Отже, коли йде мова про своєрідність, оригінальність творчості Бажана, то ці твердження у великій мірі вимагають відповіді: в чому саме ця оригінальність і яка її ідейно-політична класова суть. На це основне питання критика покищо чітко не відповіла, а, значить, і не вказала на те місце, яке займає творчість Бажана в загальному процесі творення соціалістичної культури. А це — основне.

В порядку питань, що виникають при розгляді творчості М. Бажана і його критиків, це питання про філософський характер його поезій. Пізніше буде видно, що слово — „філософський“ характер треба взяти в лалки, бо висунуте твердження вимагає кардинальної поправки.

„Філософським“ зразком береться особливо поема „Число“, яку визначається як „філософське кредо“ Бажана. В плані розбору питання про цю філософію, варто зупинитися на поемі окремо, хоч у цілому аспекті творчості Бажана вона не становить особливості, чи подальшого етапу розвитку його. Після „Числа“ видруковано поему „Трилогію пристрастей“, яка заперечує твердження критиків про „діалектичне заперечення попередніх етапів“:

— Отже — поема „Число“.

„Число“ не тільки як символ, а як субстанція, як первопричина і двигун історії розвитку суспільства — така ідея закладена в основу поеми.

Поставлено мету: в художніх образах розкрити суть історичних процесів, знайти основний двигун і закон руху цього процесу. Завдання серйозне і відповідальне. Усугубляється воно тим, що саме на це питання дано саму точну і саму ясну відповідь класиків марксизму. Усугубляється воно тим, що Бажан, всупереч визначень класиків марксизму, узявся „самостійно“ відшукати пружину історичного процесу. Що лежить в основі його? Що являється первопричиною матеріалістичних процесів історичного розвитку?

В безбарвному осяянні і блиску,
У вічнім холоді містичних сповивал,
Чисельного скупого обеліску
Підносився насичений кристал...

Так „відкрито“ філософський камінь, який має магічну силу роз'яснити закони історії і, ясно, — заперечити матеріалістичне розуміння історії яке:

„зиждеся на том положении, что производство, а вслед за производством и обмен продуктов служат основанием всякого общественного строя: что в каждом историческом обществе распределение продуктов, а с ним расчленение общества на классы или сословия, зависят от того, как и что производится этим обществом и каким способом обмениваются произведенные продукты“.

Ф. Енгельс „Анти-Дюринг“, ст. 191.

Коріння процесів соціальних переворотів за Бажаном треба шукати не в зміні способу виробництва і обміну, а саме в тому, що заперечують Маркс-Енгельс-Ленін — в головах людей. Примишлюється абстракція, абстракції примишлюється дієві якості і в наслідок цього — власне створіння і фантазія — „число“, поняття, яке стає у Бажана

Число — монарх, що зводиться на трони.
На книги й вежі міст являти чудо й суд.
І замкнута міста, і замкнута закони
І в знаки чисел входить абсолют.

Число, як обеліск володарів нездвигних.

І знов підводиться надземних чисел замах
І знов підноситься, хоч в інших фіміамах
В борця і течії мінливого ества
Абстракція числа, як привид божества...

Не має потреби наголошувати на обожених числах, що в уяві Бажана перетворюється на „володаря“, на „монарха“, на „абсолют“, що підкорює собі і скеровує всі процеси історичного розвитку суспільства.

Іноді цей абсолют потрапляє в досить складне становище. На мові символістів:

Коли межа, як парость, проросла,
Коли вже інша грань нову межу затисла,
Тоді числом не зміряти числа
И стоять пусті, розкриті навстяж числа.

Не будемо аналізувати всієї поеми. Та й потреби такої не виникає. Досить того, що „абсолют“ — „число“, „монарх“ проявляється на всіх етапах розвитку суспільства, і в Бажановій концепції є основною пружиною, основним двигуном розвитку суспільства. В ідеалістичній філософії первоосновою є „дух“. Бажан модернізує „духа“, вкладаючи весь його зміст в абстракцію — в „числа“.

Такий вигляд має пресловуте „кредо“ Бажана, його „філософія“. І даремно тут шукати якусь діалектику, що її намагаються знайти в тому, коли вбачають крок уперед від кантіанства. В тім то й справа, що поема „Число“ цілком і повністю стоїть на кантіанських засадах.

Всі інші розмови навколо „абсолюта — числа“ це лише декоративна фразеологія.

Символістичні викрутаси, декларативна патетика, нарочита „заумь“ — це той основний тон і основний матеріал, що його використовує М. Бажан, виходячи в поезії з трактовкою соціально-історичних питань з позицій ідеалістичного світорозуміння.

Зовсім не випадково (а це ж бо „кредо“) Бажанове розуміння історії кардинально заперечує марксоленінське розуміння історії. Ми розуміємо, що вся вона — історія.

„За исключением первобытного состояния, была историей борьбы классов, что эти борющиеся общественные классы являются в каждый данный момент результатом отношения производства и средств сношения...“ (Ф. Энгельс А. Дюринг.)

Бажан викреслив із „свого історичного процесу“ класи і класову боротьбу. Викреслив основу основ історичного

процесу. Замість самого органічного, самого найпосутнішого, без чого неможливо зрозуміти історичних процесів суспільного розвитку, без чого не можна зрозуміти даного етапу і етапів перспективних — запроваджується стара, збита і заязалозена підміна дійсності вигадками, підміна конкретного — абстрактним і возведення абстракції в абсолют.

Що таке число — дає ясну відповідь Енгельс.

„Понятия числа и фигуры заимствованы именно из действительного мира... Десять пальцев, на которых люди учились считать, т. е. производит первое арифметическое действие, представляют что угодно, но только не свободное творение рассудка...“

Бажан проти цієї істини: у нього навиворіт — історичні процеси підкорені вимишленому.

І мудрість йшла як сон, як паранойя,
Сновида лжива між живих сновид,
Підносячи число, як деспота, на щит,
Поміж зачумлених, замучуваних стоял...

Як пульс і плин, число росте й живе,
Собі само ламає серце й мозок,
Щоб з муки й боротьби, з великих гроз і грозок
Повстати знов, як значення нове...

Отже зайво шукати Бажанових „філософських“ блукань між Кантом і Гегелем, як зайво шукати в нього якоїсь діалектики.

„Стрибок зростає і катастрофа й натиск“ — це лише вивіска, це лише гра гострими словами, а справді заязозений ідеалізм, який тяжить на Бажанові важким грузом. І щоб скинути цей груз не було зроблено належної спроби. Справа лише в тому, що в Бажана не бракує декларативності, фрази, як ширм, за якими розташовано арсенал старого і трухлявого хламу буржуазної ідеології. І тільки рішучий крок вперед може вивести Бажана із його зачарованого кола, в якому перебував він, коли вся творчість, все ідейне спрямування його було

Шукання катастроф і мандрів і надхнень —
Утіха всіх утіх, розрада всіх розрад

„Шукання катастроф“, копісування в собі, смакування індивідуалістичних переживань логічно продовжились у поемі „Трилогія пристрастей“.

В творі крайнього індивідуалізму, де індивідуальні почуття: хандра, заздрість, нудьга, ляк, розпач, ненависть — одним словом уся слякоть дрібного буржуа має характер дієвості; вимишлюється колізія, боротьба пристрастей, вимишлюється нова катастрофа.

Ось це відшукування, вимишлювання „вишуканих катастроф“ становить „кредо“ Бажана, від кого він повинен відійти рішуче.

Писать собі, читать собі свій вирок,
В брудний конверт брудних кватирок
Сховавши свідчення свої.
В смардуючому, в плескатому конверті
Заховано слова дрібних тремтіль та мук...

— на простішій мові — втекти від дійсності, заховатись під ковдру, замкнувшись щільно в індивідуалістичний футляр.

Еклектика, яка запаморочує свідомість, індивідуалістичні вигадкування фатальних колізій, тікання від дійсності і заперечення її вимишленими абстракціями: витворення „свого“ світу, своєї „дійсності“, створеної хворою уявою — така суть індивідуалістичної поезії. Все це прибирається у відповідну форму і подається вимушеним зойком, нарочито підкресленим жестом тієї „вищості“, яка давно лягла хламом в архіві декадентства. А Бажан витягнув її знов.

Підноситься зневажливо рука
І шерблене перо, неначе шлага, гветься,
І пада, стомлений, в покреслений чернетці
Рядок, мов шогла не струнка.
Та напина вітрила плавні строф,
Скрипить холодним тросом літер
Вітер
Вишуканих катастроф...

Пропагуючи „Вишукані катастрофи“ і не пориваючи з ними, Бажан опинився на роздоріжжі.

Відшукування катастроф є „розрада усіх розрад“ для людини, що не бачить і не хоче бачити потужного будівничого зросту нашої країни, величезних досягнень соціалізму. Щільне втискування самого себе в індивідуалістичний футляр з фатальним передчуттям краху, надзвичайно є характерне для решти вибитих з колії капіталістичних елементів, які перед переможним наступом соціалізму роблять останні потуги до опору. Саме в такому контексті згучать рядки з „Нічного рейсу“,

Рубай же ланцюга,
Зривайся із причалу.
Бо не в чорнильницях фрегат шукає шквалу,
Бо ти як муж і війовник
В часи смертельного авралу
І компасу
І серцю
Метнуться не дасиш у бік.

Це — симптоматично. Це не просто декларативні жести. Вимишленням вишуканих катастроф намагається М. Бажан

знайти вихід з нашої дійсності. Надто недвозначною елегійністю віє від рядків розгубленого і знесиленого буржуазного інтелігента, який зневірився, який не бачить виходу із тупика де він опинився в силу тих шляхів, якими він ішов досі:

...я несу на утих плечах
Як чадну лампу, голову важку
І серця виссаний кавалок,
І тіло втомлене своє,—
І наді мною дім встає
Мов божевільний катафалок.
На нього мовчки і без руху
Кладеться поверхів труна,
і гостро колеться на скалки тишина,
Струмком тонким снується біля вуха.
Всі двері замкнено.
Опущено фіранки.
У скриню запхнуто злигодну тишу й мир...

Така картина футляра, в якому б'ється знекровлена анемічна думка про вихід із ідейного краху.

В триптихові „Будівлі“ Бажан зупиняється на історичних періодах за такою схемою: феодалізм—гетьманщина—урбанізм. Цікавлять його ці періоди в плані стилевих виявлень у будівлях: готика, барокко.

Не випадково зовсім ми третю частину Триптиху назвали „урбанізм“. Бо якщо хто вбачає за цим потужне будівництво наших соціалістичних міст, заводів, фабрик,—той прикро помиляється.

І тут немає найголовнішого, найістотнішого — класів. І тут викреслено класову боротьбу. Навіть більше—класові протиріччя, антагонізми затушковані ідеєю рівності перед узагальненим образом теократії.

На дзвін не йшли, а плазували лігма
Раби та блазні, дуки й королі
І роззявлявся собор, немов солодка стігма
Безвольної й самітньої землі...

(Собор)

В другій і третій частині просто замовчено про будьякі соціально-класові протиріччя. Бажан став на віддаль і подав будівничі процеси з позицій буржуазного інтелігента, якого зачіпають лише зовнішні сторони процесів, що відбуваються чи уявляються в його очах. Сущність цих процесів його не обходить.

Але робимо тут же застереження. Активна роль літератури очевидна. Література не лише фотографує, а розкриває факти, розкриваючи сущність явищ—не лише пояснює, а й агітує, спрямовує. Література діє. Споглядальні „пасивні“ позиції Бажанової поезії теж діють. Але не на користь Бажана.

Бажанова творчість спрямована була для певних читацьких кіл. Звідсіть іде заплутане, нарочито еквілібристичне зату- манення суті словесними і образовими викрутасами.

Із наведеної поеми „Число“ можна дати кілька прикладів „гордієвих узлів“ плетива і „заумі“ зовсім не на користь „культури“ Бажана.

1. Стоять пусті розкриті навстяж числа,
Стоять мов згарища, і куриться труха
На них, як тиміям руїни і роззору—
Жертовники порожні Піфагору
І капиш вкопаних роззорена пиха...
..... (Число)

2. І в пил пролятає, втопано й прибито,
Мозаїку з движких червоножовтих кіл—
Плямистий тиф розпачливого літа.
То жовч живе калюжами у пил
Проллятає витворно. (Гетто в Умані)
.....

3. Старе, як тарган, допотопне дитя
Скололого черева й звихнутих м'язів...

(Трилогія пристрасті)

Прикладів таких „ясностей“ можна навести багато. Пере- читуючи Бажанові твори, знайти їх не така вже марудна річ. Вистачило б бажання розплутувати.

Суть образу у Бажана не в тому, щоб розкрити, з'ясувати явище, подати його рельєфно і зрозуміло, створити певне вражіння влучно проведеною аналогією чи викликанням уявлення, а в тому, щоб затемнити поняття, загромадити його добором таких символів і ієрогліфів, що не тільки не допо- магають вловити цю суть, а нарочито ще більше заплутують її. Образ у Бажанових поезіях не зліпок із дійсності, і не розкриває дійсності, а спотворює її. Часто-густо натрапляємо на якусь естетику потворств, своєрідний дендізм, настановлення на гротеск.

1. Роззявилась вона закопана в землі
Мов кислий рот п'яниць, де наче зуби трухлі
Стирчать свічки, ллючи жовтавий лій
..... (Гофманова ніч)

2. Роззявилась тиша — рот мерця
Рот —
зашкалубина хмура,
Сурма товста живота,
Волога і липуча рура
Що блює, ремига і ковта...

Образовий „культури“ цілком відповідає тематична куль- тура, акцентована у величезній мірі на індивідуалістичних мотивах. Бажана не підхоплює актуальних тем соціалістичного будівництва. Він обходить їх далекою дорогою. І велику

помилку робить критика, яка намагається довести, що Бажан бодай поемою „Число“ прагне міцно, органічно врости в нашу епоху. Ми бачили, з яким багажем доводиться „вростати“ Бажанові в нашу багатогранну і багатозмістовну соціалістичну дійсність, в добу наступу соціалізму розгорнутим фронтом, в добу загострення класової боротьби і ліквідації в країні Ряд решток капіталістичних класів. Іде викорчовування решток капіталізму не лише в економіці, але й свідомості людей. Щоб бути активним учасником цієї перебудови, треба стати на передові позиції з чітким і ясним політично-ідейним спрямуванням. Це Бажан повинен зробити.

Крім цього, є у Бажана мотиви гатунку націоналістичного — буржуазного, що критиці треба рішуче викрити. На цьому ще не загострено уваги ні самого Бажана, ні читачьких мас. Досить недвозначно просковзують ці мотиви в триптихові „Будівля“, в уривках із поеми „Сліпці“ і ясно виявляються в „Залізняковій ночі“. Рушійні сили Коліївщини подано з цілком неправильної позиції.

Поводі родяться слова нічних нарад
Що рознесуть їх по Україні
З холоднораської святині
Козак і гречкосій, чернець і конокрад.

Це не друкарська помилка. Пробігаємо далі через строфу і знаходимо:

Скотилася луна по згорнутих шляхах
Козак, і хлоц, і злодій, і манах
Почули зойк пророчих пілнів третіх.

Отак собі уявляє і роз'яснює іншим Бажан класову суть Коліївщини, поставивши в один ряд і козацтво, і кріпаків і ченців, і злодіїв, і конокрадів.

Бажан зібрав у Холоднім Яру все, що можна було, мовляв, об'єднати: всі класові групи (не вистачило четверої — злодія поставлено) на Україні. І як висновок з цього, напрошується само собою гостре заперечення Коліївщини, як величезного повстання проти і чужих і своїх панів гнобленого кріпацтва, кров'ю якого залили класові гнобителі пожежу повстання, проданого старшинством.

Слід пильніше приглянутися до „Слова о Полку“, щоб переконатися в тому, як Бажан витримує лінію в напрямку теорії боротьби двох культур.

Проходили роки. Приходили онуки,
На ті поля, де вмер достойно дід.
І жовті черепи побожно брали в руки,
І кляли їх зіницями на схід.

І око, мов огонь суворого Ісходу
Горіло в мертвій голові,
Бо то були білі передові,
Розвідники великих армій Сходу...

Схема надто заялозена. В цій другій трактовці історії розвитку суспільства Бажан роз'яснює історію, як одвічну боротьбу „великих армій Сходу“ із Заходом. Класові бої він підмінює боями географічних територій. Чули ми вже і про „азіатчину“ і про „психологічну“ Європу. Комуністична партія розігрошила ці „теорії“ Шумського-Хвильового, а Бажан продовжує їх нав'язувати, вміщаючи своє „Слово о Полку“ в збірці поезій, присвяченій видавництвом „Рух“ роковинам Жовтневої революції!

Затушковання ідеї в туманні символи, абстрагування як метод підміни реальності на спотвореність її, весь час іде по лінії навантажування ідеалістичного свого розуміння, по лінії прищеплювання цього мотлоху в свідомості читача. Усугубляється це ще й тим, що за цією символістичною одежею цілком виразно видно ідейний її напрям.

Офарблений він, перевантажений до краю добром специфічного мовного матеріалу. Бажан нарочито культивує архаїзми видаючи їх за зразки своєї „культури“. Протаскуванням архаїзмів, навмисним вип'ячуванням їх у добір слів, Бажан ставить наголос на суті і основі своєї творчості.

„Яскиня віри“, „кішло площ“ „баданних юрм“, „пожаданий келих“, „снопи принадних зел“, „мево ламп“ та безліч подібних „шарлат“, підпираючи цю суть творів Бажана, становлять „зразки“ „високої культури“ стилю. Наводити їх усіх зайво.

Бажанові символи не припускають подвійного тлумачення. Суть їх цілком очевидна. Ми перевірили її на поемі „Число“ і виявили дійсну світоглядну основу Бажана. В такому ж дусі дістали відповідь і в „Трилогії пристрасті“. Така ж основа і в усіх інших творах. Символістичне значення має поема „Сліпці“, розкриваючи яку крок за кроком, бачимо, чому автор, говорячи в поемі в ролі „ich Erzählung“ про сліпців-кобзарів, які:

Несуть животи наче кобзи свої,
Розбешені стра-тотерпці!
Хоч людське слово почути.

Не чути!

— „Жерти давай Перебенді“...
— Добре там жерти, у кого мабуть
Кензюх за серце і за кендюх
Серце
де істина, розум і суть“...

раптом запалюється гнівом на „сліпців“ за те, що „вони“ перетворились на потвор і „засліплені“.

Не бачать „шляхів“ з прокислої проказної Словути, ба-
юр глухих і сліпих хуторів. Він губить надію „показати“
оцим „хуторянам“ шлях. Від них і автор повзе геть, не
сподіваючись, що дістане підтримки в своїх прагненнях.

Бунти і народи.

Пожежі і воля.

Як зранений пес по дорогах повзу.

Голодні роти серед голого поля

Кричать про повстання, ревуть про грозу.

Ноги зламаю, серце розчавлю,

Таки дожену вас,

таки дожену.

Юрмища мужні.

Конаючи славлю

Бунти і бої,

пожарища й війну...

Я в очі заглянув сліпцю — ненажері,

Сліпий, я бачив сліпечки серця.

Кінчайся, кумедіє, згавблена ця.

Ведіть до дверей мене. Двері. Де двері...

Класова суть „сліпців“ із Словутських хуторів надто оче-
видна, і не припускає подвійного тлумачення.

У цій збірці вибраних поезій, що її видано було в-вом
„Рух“, вміщено лише уривки з поем. Але й уривок дає повну
уяву про твір, в якому Бажан, вірний своїй сутності, про-
голошує свої принципи і стремління до катастроф через
славословія бунтам і боям, пожарищам і війні.

„Комедія“ закінчилась для „сліпих“ із Словутських хуто-
рів. Працюючі маси СРСР за проводом комуністичної партії
вивершили в першу п'ятирічку фундамент соціалізму. Хід роз-
горнутим фронтом соціалізму непереможний.

На гранітному тлі успіхів соціалістичного будівництва
зміцнюється і зростає соціалістична культура під прапором
пролетарського інтернаціоналізму і в братньому співробітництві
всіх народів радянської України, і цілого СРСР.

Своєю творчістю Бажан не відповідав на вимоги пра-
цюючих.

Це він повинен зрозуміти.

Таксамо в першу чергу його справою буде рішуче і кру-
то змінити той шлях, яким він ішов досі. Всі дані для
цього є.

Лише усвідомленням тієї катастрофи, не вишуканої, а справ-
жньої, що очікує на людей, які пішли стороною від широкої
дороги пролетарської революції, може Бажан домогтися
переламу у своїй творчості.

А. В. ЛУНАЧАРСКИЙ

ПАМ'ЯТІ БІЛЬШОВИКА - ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТА¹

(З промови голови Оргкомітету СРП УСРР т. Г. Кулика на траурному мітингу пам'яті А. В. Луначарського в Комкадемії в Москві, 4 січня 1934 р.).

Я бажаю спинитись на одній властивості Анатолія Васильовича Луначарського, яку так цінили в ньому пролетарі, трудящі СРСР, кожної зокрема республіки, кожного народу нашого великого Союзу: на тому справжньому пролетарському інтернаціоналізмі, що його вчив нас Ленін, виховував у нас т. Сталін, і що ним перейнята була вся робота, вся творчість т. Луначарського.

Говорячи про колосальну ерудицію т. Луначарського, треба додати до неї й глибоку обізнаність його в літературі, мистецтві, культурі народів СРСР і ще до революції — царської Росії. Але він не тільки знав їх, він умів виявляти уважне, по братерському тепле ставлення до всього справді демократичного, до всього революційного в літературах національних меншостей, умів підмічати й популяризувати їх.

Ще задовго до революції саме т. Луначарський перший спробував, зокрема, дати марксистську оцінку творчості Т. Г. Шевченка у своїй відомій статті, яка викликала переполох і гризню в таборі українських націоналістів. Адже всі ці Винниченки й Донцови, Єфремови й Дорошкевичі конче намагалися довести, що Шевченко — „їхній“, показати його мало не прототипом петлюрівського погромника. І хіба не тій же меті, по суті, служили й „шевченкознавчі роботи“ викритого тепер контрреволюціонера, дворушника з партквитком у кишені — А. Річицького?

З почуттям радості — й краскою сорому згадую я „український тиждень“ 1929 року в Москві. З радістю, бо тоді делегація українських радянських письменників, артистів, мит-

¹ За живим записом.

ців зустріла прекрасний, братерський прийом у всесоюзній пролетарській столиці, бо нас тоді прийняв т. Л. М. Кагановіч, бо підчас розмови з ним завітав вождь нашої партії й усіх трудящих т. Сталін і мало не три години вони розмовляли з нами. І чимало українських письменників, вчорашніх попутників, які до того ще вагалися й багато чого не розуміли, зокрема, в ленінській національній політиці, — під впливом розмови з т. т. Сталіним і Кагановічем остаточно орієнтувались і самовизначились ідейно й політично, ввімкнулися в будівництво соціалізму. З радістю — бо не можна без радості згадувати прекрасної, перейнятої ленінським інтернаціоналізмом доповіді т. Луначарського на зустрічі в Колонному залі.

З почуттям сорому, бо ми — революційна пильність у нас була так знижена, що ми, українські письменники-більшовики, не зуміли помітити й виявити дворушників Пилипенків, Десняків та ін., які затесалися тоді до наших лав. З почуттям сорому, бо, зокрема, не спромоглися ми тоді дати гострої відсічі вихваткам шовіністів і проти т. Луначарського. Наприклад, викритий тепер контр-революціонер, дворушник з партківотком у кишені, Десняк накинувся на т. Луначарського з обвинуваченнями у „великодержавному шовінізмі“ за цілком правильний виступ т. Луначарського про українізацію на Північному Кавказі. Тов. Луначарський у тому виступі цілком правильно й по партійному доводив, що переважна більшість Північного Кавказу не вживає української мови, що, зокрема, мова кубанського козацтва з часів його переселення з Запоріжжя значно змінилася й перестала бути по суті українською, правильно й своєчасно застерігав нас Анатолій Васильович від націоналістичної настанови на українізацію Північного Кавказу. І це то якраз і викликало обурення українських шовіністів, петлюрівців, які, пропагуючи „соборну Україну“, приєднання до неї Північного Кавказу, Криму, ЦЧО тощо, виконували доручення своїх хазяїв, закордонних імперіалістів, про готування відриву України від СРСР.

По цій же лінії йшли обвинувачення т. Луначарського у „великодержавному шовінізмі“ з боку М. О. Скрипника, теж сторонника „соборної України“, який очолював в КП(б)У націоналістичний ухил, що зрощувався з інтервентами. І тут я бажав би провести паралель, або, скорше, протиставлення поміж цими двома наркомом освіти — М. О. Скрипником і А. В. Луначарським.

Тут докладно говорилося про помилки, яких припускався у своїй політичній діяльності свого часу т. Луначарський. І це цілком слушно, замазувати ці помилки, чи зменшувати їх значення — нам ажніяк не личить. Але між помилками Луначарського і Скрипника — величезна різниця. Луначарський робив помилки і виправляв їх, остаточно ліквідувавши їх за останні роки й ставши зразковим більшовиком. А Скрипник

все глибше загрузав у своїх помилках, які, кінець-кінцем, перетворились на цілу систему, призвівши до переродження самого Скрипника, оформившись у націоналістичний ухил, який зрощувався з інтервентами.

Досить порівняти культурне обслуговування нацменшостей в РСФРР, коли наркомом освіти був Луначарський — і те ж обслуговування хоч би російського населення в УСРР, коли наркомом був Скрипник, щоб побачити всю колосальну різницю поміж принципами й методами обох наркомів. Адже культурні потреби нацменшостей в РСФРР забезпечувалося й забезпечується тепер повнотою згідно директив партії, а Скрипник, обстоюючи неправильну систему побудови шкіл (зокрема вищої школи) тільки тому, що то була „українська“ система, протиставлена системі РСФРР, провадив насильну українізацію, позбавляючи дітей робітників росіян на Україні змоги вчитися російською мовою, сіючи український націоналізм, оточуючи себе контр-революціонерами петлюрівцями, дворушниками, захищаючи їх проти партії. До чого доходив у своєму, за виразом т. Постишева, махровому націоналізмі М. О. Скрипник, видно хоч би з того, що він обвинувачував А. В. Луначарського у „великодержавництві“ за те, що той не дуже дбав про пересилання на Україну гонорів за церковні „песнопенія“ українських „духовних композиторів“, чи за твори українських контр-революціонерів, які видавались чи ставились на сцені в РСФРР. Чого вартий, наприклад, оцей лист Скрипника до Луначарського, зацитований т. Постишевим на листопадовому пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У:

„Товарищ Луначарский. — Я считаю, что если бы даже признать невозможность выплаты авторского гонорара Винниченко, то причитающиеся ему деньги ни в коем случае не могут быть конфискованы в пользу российских писателей или российского Наркомпроса“.

Скрипник тут виходив з того, що продажний агент інтервентів, один з керівників УВО, контр-революціонер В. Винниченко, мовляв — „наш“, „український“ письменник. Вибачте, скільки мовиться за Радянську Україну, невідіману складову частину нашого великого Радянського Союзу, — то ніхто й ніколи не переконає зокрема нас, радянських письменників України, вважати підлогого провокатора Винниченка за „свого“.

Коли т. Усєвич тут згадувала про ставлення А. В. Луначарського до смерті, то навіть і в цьому — яке непростодіє провалля поміж Луначарським і Скрипником! Скрипник, позбавивши себе демонстративно життя, навіть смертю своєю намагався нашкодити партії й дав зброю проти нас в руки контр-революції, а Луначарський помер за більшовицькою роботою, помер на варті генеральної лінії лєнінського ЦК ВКП(б) на чолі з вождем партії т. Сталінім.

Колосальна допомога, яку дав нам ЦК ВКП(б), особливо підсиливши провід української парторганізації, більшовицька

мобілізація КП(б)У і багатомільйонних мас пролетаріату, колгоспників, трудящих, — забезпечили нам подолання попередніх проривів на Україні, забезпечили нам ті величезні перемоги, з якими УСРР на всіх ділянках соцбудівництва йде до партійних з'їздів. Але ми ні на мить не забуваємо, що класового ворога не добито остаточно, що український націоналізм це головна небезпека на даному етапі на Україні. І в дальшій нашій напруженій боротьбі проти дворушників, контр-революціонерів, петлюрівців, націоналістів, у дальшому зміцненні зв'язків української радянської літератури з могутньою російською радянською й пролетарською літературою, в боротьбі за поширення ідей пролетарського інтернаціоналізму — літературно-політична спадщина т. А. В. Луначарського буде для нас зброєю, яка посилюватиме наші інтернаціоналістичні, більшовицькі позиції!

ЛІТЕРАТУРА, МИСТЕЦТВО, НАУКА

ПЕРШИЙ ПЛЕНУМ ОРГБЮРА СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ АРХІТЕКТОРІВ УКРАЇНИ

На початку грудня відбувся перший пленум оргбюра спілки радянських архітекторів України. В роботі пленуму взяли участь завкультпропу ЦК КП(б)У тов. Кіллерог, зав. відділу літератури і мистецтва ЦК КП(б)У тов. Ганс, народний комісар комунального господарства тов. Поляков.

Серед делегатів, що брали участь у пленумі,—видатні майстри архітектури—акад. Бекетов, проф. Рйков та Кричевський, архітектор Троценко.

У своїх вітаннях пленуму представники оргбюра спілки художників тов. Седляр і спілки письменників тов. Микитенко відзначили спільні шляхи, що ними йдуть усі працівники радянського мистецтва, під проводом і за постійної уваги та допомоги партії, спільні завдання у великій соціалістичній будові і властиві всім трьом братерським мистецьким організаціям помилки та хиби.

Формалізм—ось наяскравіший вияв ворожого впливу в усіх галузях радянського мистецтва.

Викоринити ворожі впливи в архітектурі, викрити націоналістичних недобитків, петлюрівців, що намагаються спантеличити молоду радянську архітектуру, до кінця розтрощити шовінізм і розчистити шлях архітектурі, щоб вона могла розкрити перед трудящими великої радянської України—невідійманої частини Союзу Радянських Соціалістичних Республік—велич і красу нашої доби—ось одне з основних завдань цього пленуму.

Спілки радянських архітекторів, письменників і художників мають

спільні завдання і в братерському співробітництві, в соціалістичній взаємодопомозі, під проводом і за допомогою партії можуть і мусять виправдати довір'я робітничого класу і його керівника—комуністичної партії.

З великою доповіддю про завдання спілки радянських архітекторів України виступив голова оргбюра Малоземов.

До першого пленуму архітектура України прийшла з чималими досягненнями. Будинок промисловості, харківський Червонозаводський театр, будована велика столична опера, всеукраїнський стадіон ім. Г. І. Петровського, палаци культури й науки, зразкові житлові будинки, реконструкція міст Донбасу, Харкова—ось актив художньо-архітектурної творчості українських архітекторів. Архітектура перетворилася на одну з відповідальних ланок соціалістичної культури, на справу якнайширших трудящих мас міста.

Тепер радянська архітектура ставить перед собою ще одне відповідальне завдання—перенести свою роботу, своє мистецтво на село, де мільйони колгоспників, під проводом і за допомогою партії, її вождя тов. Сталіна, ліквідувавши відставання, стали міцно на шляху до заможного, соціалістичного культурного життя.

Самокритично аналізуючи пройдені шляхи і сучасний стан архітектури на Україні, тов. Малоземов докладно зупиняється на помилках, хиб в роботі архітекторів. Колишнє ОСАУ було носієм принципу конструктивізму, що відкидає елементи мисте-

цтва в архітектурі. Через брак революційної пильності серед архітекторів в архітектурі закубулись були націоналістичні тенденції, що їх носіями є архітектор Дяченко та його послідовники.

Боротьба архітектурних течій відбиває класову боротьбу, що точиться на Україні. Націоналісти, зокрема українські, свої ворожі настановлення переносили в радянську архітектуру.

Постанова ЦК ВКП(б) з 23 квітня 1932 року про перебудову мистецьких організацій, ухвала уряду про конкурс на будівництво Палацу Рад і остання ухвала про реформу архітектурної освіти—стали за переламний момент у розвитку радянської архітектури.

— Викоріняти націоналізм, особливо український, що є головною не-

безпекою тепер на Україні, не послаблюючи боротьби з великодержавним шовінізмом, широко розгорнути творчі шукання, перетворити свою працю на справжню до омогу партії і радянській владі, виховати нову людину—людину безкласового соціалістичного суспільства—такі завдання радянської архітектури.

Тільки на засадах справжньої самокритики, тільки в запеклій боротьбі проти класово ворожих впливів, тільки свідомою, творчою, політично-наочною роботою спілка радянських архітекторів зможе виконати ці відповідальні завдання.

Пленум відіслав привітальні телеграми ЦК ВКП(б)—тов. Стаїну, ЦК КП(б)У—т.т. Косіору і Постишеву й новоутвореній в Москві архітектурній академії.

ПЛЕНУМ ОРГБЮРА РАДЯНСЬКИХ ХУДОЖНИКІВ

26-XI—2-ІІ відбувся пленум оргбюра спілки радянських художників України.

Пленум заслухав доповідь заступника голови оргбюра, тов. А. Г. Петрицького про роботу Всеукраїнського оргбюра, співдовід з міст та велику доповідь т. А. А. Хвилі про сучасний стан образотворчого мистецтва на Україні.

На пленумі виступали з промовами Наркомосвіти тов. Затонський, зав. культпропу ЦК КП(б)У тов. Кіллер, зав. сектор мистецтв ЦК КП(б)У тов. Ганс, голова о гкомітету спілки радянських письменників України—тов. Кулик та делегація робітників харківських заводів.

Ось доповідає тов. Хвиля.

— ... Донцови, Грушевські Маланюки кричать про „неорганічність“ нашої пролетарської культури. В ни ставлять своїм завданням повернути радянську Україну на шляхи буржуазного розвитку. Ім підспівували і активно допомагали внутрішні інтервенти, чоботолизи німецького і польського фашизму, що в своїй шкідливій, контрреволюційній діяльності брали курс на підготовку своїх кадрів з молоді. З цією метою вони використовували і школу, і театр, і літературу, і образотворче мистецтво.

— ... Л. Курбас спрямував був роботу театру „Березіль“ лінійно відірву від сучасності, від вимог робітничого класу, лінійно замикав в рямці формалізму, прикриваючи формалістичною димовою завісою націоналістичну суть своїх ідеологічних настанов.

З раз театру „Березіль“ під проводом партії, за підтримкою пролетарської громадськості став на шлях коїної перебудови. За 1—1½ місяці „Березіль“ виготовив нову прем'єру „Загибель ескадри“ пролетарського драматурга О. Корнійчука. Для цілого театру—це новий етап; початки нового стилю роботи і для режисурі і для акторів.

На образотворчому фронті у нас ще багато старих „березолів“. Тут ми мали і своїх курбасів. Треба допомогти нашим художникам рішуче перебуватися. Резолюція пленуму ЦК і ЦК КП(б)У на доповідь т. Косіора, виступ т. Постишева накрислює шлу програму дій і для фронту образотворчого мистецтва.

... З мистецтвознавством, з художньою критикою у нас справа стоїть дуже погано.

Націоналістичні збочення Скрипника, його теорія „національної свідомості“, його практика керування мистецьким фронтом полегшували

підривну роботу замаскованого класового ворога. Як далеко заходили націоналістичні збочення Скрипника свідчать хоч би такий факт. На думку Врони, цього фашиста, що прикривався партійним квитком, художник Нарбут хотів дати українську форму, але, — плаче Врона, — революція поставила над цим хрест. А для Скрипника у цього ж таки Нарбута було мало... українського.

Врони і Хмури дискредитували молоді пролетарські кадри художників. «Я мушу нагадати тут, — писав Хмурий, — що крилате слово „пролетарське мистецтво — миф“. Врона як і Хвильовий, орієнтував художників на Захід, „нехай формалістичний, нехай архібуржуазний“. Цей же таки Врона вихваляв найгірші сторони бойчукізму.

Врони і Хмури тягли рдянських художників на шлях націоналізму, прикриваючи своє контрреволюційне лице формалістичними теоріями.

Груповщина, що довгий час панувала серед наших художників, полегшувала підривну роботу класового ворога.

На роботах заслуженого художника А. Петрицького, Седяра (у якого переплелися впливи і західно-європейського формалізму і бойчукізму) та інших художників, тов. Хвиля доводить, що небезпека формалізму для нас особливо загрожлива.

На виставі є картина Петрицького — „Перед штурмом“. Шахтарі збираються на штурм, але шахтарів на цій картині годі шукати. Три деформовані обличчя. Кілька поstätів, повернутих спиною до глядача, лінії, фарби... і все. Петрицький, безперечно, талановитий художник, але йому треба вирватись із полону формалізму.

Один перед одним проходять художники й кожний одержує хоч і стислу, але досить влучну характеристику.

... Шульга, Турбін, Карпов — вважалися за другорядних і просторядних художників, а тим часом, ці художники близько підійшли до ро-

зв'язання тих завдань, що стоять перед нашим радянським мистецтвом. (Напр. Шульга — „Рибальська артіля“, Тов. Петровський серед колгоспників“ та інш.).

Слід також відзначити картини: Карпова — „Колгоспник узбек“, Іванова — „Даєшь изысную жизнь“.

... Художнє оформлення книги. Обкладинка. Ілюстрації. Книжка розрахована на мільйони читачів. Треба, щоб мільйони читачів розуміли ілюстрації, щоб художнє оформлення книжки мало виховне значення.

Особливу відповідальність мусить відчувати художник, ілюструючи дитячу книжку.

Тов. Хвиля для підтвердження своїх характеристик творчості окремих художників наводить численні відгуки відвідувачів художніх виставок з Луганська, Одеси, Дніпрельстану та інш. міст.

Культурний рівень трудящих невинно зростає. У робітника, у колгоспника зростає потяг до театру, до літератури, до хорошої картини. Він справедливо обурюється, коли художник замість людини намалює якусь потвору, замість пейзажу — подасть „фантастичну“ мішанину фарб.

... І ще один дуже важливий момент. Питання „національної форми“.

Форма твору мусить бути зрозумілою для мільйонів. Ось в чому вирішення цього питання. Не можна ударницю Дніпрельстану Женю Романько уявити в одязі української полковниці XVI століття. Національна форма повинна відповідати соціалістичному змістові країни Дніпрельстану, країни більшовицьких колгоспів, країни розгортуючого соціалістичного будівництва.

Соціалістичний реалізм, це — не обмеження. Соціалістичний реалізм включає в себе все багатство засобів, прийомів, фарб, дає найбільший простір для фантазії художника, для його творчих шукань.

Правдиво показати всю багатогранність нашої епохи, нашої боротьби, наших людей — творців нового соціалістичного суспільства, — ось яке величне завдання стоїть перед радянським художником.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ЛІМУ НА ОБГОВОРЕННІ МАС

Партійна організація України останнім часом за допомогою органів пролетарської диктатури викрила і розгромила ряд організацій польського та німецького фашизму, розгромила агентуру буржуазної націоналістичної контрреволюції, що пролізла була на керівні ділянки ідеологічного фронту.

Пролізли ці класово-ворожі елементи, різні Озерські, Ялові, Репи, Качанюки і на видавничий фронт, зробивши його матеріальною базою своєї шкідницької роботи, завдаючи величезної шкоди розвитку радянської літератури на Україні.

Про це докладно розповів у своїй доповіді на широких зборах письменників, художників і видавничих робітників спільно з представниками заводів Харкова, що зібралися 11-ХІІ в буд. Блакитного для обговорення видавничого плану ЛІМ'у на 1934 рік заст. директора цього видавництва тов. Олесіч.

Опинившись в руках шкідницької зграї, видавництво ЛІМ ігнорувало пролетарську літературу, а натомість видавало книжки густо просякнуті націоналістичними тенденціями, якщо не в самім творі, то в примірках до нього, або в „художньому“ оформленні.

Окремі особи з кол. вапльовців, затесавшись у вид-во, вели й далі свою контрреволюційну політику на відрив української радянської культури від російської, видавали здебільшого лише „обраних“ з своєї компанії. Адже не секрет, що твори великого пролетарського письменника Максима Горького в-во ЛІМ майже зовсім не видавало, а коли й видавало, то в шкідницькому перекладі. З класиків намагалися видавати головню такі твори, як „Руїна“, „Молодість Мазепи“—Старицького і т. д. Відповідно до видавничої діяльності, провадилося й авансування контрреволюціонерів.

Такий же в недавньому часі був стан вид-ва ЛІМ, що його тематичний план на 1934 рік ми збралися сьогодні обговорювати,—говорить тов. Олесіч.

Постанови листопадового пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У про дальше піднесення сільського господарства та проведення ленінської національної

політики на Україні, подальше розгортання жорстокої боротьби з українським націоналізмом, як головною небезпечкою на Україні, і великодержавним шовінізмом, ставлять перед вид-вом художньої літератури—ЛІМ, важливе завдання—дати книжку, гідну більшовицької доби.

Цього вид-во досягне тільки тоді, коли на основі постанов пленуму щільно об'єднає навколо себе письменників-комуністів, пролетарські кадри й тих справді радянських письменників, що сумлінно художнім словом борються за побудову соціалізму, змобілізувавши їх на ще жорстокішу боротьбу з українською контрреволюцією.

— Велике місце в тематичному плані ЛІМ'у на 1934 рік посідає література про індустріальні центри, зокрема про соціалістичний Донбас. Так само багато уваги приділено літературі про перебудову сільського господарства, що під проводом політвідділів МТС борється за більшовицькі колгоспи й заможних колгоспників. З цього питання запроєктовано нові книги т.т. Кириленка, Любченка, Первомайського, Панча, Лісового й інших.

В зв'язку з 12-річчям імперіалістичної війни, особливу увагу віддається військовій літературі, показові Червоної армії в умовах громадянської війни та в період соціалістичного будівництва.

Наступного року буде видана спеціальна бібліотека п'єс для колгоспних театрів. До цієї бібліотеки увійдуть п'єси т.т. Микитенка, Корнійчука, нова п'єса Куліша, Гака і інших.

Запропоновано видавати масову бібліотеку з творів кращих письменників СРСР та революційних письменників Заходу і Сходу, а також бібліотеку для малописьменних. Вид-во головну свою увагу скерує на видання книжок інтернаціональних змістом, що кликатимуть на співробітництво всі народності трудящої людності СРСР в боротьбі за побудову соціалізму.

Вид-во 1934 р. приділяє багато уваги виданню літератури народів СРСР та нацменшостей України їхніми мовами. З російських авторів буде

видає твори М. Горького, Фадеева, Шолохова, Гладкова, Панфілова і т. д.; з білоруських — Александровича, Купала; вірменських — Акап'яна і т. д.; з російських авторів, що працюють на Україні, заплановано книжки т. т. Городського, Левітіної, Юрезанського, Торуна, Кальницького, Петнікова, Тардова, Дубінського й ін.

Із українських класиків буде видано повну збірку творів Шевченка, вибрані твори Лесі Українки, Коцюбинського, Мирного, Нечуя-Левицького Тесленка, Франка.

Доповіль тов. Олесьча викликала велику активність присутніх. Розгорнулися широкі дебати. Засуджуючи контрреволюційну діяльність шкідницької зграї, що посіла була ЛІМ, т. т. Копиленко, Фертюк, Вишневський, Райцін, Шутюв, Скуба, Дикий, Штангей й інші висували ряд конкретних пропозицій про те, як поліпшити роботу ЛІМ'у, як забезпечити видання творів, справді потрібних більшовицькій добі.

Д. Вишневський у своєму виступі розповів, як затискувало вид-во ЛІМ молодих письменників.

Тов. Райцін висунув правильну думку про те, що треба погоджувати плани всіх видавництва, щоб не проектувалися одні твори в кількох планах. Мало заплановано перекладів з мов нацменностей УСРР. Довго маринуються рукописи, треба прискорити проходження твору у виробництво.

— Видавати бібліотеку „Книжка копіяка“ (Шутюв), більше давати книжок з історії нашої країни, потрібні декламатори (Скуба), випала з плану польська література, не ведеться роботи з читачами (Кук), дайте більше пісень, погодьте роботу ЛІМ'у з „Мистецтвом“, видавайте естрадний матеріал (Дикий) і ще десятки пропозицій і зауважень подавали письменники до видавничого плану ЛІМ'у.

Присутній на зборах відомий грузинський письменник М. Джавахішвілі розповів про великі творчі досягнення, що їх мають літературні вярди радянського Закавказзя. З цими досягненнями треба ознайомити читачку громадськість України.

Тов. Галушко закликав письменників у своїй промові до ще рішучішої боротьби з агентурою української контрреволюції і визначив, що в плані ЛІМ'у є чималі досягнення. Проте, план має багато хиб. Так, наприклад, літературний Донбас, Дніпропетровськ, Кривий Ріг і взагалі, літературна периферія, випали з плану. Так само не заплановано твори багатьох письменників, як от Яновський. Це теж хіба. Треба переконувати бібліотеку колгоспника і, зокрема, бібліотеку для малописьменних; її треба скласти з цілих творів, а не з уривків. Поповнити перекладну літературу, і літературознавчу. В основному план складено вірно, треба мобілізувати письменників на його виконання.

Ряд цінних пропозицій до плану подав у своєму виступі тов. Кириленко.

— Мало, — говорить він, — запроєктовано у плані творів радянських письменників братніх Республік. Зокрема випала велика література закавказьких республік, на що цілком правильно вказував присутній тут представник цієї літератури, тов. Джавахішвілі.

Як на хибу зборів, тов. Кириленко зауважив те, що мало виступало в дебатах старіших письменників; це знижувало якість обговорення. Вид-во повинне вести чужий диференційований роботу з старими письменниками. Не треба в запалі боротьби обминати тих письменників, що хоч і мають окремі помилки, але щиро хочуть працювати разом з партією, художнім словом боротися за соціалізм. Так само вид-во повинне уважно працювати з молодими письменниками, з початківцями. Треба зрештою, мати ЛІМ'ові літконсультацію і розгорнути масову роботу так з авторами, як і з читачами.

Досвідом роботи з молодими письменниками поділилася на зборах тов. Голова — директор вид-ва „Український Робітник“, що має великі досягнення в справі виховання молодих авторів. Цей досвід мусить перейняти ЛІМ.

Взявши за основу своєї роботи постанови листопадового пленуму ЦК та ЦКК КП(б)У і пропозиції письменницької громадськості, змобілізувавши навколо себе більшовицькі

кадри письменників, редакторів, художників та читачку суспільність, вид-то ЛІМ, рішуче викорінюючи і розтрощуючи рештки націоналістичних недобитків, що можливо ще в

ньому приховалися, мусить по бойовому взятися за здійснення свого тематичного плану, забезпечивши видання літератури, гідної більшовицької доби.

УТВОРЕНО ПАРТОСЕРЕДОК РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ

Ухвали листопадового об'єднаного пленуму ЦК і ЦКК КП(б)У є історичні, яскраві документи, що мобілізують увагу цілої партійної організації України на остаточну ліквідацію відставання сільського господарства, на рішуче викорчовування решток українського буржуазного націоналізму, петлюрівщини, білогвардійщини, на ще жорсткішу боротьбу проти очолюваного Скрипником націоналістичного ухилу, що змикався з міжнародними інтервенціоністськими силами.

Ухвали пленуму покладають на всю українську радянську літературу величезні завдання, вони є дороговказом, бойовою розгорненою програмою роботи кожного радянського письменника, що мусить посилити свою пильність до класового ворога й перетворити свою творчість на справжню зброю боротьби за соціалізм, на могутнє знаряддя інтернаціонального виховання мас, на знаряддя мобілізації уваги робітників та колгоспного селянства навколо здійснення завдань побудови безкласового суспільства.

Як відомо, в нашу літературу та видавничі органи пролізли були агенти закордонного фашизму і українських націоналістів, члени контрреволюційних організацій (Яловий, Річицький, Озерський та ін.).

Все це могло статися тільки внаслідок притуплення більшвицької пильності партійної організації. Партколектив ДВОУ і партосередок ЛІМ'у, що об'єднували письменників-комуністів, виявили особливу політичну короткозорість та благодушність, невиміня по більшовицькому реагувати на сигнал партії, яким зокрема, був виступ тов. Постишева на червневому пленумі ЦК і ЦКК КП(б)У.

Досить згадати, що навіть після викриття контрреволюційної організації органами пролетарської диктатури, бюро партколективу ДВОУ не зуміло зробити з цього належних бойових висновків.

І цілком правильно зробив Дзержинський райком КП(б)У розпустивши бюро партколективу ДВОУ та знявши з роботи його секретаря тов. Коваленка.

Щоб підняти партійну роботу серед письменників-комуністів та наблизити її до найширших кіл позапартійних радянських письменників, Дзержинський РПК ухвалив організувати при Оргкомітеті спілки радянських письменників України партійний осередок.

12 грудня відбулися перші організаційні збори осередку письменників, де обрано бюро осередку в складі т. т. І. Микитенка, С. Левітіної та В. Зорина.

ПАМ'ЯТНИК Т. Г. ШЕВЧЕНКОВІ В ХАРКОВІ

Роботи у справі будівництва пам'ятника Т. Г. Шевченкові розгортаються інтенсивними темпами. Закладини пам'ятника відбудуться в день 120-річчя народження поета (11 березня 1934 року). Всі роботи заплановано так, щоб скінчити їх протягом трьох кварталів 1934 року і відкрити пам'ятник на XVII роковини Жовтня.

До Шевченкових днів буде розчи-

щено й підготовлено місце, де стоятиме пам'ятник. Там зараз пам'ятник Каразіну. Його перенесуть на вул. Вільної Академії до Державного університету.

Взимку на кар'єрах заготовлять каміння і після закладки поставлять постамент пам'ятника, а потім почнуть установлювати бронзово-скульптурні частини. Камінь для пам'ятника береться з волинських родовищ.

За своїми розмірами пам'ятник Шевченкові являтиме найбільший монумент СРСР. Заввишки він буде понад 15 метрів. Основну фігуру Шевченка буде зроблено на три натуральні зрости, решту (17 скульптур) — на півтора натуральних зрости. Загальна площа гранітної поверхні пам'ятника 300 кв. метрів. Бронзи на виготову скульптурних частин піде 30 тонн.

Як відомо урядова комісія будівництва пам'ятника прийняла проект заслужених діячів мистецтва — скульптора Манізера і архітектора Лангбарда (Ленінград). Автори за вказівками комісії внесуть до проекту — певні зміни.

Основні елементи пам'ятника складатимуться з гранітного постаменту

з винесеною вгору стержневою частиною та цоколя, що опоясує цю стержневу частину. На цій центральній частині стоятиме п'ятиметрова фігура Шевченка в позі рішучого, глибоко зосередженого руху. Цоколем спіраллю розташовані 17 фігур, що послідовно розкривають історію революційної боротьби трудящих за соціальне та національне визволення.

Весь майданчик разом з підступами з вулиці К. Лібкнехта буде розв'язано в одному архітектурному ансамблі з пам'ятником. Від пам'ятника до рівня вулиці йтимуть сходи. Майданчик і постамент будуть з граніту, а скульптурні частини пам'ятника — з бронзи. Ливарні роботи виконують майстерні Ленінградської ради.

ДИТЯЧА ЛІТЕРАТУРНА КОНФЕРЕНЦІЯ

... Сьогодні в одеському „Палаці Морця“ — особливо весело. Безліч дітей. Це — відбувається перша дитяча літературна конференція шкільного району. На порядку денному одне питання — про дитячу книжку.

Цю конференцію скликало з ініціативи одеського МК письменників, за активною допомогою бібліотечного і шкільного сектору водницького клубу.

З невеличкою доповіддю — інформацією про завдання конференції виступає від М. К. письменників тов. Жданович.

Доповідь закінчено. Починаються виступи хлопців. Виступають учні старшого і молодшого концентру. Особливо активну участь беруть малюки: „Нас дуже цікавлять книжки про різних винахідників, що колись винаходили всякі машини, електрику, паротяги. У нас цих книжок — дуже мало“ — зазначають хлопці.

Аналогічних виступів на конференції — досить багато. Діти хочуть мати цікаву художню книжку, що знайомила б їх з історією техніки, з великими людьми минулості, з винахідниками.

Певною популярністю серед дітей користуються книжки М. Трубаїні, зокрема його твір „Морем плыв тюлень“ та „Лови білого ведмедя“. Література про далекі країни, літера-

тура мандрів — дуже й дуже цікавить дітей.

Не менш настійливо вимагають діти, особливо хлопчики, книжок про громадянську війну, — про героїв червоноармійців, про запідля. Згадують тут у своїх виступах твір Леонової — „Сашко запільник“. Сашко, видно, подобається. Але всеж про громадянську війну книжок для дітей зовсім мало.

Водночас у своїх „виступах“ діти зачіпали питання кіна й театру. Репертуар одеського Тюгу їх далеко не задовольняє. Хочуть діти мати й свої, дитячі кінофільми.

У цілому раді виступів діти особливо підкреслюють потребу в дитячій опері та бабеті. Ось один із таких виступів: „Ми дуже любимо музику і танці, але в нашому оперному театрі ми не завжди все розуміємо, бо це для дорослих... Ось ставили дитячий балет „Мурзилка і Мазилка“ — це було дуже цікаво і зрозуміло. А потім його зняли. Чому тепер ніколи нічого не ставлять для дітей в оперному театрі?“

Так. Тут зроблено недвозначний натяк на адресу наших композиторів. Їх вже давно слід подумати про створення веселої дитячої опери та балету.

Проте найгостріше висловлюються діти про ілюстрації, ма-

люнки в дитячих книжках. Вони принесли на конференцію книжки, показують ілюстрації і... дають наших художників... „Хіба така у людини рука?“ — показує один з хлопчиків на безформенний шматок, що має бути долонею у піонера на малюнку художника Д. Шавикіна. „У нас в школі діти малюють краще чоловічків“ — робить висновок ще один учасник конференції. Діти вимагають закінчених повнокровних реалістичних малюнків, а не примітивних, недороблених схем, якими ще рясніють лаші дитячі книжки.

Далі, учасники конференції ухвалюють і намічають ряд літературних диспутів з приводу дитячих книжок. Зокрема, в першу чергу діти вважають за потрібне поставити на обговорення книжки Трублаїні і Наталі

Забілі. Крім того ухвалено при бібліотеці „Палацу Морця“ випускати невеликий бюлетень з рецензіями і відгуками дітей про ту, чи ту книжку.

Конференція в „Палаці Морця“ лише початок тої роботи, що її розгорнув М. К. письменників в напрямку боротьби за створення високоякісної книжки для дітей.

Зараз одеський М. К. письменників ухвалив скликати загальноміську літературну конференцію дітей. Навколо цього завдання широко розгорнулася підготовча робота. В комісію для скликання конференції залучено представників партійних та комсомольських організацій, Наросвіти, Педстанції, Тюгу, Трому, Кінофабрики, „Чорноморської Комуни“, Молодого гвардія тощо.

ЗА МІСЯЦЬ

Ів. Микитенко. П'єса „Бастилля божої матері“ іде в столичному театрі революції та в театрі „Березиль“.

В „Березолі“ „Бастиллю божої матері“ ставить режисер О. Дубовик, оформлює художник В. Меллер. Прем'єра відбулася 20 січня.

Вперше п'єсу показано в донецькому державному драматичному театрі (м. Сталіно) до Жовтневих свят, в постанові заслуженого артиста республіки В. С. Василька. П'єсу добре прийняли робітничі глядачі м. Сталіна.

У вид-ві „Радянська Література“ вийшла з друку перша книга роману „Ранок“ про трудомуну ДПУ УСРР на Прилуччині. 1934 року автор працювати над другою книгою цього роману.

Леонід Первомайський закінчив віршовану трагедію на 3 дії з прологом і епілогом. Трагедія звється „Ваграмова ніч“. Дія відбувається 1919 р. в захопленому білогвардійцями великому місті. В трагедії розв'язується етичну проблему.

Ол. Копиленко. Роман „Народжується місто“ виходить російською мовою у в-ві „Советская литература“.

Працює над новим романом з життя радянської трудової школи. Продовжує писати серію оповідань для дітей.

Яков Горьодской. — „До вид-ва „Радянська Література“ здав збірку нових поезій „Отступление смерти“. Розділи книги: „Прагский полк“ (військова тематика), „Районные ночи“ (соц. перебудова села), „Белое море“ (вірші про Біломорбуд), „Отступление смерти“ (поезії про ХТЗ).

Закінчив нову п'єсу „Последний раунд“. Тема — вплив соціалістичного будівництва в Радянському Союзі на соціал-демократичну молодь Німеччини.

Антон Дикий. Готує для ЛІМ збірку пісень.

Ол. Полторацький — опрацьовує книгу авіонарисів зі свого авіодосвіду й з роботи аероклубів. Тов. Полторацький закінчив великого нариса про зразкову коксову бригаду Халіна в Дніпропетровському. Ввесь час працює над книгою оповідань і матеріалів з закордонного життя „Міс 5-6“.

Андрій Панів. У вид-ві "Радянська Література" вийшла книжка нових поезій "Без меж". Тематичні розділи: "Три зустрічі", "Ми стоїмо на варті Дніпрельстанів" (оборона СРСР), "Дим над Хортицею", "Четверта більшовицька".

Дитвидзв видає до двів Червоної армії поему "Ворошилов"; пращое для "Дитвидзв" над казками про сучасну техніку (Московське метро, Дніпровський перламут, з історії радянської молотарки та збіркою поезій і пісень).

Вид-ву "Радянська Література" здав збірку нарисів "Озеро Леніна"

Майк Йогансен. Пращое над великою повістю на тему — Харків. Ідея повісті така: показати Харків, місто багнячих вулиць, гасових ліхтарів, купецтва, адвокатури, чиновництва, загнаного в яри й околиці робітництва, маленьких заводиків і т. д. Автор, як старий мешканець Харкова, оперує багатим матеріалом старого міста, який зараз доповнює з літератури. Показавши схематично Харків часів імперіалістичної війни, автор докладно подає Харків останніх двох років.

Закінчив нарис про політвідділ Карлівської МТС.

"Партія веде" — так зветься невелика брошюра, недавно випущена Партвидавом (Москва), присвячена перемогам колгоспної України, що виконала план хлібоздачі. В брошурі — передова "Правди", рапорт тов. Сталіну від II з'їзду колгоспників-ударників Одещини і кілька нарисів.

Конкурс поетів і музик на першотравневу пісню для школярів і піонерів ухвалив оголосити НКО РСФРР. Конкурс буде здійснено з таким розрахунком, щоб до травня пісні видрукувати з нотами та щоб піонери встигли їх вивчити.

50-річний ювілей видатного композитора М. М. Іпо-

літова-Іванова відзначає радянська мистецька й музична громадськість РСФРР. За ухвалою НКО РСФРР святкування ювілею відбудеться 31 січня у Великому театрі. До складу ювілейного комітету входять т. т. Бубнов (голова), й т. т. Будганіна, Мальцева, Боярський, Семашко, Немирович-Данченко, Нежданова та Собінов.

"Робітники на своєму заводі". В Парижі вийшла книжка відомого французького критика Леона Муссінака про відвідини ним СРСР під назвою "Робітники на своєму заводі". Книжку присвячено показові ленинградського заводу ім. Марті.

Стендаль на радянському кону. Московський драматичний театр (кол. Семперанте), розвиваючи свою основну репертуарну лінію показу "історії молодого людини", почав опрацьовувати постава п'єси "Червоне й чорне" за романом Стендаля. Матеріал з драматургічного боку обробили З. Баранцевич і Б. Мескатінов. Ставить п'єсу В. Смишляев.

Спогади А. Белого. Найближчого часу ГИХЛ (Москва) пускає в продаж великий том спогадів А. Белого "Начало века" (504 стор. — 5 крб.). Том присвячено показу ідейного життя професорської й літературної Москви часів до першої революції (спогади закінчуються на весні 1905 року). На сторінках книги фігурують майже всі видатні письменники, художники, музики, журналісти й філософи, що протягом довгих років заповнювали сторінки російських журналів і газет (один перелік прізвищ їхніх має в книзі 20 сторінок).

При шахті "Комсомолец" (Горлівка) організовано літературний гурток. За допомогою газети "Кочегарка", гурток розгортає свою роботу. Зокрема, гуртківці включились в похід робітників-пропагаторів та вивчають твори кращих радянських письменників. У газеті "Большеви-

стський натиск* видано дві літературних сторінки, де надруковано твори М. Андрушенка, Лобача, Л. Приймака, О. Суджанської та С. Летиського. Накреслено провести ряд літературних вечорів.

Вечір пародії організувала творча секція київського оргбюро СРПУ, 17 листопада. Вечір викликав величезний інтерес з боку письменників, студійців, літгуртківців. Серед прочитаних речей, поруч самокритичних пародій з цілком принциповими партійними настановленнями, виявилися літературницькі пародії, що часто на безпринципній основі гробили того чи того автора. Найкраще вдалися пародії й епіграми т. т. Мельнику, Косяченку, Воскресаксенку, Чепурному. Треба й надалі практикувати подібні вечори, присвячені окремим жанрам; зокрема, радянській сатири.

Широко розгортається літературний рух в Краматорському. 18 листопада тут відбулася поширена нарада в справі масового літературного руху. На нараді було вислухано доповідь зав. культурного краматорського МПК т. Ларіва — „Культурна революція і завдання літгуртківців“. Для керівництва літрухом обрано Оргбюро в складі т. т. Ларіва, Гінкула, Соляникова, Шарабана, Краматорського, Шепітька, Білая і Жукова.

Готуючись до з'їзду письменників партколектив ВУКІЖу зміцнив керування літературним гуртком, виділивши для роботи в ньому т. Майстренка. Гурток налічує близько 40 чол. Готується до друку в великотиражці „Вукіжовець“ літературна сторінка.

Конференція літгуртків Краснолуччини, що відбулася на початку грудня, обговорила підсумки роботи першого вседонецького з'їзду письменників і літгуртківців та обрала районне орглітбюро. З молодих письменників Краснолуччини визначаються т. т. Гудок-Єремаєв, Герасименко, Сметанін, Моргун та ін.

Вседонецький з'їзд письменників спричинився до нового піднесення в роботі літературної Макиївщини. Проведено спільний літературний вечір на шахті „Софія“ разом з письменниками — Селівановським, Жигією, Касаткіним, Долматовським, Косинкою та Добровольським. На цій же шахті організовано літературний гурток, яким керує П. Шахтар. Крім того працюють гуртки на труболіварному заводі та на шахтах „Шмідт“ і м. Ільча. В газеті „Варанка“ видано першу літературну сторінку. Незабаром видає літсторінку „Макеєвський рабочий“.

Диспут про „Аванпости“ Ізана Кириленка відбувся 12 грудня в Харківському Мед. Інституті з участю автора. Студенти відзначали високу політичну й художню якість твору.

Великий літературний вечір з участю Володимира Сосюри організований був в кременчуцькому педагогічному Інституті. Доповідь про творчість Сосюри зробив керівник мовно-літературної кафедри харківського педінституту т. Карлов.

— Полтавський будинок Червоної Армії добре розгорнув культурно-масову роботу, зокрема, роботу коло популяризації кращих творів радянської літератури. Організовано ряд вечорів з харківськими й місцевими письменниками, влаштовано диспут на твір Шолохова „Поднятая целина“.

— П'ять років існування Державного робітничого театру опери та балету в Дніпропетровську минає наприкінці грудня п. р. За цей час театр провів величезну роботу, показавши свої досягнення робітничому глядачеві м. м. Полтави, Миколаєва, Кременчука, Сум, Артемівська, Луганська, Сталіна, Макивки, Кам'янська, Горлівки, Дніпропетрова.

ськз, Харкова і ряду інших міст, шахт, заводів та сіл. Крім вистав театр проводив велику культурно-масову роботу. З 1931 р. театр постійно працює в Дніпропетровську й користується великою популярністю робітничого глядача.

— Нові фільми „Суворі дні“ і „Молодість“ виробництва Українфільму демонструватимуться в грудні. Так само на екранах незабаром покажуть німий фільм „Марія“ режис. Тасіна, фільм для дітей „Сенька з Мимозы“ і „Степові пісні“ реж. Уринова.

Андрій Головка працює над другою книгою трилогії „Три брати“. Роман „Мати“ виходить у вид-ві „Советская литература“ другим виданням (російською мовою).

Творчий вечір Я. Городського. Чергові збори активу російських радянських письменників були присвячені творчості Я. Городського.

Поет прочитав ряд поезій з нової книги „Отступление и смерти“.

У невеликому вступному слові т. Городской розповів про ті теми, що його хвилюють, й про ті явища, які створили книгу „Отступление и смерти“.

Більшість т. т., що виступали в дебатах, відзначили велике творче зростання поетове, прагнення його до глибоких філософських проблем сучасності. Всі, хто виступав, говорили про те, що поема „Отступление и смерти“ — один з найцікавіших етичних творів про Тракторобуд.

Гр. Гельфандбейн вказав на те, що нова книга Я. Городського є інтересне явище на фоні радянської поезії і накреслив лінії творчого зростання поета від „Лагеря“ до „Отступления и смерти“.

В обговоренні взяли участь т. т. І. Муратов, П. Северов, А. Хазін, Б. Бездомний, З. Кан, С. Радугін, Б. Цукер, М. Скуба та ін.

Вечір поетів Л. Зимного та М. Скуби. Порядком готування до творчої наради з питань поезії, 13 грудня в буд. літератури ім. Блакитного відбувся вечір поетів Л. Зимного та М. Скуби.

Вступне слово про їхню творчість зробив т. Яр. Гримайло. Поети читали нові поезії. Л. Зимний — з книги лірики „Тривожні ночі мого життя“, М. Скуба — з книги „Пісні“ і „Говорить Махач-Кала“.

В обговоренні творчості Л. Зимного та М. Скуби узяли участь т. т. З. Кац, В. Собко, М. Шеремет та ін.

Творчий вечір молодих поетів. Порядком підготовки до Всеукраїнського з'їзду радянських письменників літературний гурток ВУКІЖ улаштував творчий вечір-зустріч з молодими поетами т. т. Миколою Шпаком та Іваном Семиволосом. З доповіддю виступив літгуртківець т. Ліфшиць.

В обговоренні творчості поетів взяли участь культпром КСМ колективу ВУКІЖ т. Немировський та актив літгуртка.

Харківський театр революції після постанови своєї чергової прем'єри — п'єси Микитенка „Бастія божої матері“ форсує роботу на виготовлення трагедії Шіллера „Підступність і любов“. Прем'єру її запроектовано показати на кінець січня. Ставить п'єсу режисер І. Земгано.

Ряд мистецьких одиниць, а саме, заслужену капелу „Думка“, державний столичний симфонічний оркестр, театр „Гезкульт“, групу академічних ансамблів, заслужений квартет ім. Вільйома, в зв'язку з реорганізацією Укрфїлу передається безпосередньо до відання Наркомосу УСРР. Державний музичний комсомольський театр-студію ухвалено передати Харківському облтеатресту.

В театрі російської драми. Театр працює над двома п'єсами: „Егор Булычев и другие“ — М. Горь-

кого та „Чужой ребенок“ — комедія В. Шкваркіна. Обидві п'єси йдуть у постанові заслуженого діяча мистецтва Н. В. Петрова та заслуженого артиста А. Г. Крамова. Художник М. Беспалов. Прем'єра „Бульчєва“ в першій декаді січня. „Чужой ребенок“ в двадцятих числах.

Поруч цього заслужений артист Н. Синельников почав репетиційні роботи над п'єсою Грибоедова „Горе от ума“.

Щоб зміцнити творчий зв'язок з працівниками мистецтва й літератури театр організує ряд творчих зустрічей, вечорів, театралізованих судів тощо. В грудні вже одна така зустріч з тов. І. Микитенком відбулася. Її

було присвячено питанням творчості письменника. 18 грудня так само в театрі відбувся суд над постановою „Ревизора“.

Для роботи на шефському й підшефному підприємствах театр утворив кілька бригад. 12 січня театр організує огляд дитячого самодіяльного мистецтва шефських і підшефних підприємств. В огляді візьмуть участь: комуна ім. Дзержинського, школи заводу „Серп та Молот“ та учні школи Велико-Писарівського району.

Досить інтенсивно працює режисерська група студії театру. Вона вже закінчує лабораторну роботу над п'єсою „Отец Горио“ Бальзака.

ГРУЗИНСЬКІ ПИСЬМЕННИКИ В ХАРКОВІ

До столиці України прибув відомий грузинський письменник М. С. Джавахішвілі, автор романів „Обвал“, „Білий комірець“, „Арсен із Марабли“ та ін. У розмові з нашим співробітником тов. Джавахішвілі розповів про мету своєї подорожі.

— Нас — бригаду грузинських письменників у складі т. т. Лордкіпанідзе, Зомлетелі, Чхеїдзе, Машашвілі і Джавахішвілі викликали редакції газети „Известия“ та журналу „Новый Мир“, давши завдання об'їздити ряд найбільших підприємств Радянського Союзу та написати про них твори.

Ми оглянули великі підприємства Москви, Ленінграда і Горького. Зараз наша бригада розподілилася: т. т. Зомлетелі, Чхеїдзе і Машашвілі поїхали на Урал та до Сибіру; а ми, з т. Лордкіпанідзе, одвідавши Білорусь, прибули на Україну, де ознайомимося з більшими виробництвами міст Харкова, Києва, Дніпропетровська, Запоріжжя і т. ін.

В наслідок своєї подорожі, бригада видасть збірник нарисів грузинською і російською мовами та подасть ряд творів у газеті „Известия“ і в журналі „Новый Мир“.

Відповідальний редактор—І. Кириленко

Видає — в-во „Література і Мистецтво“

Державне Видавництво
„Література і Мистецтво“
ДВОУ

ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ на 1934 рік
ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКІ ВИДАННЯ

„РАДЯНСЬКА ЛІТЕРАТУРА“

— Журнал літератури, мистецтва й критики —

Орган Оргкомітету спілки радянських письменників України
ЖУРНАЛ ВИХОДИТЬ 12 РАЗІВ НА РІК ОКРЕМИМИ КНИЖКАМИ

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

„ЧЕРВОНИЙ ШЛЯХ“

ЖУРНАЛ містить кращі зразки художньо-літературної творчості письменників України, братніх республік Союзу та закордонних революційних і пролетарських письменників

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

ЛІТЕРАТУРНО-МИСТЕЦЬКИЙ І ГРОМАДСЬКО-ПОЛІТИЧНИЙ ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

„ЖИТТЯ Й РЕВОЛЮЦІЯ“

ЖУРНАЛ бореться за більшовицьке мистецтво, за радянську літературу, за бойове марксистсько-ленінське літературознавство

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

„СОВЕТСКАЯ ЛИТЕРАТУРА“

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ
РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ

Орган Оргкомітету спілки радянських письменників України

ЖУРНАЛ містить романи, повісті, оповідання, нариси, розраховані на робітничий актив та трудящу інтелігенцію

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

„ЗА МАРКСО-ЛЕНІНСЬКУ КРИТИКУ“

— ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ —

висвітлює проблеми марксо-ленінської критики, питання нацкультбудівництва, літературно-мистецької політики та літературознавства, питання теорії й практики книжної справи, містить огляди книжкової продукції, регулярні огляди журналів тощо.

Умови передплати: на рік—18 крб., на 6 міс.—9 крб., на 3 міс.—4 крб. 50 коп.

ЩОМІСЯЧНИЙ ЖУРНАЛ

„К І Н О“

Орган тресту „Українфільм“ та Всеукраїнського об'єднання робітників революційної кінематографії

Умови передплати: на рік—7 крб. 20 к., на 6 міс.—3 крб., 60 к., на 3 міс.—1 крб. 80 к.

Передплату здавати поштовою філіям, газетдільням та листоношам Союздруку вид-ву „ЛІМ“ (Харків, Сергієвський майд., № 7), книгарням та кіоскам Укрниггоцентру.

ПОСПІШИТЬ забезпечити себе літ. художніми і мистецькими журналами.
Здавайте передплату на цілий рік, що гарантуватиме їх своєчасне одержання

Видавництво „РАДЯНЬСЬКА ШКОЛА“ відкрило передплату на провідні в царині освіти журнали на 1934 рік

Вся науково-педагогічна громадськість, всі практичні, шкільні робітники, кожен заклад народної освіти — повинні включитися в мережу передплатників на ці журнали на 1934 р. Не зтримуйте здачі передплати, це негативно відіб'ється на вчасному обслуговуванні Вас цими журналами.

1934 РОКУ ПЕРЕДПЛАЧУЙТЕ ТАКІ ЖУРНАЛИ:

Б Ю Л Е Т Е Н Ї Н К О У С Р Р

ОФІЦІЙНИЙ ВІДОМЧИЙ ОРГАН НАРКОМОСВІТИ

Містить провідний директивний матеріал у справі народної освіти, передає розпорядження на місця.

Обов'язковий для всіх типів освіт. установ незалежно від того, в чийому віданні вони перебувають.

Виходить 4 рази на місяць.

ПЕРЕДПЛАТНА ЦІНА: на рік — 7 крб. 20 коп., на 6 міс. — 3 крб. 60 коп., на 3 міс. — 1 крб. 80 коп.

„БІБЛІОТЕКА У СОЦІАЛІСТИЧНОМУ БУДІВНИЦТВІ“

Єдиний на Україні журнал теорії та практики бібліотечної роботи. Містить статті з бібліотечної справи в питаннях: організації, планування, методики бібліотечної техніки, комплектування бібліотек, підготовки та перепідготовки бібліотечних кадрів і ін.

Журнал розраховано на всіх бібліотечних працівників, зокрема на бібліотекників фабрик, заводів, колгоспів та радгоспів.

ПЕРЕДПЛАТНА ЦІНА: На рік — 10 крб. 80 коп., на 6 міс. — 6 крб. 40 коп., на 3 міс. — 2 крб. 70 коп.

„ЗА КОМУНІСТИЧНЕ ВИХОВАННЯ ДОШКІЛЬНИКА“

Журнал мобілізує увагу громадськості навколо питань дошкільного виховання дитинства.

Журнал подає методичні вказівки для дошкільних робітників і освітлює досвід роботи дошкільних установ.

Журнал розраховано на практичних дошкільних робітників, методистів та організаторів справи дошкільного виховання.

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на 1 рік — 9 крб., на 6 міс. — 4 крб. 50 коп., на 3 міс. — 2 крб. 40 коп.

„П О Л І Т Е Х Н І Ч Н А Ш К О Л А“

Щомісячний масовий педагогічний і методичний журнал
(Орган НКО УСРР)

УМОВИ ПЕРЕДПЛАТИ: на рік — 9 крб., на 6 міс. — 4 крб. 50 коп., на 3 міс. — 2 крб. 25 коп. Окремий номер — 75 коп.

„КОМУНІСТИЧНА ОСВІТА“

науково-педагогічний журнал, орган НКО УСРР

Висвітлює питання теорії комуністичної освіти, теорії маркс-ленінської педагогії та питання методики.

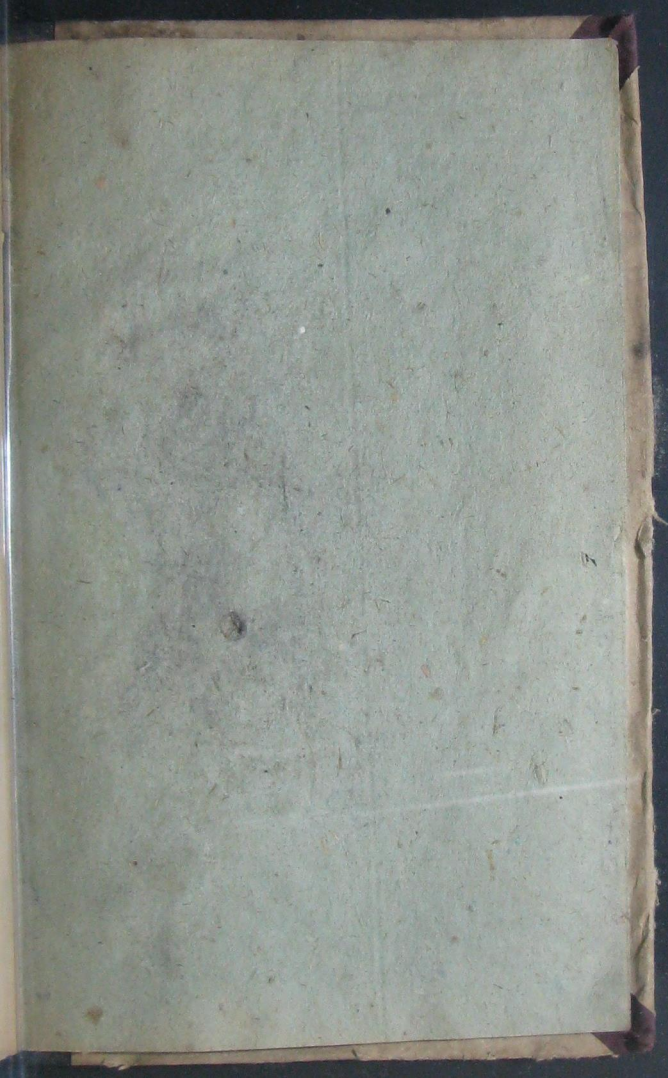
Теорію й практику вищої школи. Методологічні й методичні питання підготовки кадрів. Важливе місце приділяє підготовці педагогічних кадрів.

Висвітлює досвід політехнічної школи. Систематично дає критичні статті щодо теорії й методики закордонної школи.

В бібліографічному відділі дає рецензії й огляди літератури з освітньої теорії, педагогіки та методики. Розмір — 10 друкованих аркушів.

ЦІНА: на 1 рік — 18 крб., на 6 міс. — 9 крб., на 3 міс. — 4 крб. 50 коп.

Передплату на всі ці журнали здавайте листоношам, поштовим конторами та всім агентствам і філіям, а також Всеукраїнській передплатній конторі „Союздруку“.

Ціна 1 крб. 50 коп.

V.N. Karazin Kharkiv National University

